Міністерство освіти і науки України

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Харківська асоціація політологів

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО

Збірник матеріалів
XXIV Всеукраїнської наукової конференції
викладачів, молодих науковців і студентів

(м. Харків, 25 листопада 2022 р.)

Харків
«Право»
2022

УДК 316+32+34
У45

У45 **Український** соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього : зб. матеріалів XXIV Всеукр. наук. конф. викладачів, молодих науковців і студентів (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.) / М-во освіти і науки України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2022. – 214 с.

ISBN 978-966-998-447-0

У збірнику подано матеріали учасників XXIV Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього», проведеної 25 листопада 2022 р. Тематика конференції охоплює розгляд таких проблем, як методологічні проблеми дослідження сучасного українського суспільства; консолідація українського соціуму в умовах повномасштабної війни з РФ; демографічні процеси в сучасній Україні; державно-політичні проблеми національної безпеки; «гібридні війни» у світовому політичному процесі; молодь в українському соціумі; зміни геополітичної ролі України у світі в період захисту національного суверенітету; зміцнення громадянського суспільства України та активність волонтерського руху тощо.

Збірник розрахований на студентів закладів вищої освіти України, які вивчають політологію, соціологію, соціально-політичні студії, конфліктологію, основи національної безпеки України.

УДК 316+32+34

ISBN 978-966-998-447-0

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Від щирого серця вітаю Вас з відкриттям XXIV Всеукраїнської наукової конференції викладачів, молодих науковців і студентів «Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього», яку організувала кафедра соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ми живемо у складний час. Виклики, перед якими стоїть суспільство, перевертають багато наших уявлень, породжують багато нових практик. Україна зробила свій цивілізаційний вибір на користь демократії. Незалежна Україна ніколи не брала участь у збройних конфліктах на інших територіях у якості агресора, а лише захищала себе. Сьогодні вона захищає усю Європу, будучи однією з небагатьох країн світу, які добровільно відмовились від ядерної зброї. Ми маємо сусіда, який живе реаліями XX сторіччя та вважає за норму погрожувати, порушувати, анексувати, нищити, вбивати. Як би жорстоко це не звучало, проте увесь цивілізаційний світ не відчуває цього на собі, лише тому що існує наша країна та наші люди, з чітким відчуттям колективної власності, історичної справедливості та віри у правильність обраного шляху розвитку.

Сьогодні українці віддають життя не тільки заради захисту території, а фізично захищають те, що духовно сповідує увесь цивілізований світ. У часи війни ми бачимо консолідацію суспільства. Політичні сили об'єдналися заради перемоги у цій війні. Ми бачимо узгоджену роботу парламенту, де всі політичні гравці перейшли від критики до взаємодопомоги. Дискурс підтримки віддзеркалюється на електоральних настроях. Тому з'являється потреба постійного переосмислення відомих і отримання нових знань про людину, суспільство і соціально-політичні процеси в державі, сутність та зміст сучасної війни.

В умовах воєнних дій особливу практичну значимість набуває професійна компетентність спеціалістів різних сфер та рівнів суспільного життя, вміння фахівців адекватно сприймати складні обставини життя, правильно їх оцінювати, швидко адаптуватися до нових пізнавальних ситуацій, цілеспрямовано переробляти наявну інформацію, знати закономірності її оптимального використання, прогнозувати результати діяльності, використовуючи свій інтелектуальний і творчий потенціал.

Наша конференція є надзвичайно важливою практикою для наслідування студентською молоддю та аспірантським корпусом традицій і досвіду наукового пізнання соціальної реальності, отримання навичок аналізу сучасності та прогнозування майбутнього. Тому декілька років поспіль організатори конференції продовжують плідну практику поєднання наукової та студентської трибун, що забезпечує цікавий формат обміну досвідом та ідеями досвідчених викладачів закладів вищої освіти зі студентами та створює фундамент для соціалізації молодих науковців, сприяє усвідомленню нинішніми студентами перспектив їх подальшої особистої діяльності, вияву соціальної активності, саморозвитку та самореалізації, розвитку творчого мислення, дослідницьких вмінь, без яких важко як продовжувати освіту, так і реалізовуватися на ринку праці. У зв'язку з цим науково-дослідницька діяльність набуває все більшого значення і перетворюється в один з основних компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця.

Найактуальнішими для учасників нашої конференції залишаються гострі проблеми безпеки світу, консолідації українського суспільства в умовах повномасштабної збройної агресії з боку РФ, питання національної безпеки та територіальної цілісності України, «гібридної війни» у світовому політичному процесі. Не втрачають своєї актуальності питання, які стосуються соціології молоді та девіантних відхилень. Значна частина тез присвячено також методологічним проблемам дослідження сучасного українського суспільства, вивченню демографічних процесів в сучасній Україні, аналізу динаміки соціальної структури в умовах трансформації українського соціуму. В політологічній площині виявилася цікавими питання розбудови громадянського суспільства, розвитку політичної та правової культури, специфіки українських політичних практик та пошуку оптимальної моделі демократії в умовах сучасного розвитку політичної системи України. Усі ці проблеми, що віддзеркалюють найбільш чуттєві соціальні процеси та явища нашого життя знайшли своє відображення у тезах майже 100 учасників конференції.

В роботі конференції цього року беруть участь авторитетні вчені, молоді науковці та студенти з різних закладів вищої освіти Харкова та України Дослідження проблем, які включені до тематики конференції, є ознакою не лише зацікавленості майбутніх юристів у поглибленні знань у сфері соціально-політичних студій але й бажанням знаходити «точки перетину» правової методології з теорією та методами інших соціальних наук. Очевидно, таке методологічне «збагачення» буде корисним для більш глибокого розу-

міння спеціальних правових наук, які все частіше виходять за межі традиційної, переважно – позитивістської, правової методології.

Тому ще раз висловлюю подяку ініціаторам й учасникам нашого заходу за можливість продуктивно спілкуватися і збагатитися новими знаннями у сфері політології, соціології та правознавства. Бажаю всім вам цікавих виступів, творчої наснаги у плідному обговоренні запропонованих порядком денним питань і подальших наукових досягнень.

Проректор з наукової роботи Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор
Дмитро ЛУЧЕНКО

НАУКОВА ТРИБУНА

Герасіна Л. М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
докторка соціологічних наук, професорка

НАУКОВА ЕВРИСТИКА ФЕНОМЕНУ МІЖНАРОДНОЇ КРИЗИ

В міжнародно-політичному дискурсі «кризою» вважають національну чи міжнародну ситуацію, яка загрожує головним цінностям, інтересам або цілям áктора. Ця інтерпретація корелює з визначенням канадсько-фінського вченого Калеві Холсті щодо кризи, як ситуації «непередбаченої загрози важливим інтересам з обмеженим часом на прийняття рішень». Отже, ключова проблема реакції публічних осіб, що приймають рішення у сфері безпеки держави, стосовно міжнародної кризи – це оцінка подій як серйозної загрози національним інтересам і цінностям.

Феномен міжнародної кризи посідає особливе місце в аналітиці конфліктів, що відбуваються на нашій планеті. Її сутність полягає у найгострішій фазі розвитку конфліктних міжнародних відносин – це *процес зростання конфронтації сторін до найвищого політичного рівня*. Через експансивний характер міжнародна криза охоплює не тільки прямих учасників конфлікту, а й сусідні країни регіону, втягує до протистояння зацікавлених посібників і, навіть, наймогутніші світові держави. Отже, потенційно міжнародна криза (особливо, воєнно-політична) може з регіональної перетворитися на світову, що містить загрози планетарної катастрофи.

Специфічні ознаки міжнародної кризи розроблені Б. Бернадським й включають наступне: 1) цей процес розвивається дуже швидко, але інститути й політики не завжди готові до нього; 2) події, що відбуваються, є інтенсивними і напруженими, у наслідок цього їх сутність складно швидко кваліфікувати – це універсальна риса; 3) дана криза нерідко супроводжується насильством, жорстокістю та жертвами; 4) міжнародна криза має також суб’єктивну сторону (що може перетворитися на основну рушійну силу), це пов’язане із сприйняттям кризових подій з боку політичної еліти, владними особами, які приймають рішення, або пересічними громадянами.

Особливий ризик міжнародної кризи полягає в тому, що вона впритул підводить сторони міждержавного конфлікту до збройного зіткнення. Протягом подій ситуація змінюється дуже стрімко, зростає роль і активність силових структур, військового командування, які свідомо можуть підштовхнути учасників протистояння до ескалації боротьби. Формат цієї кризи, з одного боку, дозволяє обмежено чи у спосіб демонстративного тиску примусити певні країни поступитися своїми інтересами тій державі, що використала силові, військові заходи. А з другого боку, через загострення міжнародної обстановки і в наслідок дій країни-агресора не виключений дійсний перехід до широкого застосування військової сили, що у свою чергу викличе застосування оборонної стратегії «стримування» іншими сторонами.

Глобальні політичні кризи періоду «холодної війни» другої половини XX ст. становили серйозну небезпеку, бо могли спричинити світову термоядерну катастрофу. Найвідомішим міжнародним ексцесом тієї епохи була Карибська криза 1962 р., так звана «ракетна криза». Зіткнення політичних інтересів США і СРСР (через підтримку останнім режиму Ф. Кастро на Кубі) призвело до колапсу у відносинах цих країн і до глобальної кризи. Аналіз перебігу подій свідчить, що джерелом кризової ситуації були помилки керівників обох наддержав, невірні оцінки намірів та дій протилежних сторін. Але лідери наддержав, М. Хрущов і Дж. Кеннеді, зупинилися перед «прірвою» ядерної війни і знайшли шлях до врегулювання кризи навколо Куби.

У багатьох регіонах планети в наш час продовжують виникати нові міждержавні кризові ситуації: зокрема під час війни в Сирії 2011–2022 рр.; карабахського конфлікту Вірменії та Азербайджану у 1994 і 2020 рр.; до критичної межі зросло напруження у 2022 р. між Китаєм і Тайванем; і нарешті – восьмирічна «українська криза» й «гібридна» війна з 2014 р., яка генералізувалась у лютому 2022 р. в повномасштабну збройну агресію РФ проти України. Через «ядерний шантаж» Росії в світі склалась кризова загроза континентальної чи глобальної війни; отже, проблема збереження нуклеарної безпеки залишається понадактуальною.

В галузі теорії міжнародних відносин вітчизняними фахівцями (Р. Вовк, Б. Бернадський, М. Капітоненко, М. Мальський, М. Мацях та ін.) розроблені суттєві характеристики різновидів міжнародних криз за їхньою специфікою:

1. Воєнно-політична криза – це вища форма кризової ситуації, яка відображає об'єктивні, антагоністичні протиріччя між суб'єктами міжнародних відносин; проте, її унікальність полягає у перехідному характері між миром

і війною. Кризовий ексцес настає через безрезультатність всіх інших заходів, як кульмінація конфлікту, і може бути несподіваним для воєнно-політичного керівництва. Її вважають найгострішою фазою конфліктного протиборства, що характеризується ворожими діями між двома або більше державами у результаті загрози національним інтересам опонентів. Протягом кризи економічні, територіальні, національні, ідеологічні, правові, військово-стратегічні та інші суперечності набувають політичного забарвлення. Характерний наслідок воєнно-політичної кризи – це інтернаціоналізація конфлікту та підвищення рівня конфронтації.

2. Дипломатична криза має більш м'який і керований характер; вона виявляється у направленні жорстких дипломатичних нот, припиненні повноважень чи видворення окремих дипломатів, зрештою – в розриві дипломатичних відносин. У деяких випадках дипломатична криза виступає інструментальною стадією воєнно-політичної кризи. Під час дипломатичних колізій починають працювати компромісні й переговорні процедури, тому вона здебільше минає без жорстких воєнно-політичних наслідків і завершується нормалізацією відносин. Це пояснюється відсутністю вигоди від погіршення стосунків, незначимістю питань суперечки, або ж нерівністю державної потужності опонентів.

3. Геополітична криза є наслідком фатальних змін зовнішньополітичного курсу держави або її геополітичної стратегії; її можуть супроводжувати окремі політичні акції та воєнні інциденти, що розцінюються, як недружні чи агресивні. Вона містить ризики перегляду раніше укладених міжнародних договорів, виходу країни зі світових або регіональних організацій військово-політичного й економічного характеру, є прямим викликом міжнародному праву. Геополітичні кризи, як міждержавні, не обов'язково мають набувати воєнно-політичного змісту, але можуть знівечити світовий порядок і не піддаються успішному врегулюванню силами уряду однієї країни.

Оригінальну класифікацію міжнародних криз запропонував у 1970-х американський вчений А. Рапопорт, використавши за критерій форму й психологічні аспекти їхнього перебігу. На його думку, сучасні міжнародні кризи відбуваються у трьох форматах: «битви», «гри» і «дебатів».

Найбільший виклик щодо збереження миру і світової безпеки несе міжнародна криза, яка розвивається у формі «*битви*» в умовах загострення воєнного конфлікту. До неї залучені, як учасники, принципово войовничо настроєні одна до одної сторони, готові нанести супротивникові максимальну шкоду, незалежно від можливих негативних наслідків для себе. Поведін-

ку мінімум одного (або кількох) суб'єктів цієї кризи можна визначити, як фанатичну чи ірраціональну, оскільки вони висувають несумісні цілі, не завжди адекватно оцінюють міжнародну ситуацію та дії протилежної сторони. Це підтверджує ряд сучасних прикладів: таким чином розвивались події політичної кризи в Казахстані кінця 2021 – початку 2022 рр., коли керівництво держави через масові протести населення звернулось до ОДКБ (згідно умов міжнародного договору) щодо введення військового контингенту й придушення дій протестуючих. І, безперечно – російсько-українська війна, розв'язана РФ 24 лютого 2022 р., спричинила розгортання саме такої міжнародної кризи; її навіть доцільно визначити, як «*битву за суверенітет*», адже Україна боронить свою незалежність і вивільняє власні території від агресора, спираючись на потужну міжнародну підтримку та допомогу.

У міжнародній кризі, що розгортається за сценарієм «*гри*», навпаки, поведінка сторін-учасників визначається раціональними, прагматичними міркуваннями, інколи, навіть, за прецедентними нормами міжнародно-правової взаємодії. Не дивлячись на формальні акти (ноти, заяви) та зовнішні прояви войовничості, сторони кризових відносин не схильні доводити їх загострення до крайності. Поточні та кінцеві рішення часто залежать від досконалості дій та витонченості перемовин фахових дипломатів і політиків; їх ухвалюють уряди з урахуванням всіх чинників і обставин, на ґрунті об'єктивної оцінки ситуації. Ця ситуація, на наш погляд, нагадує затягнуту «українську кризу» 2014–2022 рр., що була ускладнена Кримським питанням і «гібридною» війною на Донбасі; але навколо якої тоді відбувалась складна «геополітична гра» лідерів Росії та країн Заходу (не завжди за участі України) у координатах перебігу «мінського» і «нормандського» процесів тощо.

Зрештою, міжнародна криза, що протікає у форматі «*дебатів*» країн-учасниць, вважається м'якою; її з самого початку характеризують прагнення опонентів розв'язати існуючі суперечності шляхом дипломатичних перемовин, взаєморозуміння, поступок і досягнення компромісу. Представляється, що актуальним прикладом міжнародної кризи у формі «дебатів» є проблема сецесії в Євросоюзі, відома як *Британський Brexit* 2017–2020 років. Цій кризі передували різні політико-економічні конфлікти, численні дискусії та міжнародні перемовини, врешті – референдум щодо виходу Великої Британії з ЄС. Проте, її було успішно розв'язано, коли 31 січня 2020 р. Велика Британія офіційно вийшла зі складу Євросоюзу.

Таким чином, наукова евристика феномену криз на світовій арені та у регіонах планети, специфіка їх розвитку є надважливою, бо кризові ситуа-

ції в міжнародних відносинах потребують досконалого управління й врегулювання. У разі виникнення міжнародної кризи доцільно прагнути її локалізації та можливої консервації на початкових стадіях. Враховуючи можливість загострення відносин або переростання їх у збройне зіткнення, необхідно вжити активних заходів щодо попередження політичного колапсу шляхом залучення наднаціональних інститутів і міжнародно-правових процедур.

Клімова Г. П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
докторка філософських наук, професорка

ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Відповідно до державної політики України у сфері вищої освіти пропонуються різні шляхи для досягнення якості, ефективності та доступності освіти, одним з яких є інформатизація освіти, яка дозволяє ефективно розвивати таку інноваційну педагогічну технологію, як змішане навчання. Термін «змішане навчання» (в англ. *blended* або *hybrid learning*) має різні визначення. Загалом це – поєднання офлайн – (англ. *offline* – «не на лінії», тобто «за межами Інтернету») та онлайн-навчання (англ. *online* – «на лінії»). Концепція змішаного навчання з’явилася ще в 1990-х як противага онлайн-навчанню, проте вивчати та впроваджувати її почали лише з 2000-х.

Змішане навчання зорієнтовано на підвищення якості навчання здобувачів вищої освіти, формування їх особливого світогляду, який передбачає вміння вчитися тощо. Воно характеризується кращою результативністю, в тому числі за рахунок впровадження елементів контролю здобувачами вищої освіти власної навчально-пізнавальної діяльності. Впровадження змішаного навчання здатне розширити освітні можливості студентів за рахунок його доступності та гнучкості, врахування їх індивідуальних освітніх потреб, а також темпу і ритму освоєння навчального матеріалу. При змішаному навчання відбувається зміна ролі викладача і студента у освітньому процесі. Викладач в процесі змішаного навчання виконує декілька взаємопов’язаних ролей. Він залишається ключовою фігурою навчального процесу, але його діяльність пов’язана з виконанням дещо інших функцій:

від передачі навчальних матеріалів він переходить до ролі організатора освітнього процесу, який допомагає студентам визначити вибір траєкторії навчання та вивчення навчального матеріалу. Викладач здійснює організацію індивідуальної підтримки навчальної діяльності кожного студента, як на основі використання он-лайн спілкування, за допомогою отримання зворотного зв'язку від викладача до студента, так і за допомогою набуття знань на традиційних аудиторних заняттях. Крім того, змішане навчання дає можливість організувати групову навчальну діяльність, включаючи спільну роботу над проектами, проведення дискусій, семінарів, організованих у вигляді телеконференцій, форумів тощо.

Загальнонаукова та спеціально-наукова методологія змішаного навчання базується на певних теоретико-методологічних підходах, серед яких основними є:

– *системний підхід,* що розглядає змішане навчання як єдину, динамічну, ієрархічну та багаторівневу систему, що складається з множини взаємопов'язаних елементів (мета, завдання, зміст, форми організації, методи, засоби, результати навчання) і відносин між ними. Він орієнтує на визначення навчання як цілеспрямованої творчої діяльності його суб'єктів;

– *компетентнісний підхід*, спрямований на формування і розвиток у студентів ключових компетентностей (ціннісно-смислових, загальнокультурних, професійних, навчально-пізнавальних, інформаційних, комунікативних, компетентність особистісного самовдосконалення тощо);

– *особистісний підхід* передбачає процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізації, самоутвердження особистості як суб'єкта пізнання, що ґрунтується на виявленні його індивідуальних особливостей;

– *діяльнісний підхід* сприяє формуванню навчально-пізнавальної, комунікативної та самостійної діяльності майбутнього фахівця та спрямований на організацію діяльності суб'єкта навчання, в якій він був би активним у пізнанні, праці, спілкуванні, своєму розвитку;

– *ресурсний підхід*, в якому організація змішаного навчання передбачає виявлення та врахування внутрішніх і зовнішніх ресурсів кожного студента та ефективне їх використання. Причому, ресурси розглядаються як сукупність об'єктивно існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенціальних можливостей здобувачів вищої освіти.

Відповідно до «Рекомендацій Міністерства освіти і науки України щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти» методичне проектування змішаного навчання проходить ряд етапів:

1. Визначається діапазон обсягу аудиторних занять та занять у дистанційній формі у загальних витратах часу на вивчення навчальної дисципліни.

2. Обираються оптимальні формати онлайн-навчання: синхронно (коли всі на зв'язку одночасно, наприклад, вебінар, відеоконференція тощо) чи асинхронно (коли кожен учасник процесу виконує діяльність в різний час, наприклад, чат, форум тощо), а які – за безпосереднього контакту, в якому обсязі та в якій послідовності.

3. Кожне завдання й вид діяльності, що входять до робочої програми навчальної дисципліни, повинні мати безпосередній зв'язок із запланованими результатами навчання та просувати студентів до цих результатів.

4. Практичні (семінарські) завдання можуть бути як індивідуальними, так і груповими та виконуватись як синхронно або асинхронно, так і в аудиторії.

5. Оцінювання завдання, незалежно від форми, має відбуватися за чіткими зрозумілими критеріями, з якими здобувач ознайомлюється на початку вивчення навчальної дисципліни (згідно з робочою програмою навчальної дисципліни).

Формами організації змішаного навчання можуть бути як офлайн-форми (лекції, семінари, колоквіуми, практичні заняття, самостійні та лабораторні роботи тощо), так і комп'ютерно-орієнтовані форми (відеолекції, вебінари, індивідуальні та групові онлайн проекти, консультації з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій тощо).

Засоби змішаного навчання: традиційні засоби навчання: підручник, посібник, зошити, роздаткові матеріали, лабораторне обладнання, технічні засоби навчання тощо; комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання: електронні підручники та зошити, аудіо- та відеоматеріали, СП-диски, програмне забезпечення для контролю та виміру рівня знань, інформаційно-пошукові та довідкові системи, анімації та симуляції тощо.

Крім живого спілкування між викладачем та студентами, в змішаному навчанні ще з'являються дистанційні інструменти для комунікації: чат (текстовий та відео), форум та електронна пошта, що дають можливість студентам спілкуватися один з одним і викладачем та працювати разом, а також ставити питання викладачеві, не чекаючи лекцій.

Основні етапи змішаного навчання можна розглянути в траєкторії – «до, під час, після». Перший етап навчання проходить у дистанційній формі: студенти вивчають теоретичний матеріал, формують базові знання визначеної тематики. На другому етапі проходить очна сесія, під час якої викладач

більш детально розглядає тему, проводить дискусії і обговорення, студенти обмінюються досвідом, а також проходять реальну практику. На заключному етапі здобувачі вищої освіти повертаються до самостійного навчання, застосовують всі отриманні знання на практиці через інтерактивні компоненти навчального курсу, виконують завдання, спілкуються між собою за допомогою засобів віртуальної комунікації.

Змішане навчання є надзвичайно затребуваною педагогічною технологією. У всьому світі вона зарекомендувала себе як ефективний спосіб поліпшення якості знань здобувачів вищої освіти, структурування їх самостійної роботи, підвищення їх мотивації до навчальної діяльності.

Панфілов О. Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософських наук, професор;
Онипченко П. М.,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
кандидат педагогічних наук, доцент

СУЧАСНА ЗБРОЙНА БОРОТЬБА ЯК БОРОТЬБА ТЕХНОЛОГІЙ

Характер бойових дій в Україні свідчить, що вирішальну роль у сучасній війні відіграють не численні армії, а високоточна неядерна зброя, що має велику руйнівну силу (принаймні еквівалентну ядерній). На думку В. Горбуліна це стало можливим завдяки четвертій промисловій революції – 4IR (4-th industrial revolution), яка сформувала потрібний ландшафт для дедалі більшої автоматизації всіх процесів і етапів виробництва. Характерними ознаками технологій 4IR є нові способи переконфігурації та інтеграції обладнання, програмного забезпечення і зв'язку для досягнення більш амбітних цілей; збирання та аналіз величезних обсягів даних; безперешкодна взаємодія між інтелектуальними машинами; розмивання меж між біологічними, фізичними та цифровими світами. Пріоритетом стало розроблення різних за своїм призначенням роботизованих бойових платформ, здатних у перспективі повністю виключити участь людини на полі бою [1, с. 5].

4IR дала старт якісно новому рівню гонки озброєнь – створенню різних за своїм призначенням роботизованих бойових платформ, здатних в перспективі повністю виключити присутність людини безпосередньо на полі бою. Такі бойові платформи вже отримали назву «роботів-убивць» і класифіковані як «смертоносна автономна зброя» (САЗ). Вона має незаперечну та притаманну саме їй низку переваг: вона на відміну від військовослужбовців не має потреби в фінансовому та продовольчому забезпеченні; не хворіє як людина; не страждає від посттравматичного синдрому; здатна цілодобово брати участь у бойових діях у будь-яких погодних умовах і в будь-яку пору року. Вона має надлюдські рефлекси, швидкість і точність; її не треба евакуювати з території противника, як це відбувається, наприклад, з екіпажами збитих літаків (вертольотів); бездоганно виконує будь-який наказ; не чинить звірства та не порушує міжнародне гуманітарне право (що роблять люди під час війни, скоюючи воєнні злочини) [2].

Україна намагалася «наздогнати» досягнення четвертої промислової революції – 4IR, тобто опанувати новітні технології та змусити їх служити справі оборони держави. Автоматизація та роботизація Збройних Сил України (ЗСУ) була проголошена військовим керівництвом як пріоритет для створення оборонного потенціалу нового типу. Але війна прийшла в Україну 24 лютого 2022 р., коли держава тільки вступила у площину технологій 4IR та націлилася на подолання відстані, що виникла у галузі розробок та створення САЗ.

Тенденції збройної боротьби на полях бою в Україні свідчать, що перевага у вогневих потужностях армії РФ програє новітнім технологіям спротиву в ЗСУ. Переважну більшість такої зброї Україна отримала від західних партнерів – передусім, від США та Великої Британії (ще певну частину від країн Балтії, Швеції, Польщі та деяких інших).

Можна визначити декілька суттєвих аспектів сучасного технологічного збройного протистояння.

По-перше, застосування високоточної зброї. ЗСУ продемонстрували можливість знищення високоточною зброєю не лише кораблів, танків та літаків, а також штабів та урядових будівель, іноді – на відстані сотень кілометрів. Високоточна зброя набула особливого значення саме в новому, прозорому світі з супутниковими даними, де вразливою для ракетного удару стає практично будь-яка ціль. Установки HIMARS, які Україна отримала від країн партнерів, наносять більше ураження ворогу, ніж класичні перевірені часом гармати 152-го калібру [3].

По-друге, нинішня війна стала першим за багато десятків років широкомасштабним зіткненням збройних сил, у якому залучили величезний арсенал розвідувальних засобів. Супутникові знімки, дані безпілотників, літаки-розвідники та інші джерела інформації, які вже стали звичними для військових, тепер доповнюються даними, отриманими із соціальних мереж. Світ став прозорим. Наприклад, завдяки знімкам, зробленим насамперед комерційними, а не державними супутниками, а також через соцмережі та інші відкриті дані на початку 2022 р. достеменно було відомо про зосередження російських сил вторгнення на кордонах України.

По-третє, у сучасній збройній боротьбі широко застосовуються засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ) та координації цих засобів з діями інших підрозділів [4]. Росія активно модернізувала РЕБ в останні роки, і має досвід їхнього використання як у Сирії, так і під час війни в Україні. Так, російські засоби РЕБ намагалися в березні заглушити сигнал Starlink, але фахівці SpaceX, як стверджують у Пентагоні, змогли впоратися із цією проблемою. Отже, через швидкий розвиток комерційних та військових засобів боротьби в електромагнітному спектрі армії не можуть вважати за замовчуванням, що їхні частини зможуть успішно підтримувати зв'язок між собою на полі бою.

По-четверте, обидві сторони війни в Україні активно використовують Інтернет для управління військами. Ідея полягає у тому, щоб створити якийсь єдиний інформаційний простір на полі бою. Такий простір має допомогти ефективно обмінюватися оперативною розвідувальною інформацією з різних джерел, обробляти її та управляти різними засобами ведення війни, що включені в цю систему.

ЗСУ застосовують на фронті локальну інформаційну систему GIS Arta, яка обмежується лише артилерією. Основа GIS Arta – геоінформаційна система, подібна до електронних онлайн-карт з прив'язаною до певних місць інформацією. Вона збирає таку інформацію з багатьох джерел, серед яких – дрони, дані від наземних загонів, радарів тощо, потім обробляє її й видає цілевказівки артилерійським батареям, вибираючи ті цілі, які найбільш зручно розташовані. Причому одну ціль можуть обстрілювати відразу кілька батарей і навіть окремих знарядь [5]. Побудувати таку мережу виявилося можливим після того, як компанія SpaceX Ілона Маска передала Україні сотні терміналів для супутникового Інтернету Starlink.

По-п'яте, активне використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Безпілотні системи сьогодні за ступенем свого розвитку і значенням для збройної боротьби в деякому сенсі подібні до літаків і танків у війнах XX сто-

ліття. БПЛА здатні нести авіаційні боєприпаси, такі як ракети, протитанкові керовані ракети та бомби, а також використовуються для розвідувального спостереження, виявлення цілей та їх відстеження, наведення артилерії, яка відіграє зараз ключову роль у боях. Управління БПЛА відбувається зазвичай в режимі реального часу, але вони можуть працювати також з різним ступенем автономності. Сильна сторона української армії в безпілотні авіації – її багато в піхоти. Окремі взводи (а іноді й відділення) мають по один-два дрони, що дають змогу вести тактичну розвідку – коригувати мінометний вогонь, відстежувати пересування ворога, досліджувати його позиції й навіть атакувати їх за допомогою адаптованих для цього гранат які скидає БПЛА [6].

Таким чином, сучасна збройна боротьба набуває характеру боротьби технологій і демонструє розширення традиційного поля бою за допомогою використання кіберпростору, радіоелектронної боротьби та інформаційної зброї [7]. Ці можливості поєднуються з роботизованою зброєю та дальніми ударами за допомогою високоточних снарядів та ракет із повітря.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбулін В. Збройна боротьба в контексті четвертої індустріальної революції. *Вісник НАН України*. 2022. №4. С. 3–11.

2. Горбулін В. Штучний інтелект на полі бою російсько-української війни. *Укрінформ*. 31.03.22. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3444808-stucnij-intelekt-na-poli-bou-rosijskoukrainskoi-vijni.html (дата звернення: 05.10.2022).

3. Сучасна війна продемонструвала, що високі технології перемагають навалу. *Арміяinform*. 09.07.2022. URL: https://armyinform.com.ua/2022/07/09/suchasna-vijna-prodemonstruvala-shho-vysoki-tehnologiyi-peremagayut-navalu-ministr-oborony/ (дата звернення: 05.10.2022).

4. Требін М. П., Чернишова Т. О. Еволюція війн крізь призму революцій у військовій справі. *Сучасна війна: гуманітарний аспект. Науково-практична конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 30 червня 2017 року: тези доповідей*. Харків; ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2017. С. 16–21.

5. Аксьонов П., Атанесян Г. Кінець комфортної епохи: п’ять уроків війни Росії проти України для військових та політиків. *BBC news Україна.* 11.06.2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-61768982 (дата звернення: 05.10.2022).

6. Кельм Н., Губашов Д. Війна безпілотників. Як та які воюють дрони. *Украина криминальная.* 09.08.2022. URL: https://cripo.com.ua/main/vijna-bezpilotnykiv-yak-ta-yaki-voyuyut-drony/(дата звернення: 05.10.2022).

7. Бровінська М. Remake війни по-українськи. Як технологічний прогрес допомагає Києву досягти успіху: бачення Foreign Affairs. URL: https://dev.ua/news/war (дата звернення: 05.10.2022).

Погрібна В. Л.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
докторка соціологічних наук, професорка

ПОЛЯРНІСТЬ СВІТОСИСТЕМИ: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Головною відмінною рисою сучасного світу є його перехід у якісно новий стан. Інакшою стала загальна архітектоніка міжнародного життя. Після закінчення «холодної війни» та завершення ери протистояння двох соціально – політичних систем у міжнародних відносинах розгортається дуже складний процес становлення нових пріоритетів і цінностей, утверджуються нові центри міжнародного життя, якісно змінюється склад активних членів міжнародної спільноти, ускладнюється зміст їхніх взаємовідносин.

В залежності від кількості існуючих полюсів міжнародної могутності зазвичай вирізняють три моделі системи міжнародних відносин: однополярну, біполярну та мультиполярну. У будь-якій з цих систем статус полюсу забезпечується на основі суттєвої переваги над іншими центрами сили за показниками військової та економічної могутності, внутрішньополітичної стабільності, науково-технічного потенціалу, ідеологічного впливу. Кожна з цих світосистем має свої переваги та недоліки, кожна з них має свою історію злетів та падінь.

Історичними прикладами *однополярної системи* можуть слугувати Ассирійська, Перська, Македонська, Римська імперії періоду їхнього розквіту. Ще Й. Ґ. Фіхте, хоча і не використовував термін «однополярність», а замінив його терміном «всесвітня монархія», розкрив історичну тенденцію до «Універсальної Монархії», яка обов’язково виявиться у світі. Щодо перспективи панування Америки в однополярному світі метафорично, але цілком однозначно висловився британський політик, який у XIX ст. чотири рази обіймав посаду прем’єр-міністра, В. Гладстон: «У той час, як ми просувалися зі зловісної швидкістю, Америка промчала повз нас, ніби галопом. … Вона, ймовірно, стане тим, ким ми є зараз – головою у великому господарстві світу». Навіть письменник Г. Веллс ще у 1900 р. спрогнозував, що велике об’єднання англомовних країн стане засобом, «за допомогою якого кінцевий мир у всьому світі існуватиме завжди». Проте питання, щодо «завжди» за-

лишається відкритим, хоча сьогодні звучать думки, що дво- та багатополюсні порядки вже неактульні, і в подальшому однополярність буде перериватися тільки окремими «мультиполярними епізодами», хоча і не обов'язково під американським пануванням.

Безумовно, монополярність має свої переваги, до яких відноситься передбачуваність розгортання світових подій, можливість соціального розвитку великої кількості держав під прикриттям «глобального лідера» без активних конфліктів між собою. Можна навіть припустити, що для збереження миру один владно-силовий полюс підходить найкраще, оскільки мінімізує змагання за безпеку і престиж між великими державами, причому чим більш могутнім є цей полюс, тим більше шансів на збереження миру. Проте відсутність реального розподілу влади у світі, її монополізація і, як наслідок, відсутність дієвого механізму «стримування та противаг» продукує серйозну загрозу – поява конкурента, який не бажає миритися з розстановкою сил, що склалася в однополярному світі, може призвести до великої війни. Яскравий приклад – війна РФ, розв'язана в нашій державі, позиціонується керівництвом країни-агресора як війна проти США. До речі, відома Мюнхенська промова Путіна на конференції з питань політики безпеки ще у 2007 р. чітко визначила претензії РФ щодо усунення США з лідерських позицій у світі і кінця однополярного світу.

Щодо *біполярної системи*, то вважається, що вона склалася за часів «холодної війни», коли відбувалося протистояння капіталістичного світу (на чолі із США) та соціалістичного (на чолі з СРСР), хоча суперництво Афін і Спарти, пізньої Римської імперії із Сасанідським Іраном можуть також слугувати прикладами біполярності. Фактично «холодна війна» завершилася на початку 1990-х років з розпадом СРСР, і склалося враження, що ера біполярності завершилася, але зараз все більше чути про початок «другої (або нової) холодної війни», що знаменує повернення до біполярного світоустрою. Цей термін використовують з 2010-х років для характеристики новітнього політичного, економічного, військового та іншого протистояння між ЄС і США, з одного боку, та РФ, з другого. Неприхована конфронтація між Росією та країнами Заходу, що була ініційована РФ, розпочалася з війни в Грузії (2008 р.), максимально загострилась у відповідь на анексію Криму та проголошення так званих «Л/ДНР» як самостійних держав (2014 р.) і, нарешті, повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 р. ЄС, США, Канада і низка інших країн оголосили про введення економічних та політичних санкцій. Світ знов розколовся, проте вже не так майже симетрично, як

це було під час «першої холодної війни». Росія залишилася практично в повній ізоляції з боку абсолютної більшості країн світу, але це її не зупиняє. Доцільно лише згадати, як, оголосивши у своїй промові-посланні Федеральному зібранню у березні 2018 р. усі незалежні країни, які утворилися після розпаду СРСР, втраченими територіями Росії, Путін висунув територіальні претензії практично до всіх сусідів. Першою країною-жертвою цієї реваншистської ідеології стала Україна.

Втім слід зазначити, що біполярність сучасного світу деякими фахівцями визначається не протистоянням ЄС та США з РФ, а економічною і політичною напруженістю між США та КНР. До речі, міцний крен Китаю вбік жорсткого авторитаризму з активно формуючимся культом особистості Сі Цзіньпіна, який вперше після смерті Мао Цзедуна порушив конституційну норму обмеження терміну перебування при владі двома каденціями, тільки ще збільшує вірогідність перспективи реального зсуву біполярності у бік протистояння США – КНР або, ширше, «Колективний Захід» (США, Канада та країни ЄС) – «Колективний Схід» (КНР, РФ, КНДР, Іран). Ця перспектива не може не «напружувати», бо створення в такий спосіб відповідних блоків пов’язане з прагненням змінити співвідношення військових потенціалів, готовністю піти на певний ризик, щоб ліквідувати ворожий блок і навіть вступити в ядерний конфлікт аби не дозволити супернику зайняти панівне положення. Зазвичай подібні коаліції укладаються надовго, ґрунтуються на постійних незмінних інтересах і включають в себе ідеологічні компоненти, продукуючи основну загрозу – переростання «холодної війни» в «гарячу», в якій ядерна зброя має всі шанси перетворитися із засобу стримування в засіб нападу.

Класичним прикладом *мультиполярної системи* може вважатися європейський «баланс сил» XVIII – XIX століть. І коли наприкінці 1960-х років тодішній американський Держсекретар Г. Кіссінджер запропонував концепцію «багатополярного» або «плюралістичного» світу, в якому основні держави мають конкурувати і співробітничати водночас, а Президент США Р. Ніксон у виступі перед редакторами провідних засобів масової інформації у 1971 р. зазначив, що процес, в якому на зміну американському домінуванню прийде багатополярний світ з центрами в США, СРСР, Західній Європі, Японії і Китаї, можна вважати конструктивним, світ застиг в очікуванні позитивних змін. Втім, не так сталося, як бажалося, бо розпочалася «холодна війна», а тому ідеї щодо встановлення у світі мультиполярності довелося відкласти на невизначений термін.

Можемо припустити, що таке чергове (на сьогодні) відтермінування багатополярності не є випадковим. Незважаючи на те, що за її умов, в принципі, стає можливим створення дієвого механізму «стримування та противаг», перебудова міжнародних відносин на рейки мультиполярності вимагає виконання, принаймні, двох системоутворюючих умов: приблизна рівнопотужність полюсів та їх відносна автономність один щодо одного. Однак глобальна поляризація сучасних міжнародних відносин, з одного боку, та їхня глибока інтегрованість, з другого, суттєво ускладнює появу нових «центрів сили» та практично унеможливлює автономний статус нових полюсів. До того ж процес розвитку як такий в сучасній міжнародній системі чітко детермінується схемою: чим потужніше відбувається зростання, тим більш залежною стає країна від зовнішніх ресурсів, технологій, інвестицій, ринків тощо. Тобто економічне та політичне зміцнення окремих держав або регіонів не гарантує перетворення їх на новітні полюси світової влади, бо пропорційно збільшує систему глобальних адикцій. Отже, створений в результаті таких процесів полюс не матиме автономності, властивої полюсам традиційної мультиполярності, а залишиться невід'ємною частиною глибоко інтегрованих міжнародних відносин. Таким чином, сьогодні жоден із претендентів на цей статус не володіє критичним ресурсом або ж достатньою сукупністю ресурсів для того, аби домінувати в міжнародних відносинах, а тому перспективи багатополярного світу виглядають досить примарними.

Поліщук І. О.,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
доктор політичних наук, професор

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ ЗА УМОВ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

Вироблення адекватного до сучасних реалій геополітичного курсу України продиктовано необхідністю забезпечення виживання та розвитку нашої держави за умов формування нової міжнародної системи XXI ст. Інтенсифікація глобальних процесів у XXI ст. є свідченням того, що міжнародна система має перехідний характер [1, с. 113]. Ми стали свідками фактичного відновлення багатополярності у сучасному світі. Це поставило питання під-

тримання стабільності міжнародної системи за допомогою або гегемонії, або механізмів міжнародної взаємодії. За цих умов тема регулювання та лідерства видається найактуальнішою з точки зору виявлення останніх тенденцій у розвитку міжнародних відносин [2, р. 38–40]. Новий світовий порядок покликаний забезпечити вирішення глобальних проблем. Гарантія його ефективності та надійності – взаємне врахування інтересів. Світовий порядок XXI ст. повинен ґрунтуватися на механізмах колективного рішення ключових проблем, на пріоритеті права і широкої демократизації міжнародних відносин. Підкреслюється посилення ролі міжнародних інститутів і механізмів у світовій економіці та політиці [1, с. 114].

Україна дотримується цивілізованого підходу до міждержавного спілкування на основі прагматизму, шанобливого ставлення до свободи вибору відповідно до загально визнаних постулатів міжнародного права. Наша держава сповідує сучасний неконфронтаційний тип міжнародного політичного мислення, який відповідає реаліям теперішнього світу з його численними загрозами та викликами. Україна ніколи не дотримувалася агресивної політики, ніколи не загарбувала території інших країн, натомість змушена була перманентно захищатися від експансіоністської політики войовничих сусідів. Це знайшло свій відбиток в українській національній ментальності, яка формувалася на засадах терпимості, толерантності, миролюбства та добросусідства [3, с. 296–315].

Сучасна Україна як суб’єкт світової політики має власну відповідальність та свої обов’язки, які сприяють реалізації не тільки національних інтересів, а й реалізації інтересів країн-лідерів світової міжнародної спільноти. Звідси важливо розуміти, що вироблення національного геополітичного курсу України є завданням вельми непростим та вимагає всебічного аналізу сучасних міжнародних реалій та конфігурації інтересів провідних країн світу. Розробка власного геополітичного курсу має ґрунтуватися на виваженій інтерпретації національних геополітичних інтересів й того місця, які вони мають посісти у формуванні взаємостосунків з іншими державами. За умов продовження процесу українського державотворення національні геополітичні інтереси мусять відігравати велику роль, адже за необхідного PR супроводу вони консолідують політичну націю. Зовнішня політика, яка базується на безумовному дотриманні власних національних інтересів, відзначається доволі високим рівнем ефективності.

Загалом сучасна геополітична стратегія України полягає у намаганні налагоджувати партнерські стосунки з усіма сусідніми країнами та дотри-

муватися виваженої політики без будь-яких геополітичних переваг, тобто має враховуватися зовнішньополітичне оточення України та її серединне положення поміж геополітичними силами Євразійського континенту. Тому можна наголосити, що головним завданням зовнішньополітичних служб України є забезпечення стабільного та безпечного оточення для вирішення проблем, пов'язаних з формуванням та затвердженням нової соціально-економічної та державно-політичної системи.

Необхідно ґрунтовно проаналізувати різноманітні інтеграційні проекти для України, які б могли принести нам максимальну користь. Процес міжнародної інтеграції відбувається тоді, коли дві або більше країн об'єднуються разом для створення ширшого політичного простору [4, с. 404–408]. Країни укладають інтеграційні угоди, сподіваючись на певні переваги у світовому політичному процесі, економічний виграш тощо. На макрорівні розглядають такі основні форми міжнародної регіональної економічної інтеграції: зона преференційної торгівлі, зона (асоціація) вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та політичний союзи.

Для створення економічного інтеграційного угруповання двох чи кількох країн необхідні певні політико-правові, економічні, соціально-культурні та інфраструктурні умови. З політико-правової точки зору принципове значення мають сумісність політичних режимів та основного законодавства країн, що інтегруються. Ключовими щодо економічних умов інтеграції є такі критерії: рівень розвитку країн, їх ресурсні та технологічні потенціали; ступінь зрілості ринкових відносин, масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків країн тощо; важливою є також інфраструктурна та соціально-культурна сумісність.

Інтеграція має декілька рівнів свого розвитку. Головне значення має взаємодія на рівні підприємств та організацій – безпосередніх виробників товарів та послуг. Саме тут виникають інтеграційні зв'язки в основних сферах відтворення, здійснюється структурна перебудова національних економік, що веде до їхнього взаємодоповнення і переплетіння. З цієї причини зростання обсягів і розгалуження структур взаємної торгівлі, міжнародний рух капіталу, науково-виробнича кооперація, міграція робочої сили є вирішальними факторами розвитку інтеграційних процесів в цілому. Інтегрування основних ланок економік різних країн доповнюється взаємодією на рівні держав. Така взаємодія здійснюється, по-перше, шляхом утворення умов інтеграційних процесів державними структурами, по-друге, безпосередньою

участю державних підприємств та організацій у міжнародному економічному співробітництві. Третій рівень розвитку інтеграційних процесів – взаємодія на рівні партій та організацій, соціальних груп, окремих громадян різних країн – може бути визначений як соціально-політичний. Така взаємодія має суспільний характер, змістом якого є утворення та розвиток політичних, релігійних, культурних, людських та інших передумов міждержавної інтеграції. Нарешті, четвертий рівень – це рівень власне інтеграційного угруповання як економічної спільності з властивими їй характерними рисами та особливостями. Виступаючи результатом міждержавного об'єднання, інтеграційне угруповання починає бути якісно новим та відносно самостійним утворенням, що формує свою власну систему відносин як з кожним учасником об'єднання, так і поза ним. При цьому важливе значення мають чітке розмежування повноважень економічного угруповання як цілого та його окремих учасників, визначення умов взаємодії інтеграційної структури з третіми державами, іншими міждержавними організаціями.

На теперішній момент Україна є членом більш ніж 40 міжурядових та неурядових міжнародних організацій. Відтоді, як досягнута незалежність, зростає авторитет України як члена багатьох універсальних міжнародних організацій, у заснуванні яких вона брала участь (ООН та ін.). Нашу державу прийнято до складу престижних міжнародних організацій, зокрема до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Українська держава стала повноправною учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), підписала документи про співробітництво та партнерство з Європейським Союзом (ЄС), НАТО. Багато зусиль було докладено, щоб стати повноправним членом такої впливової міжнародної регіональної інституції як Рада Європи (РЄ).

У відповідності до підстав конституювання спільного європейського простору розрізняють духовний, економічний та політичний аспекти європейської інтеграції. У першому випадку євроінтеграція є індикатором формування певної соціокультурної спільноти, яка має колективну ідентичність; у другому – результатом розрахованої вигоди, коли актори стають частиною більш широкої системи, за якої корисність їхньої спільної діяльності перевершує їхні індивідуальні зусилля; у третьому – наслідком прихильності певним політичним принципам, інститутам і правилам політичного співжиття.

Варто наголосити, що наша геостратегічна мета – вступ до Європейського Союзу технологічно відбувається у декілька етапів. 1. Підписання Угоди

про асоціацію. 2. Включення в офіційну програму розширення ЄС. 3. Подача заявки на вступ. 4. Отримання статусу кандидата в члени ЄС. 5. Вступ до ЄС. Сьогодні Україна знаходиться на четвертому з цих етапів. Процес вступу займає багато років. Наприклад, Болгарія подала заявку на вступ у 1995 р., а тільки у 2007 р. стала членом ЄС.

Сьогодні зовнішньополітичні та внутрішньополітичні завдання для України пов'язані набагато більше, ніж у мирний час. Головне зовнішньополітичне завдання на перспективу – відновлення територіальної цілісності України і зміцнення безпеки країни. Ці орієнтири передбачають копітку внутрішню роботу з розвитку України, адже та ж євроатлантична інтеграція – це більшою мірою перелік завдань для внутрішньої політики, ніж для зовнішньополітичних зусиль. У 2019 р. Україна недвозначно включила ціль повного членства в НАТО і ЄС у свою Конституцію. Незважаючи на те, що на Варшавському саміті НАТО практично нічого не було сказано про перспективу членства України в Альянсі, експерти сходяться на тому, що виконання затвердженого Комплексного пакету допомоги Україні наблизить країну до стандартів НАТО більше, ніж План дій щодо членства в НАТО. Так само зараз оцінюється і мета вступу в ЄС [5, с. 14].

Останні події навколо України, пов'язані з зовнішньою агресією з боку Російської Федерації, змусили терміново шукати підтримки з боку наших західних партнерів, які б могли швидко та результативно забезпечити основні потреби нашої національної безпеки, її обороноздатність.

ЛІТЕРАТУРА

1.Фесенко М. В. Проблеми та перспективи формування нового міжнародного порядку в умовах нестаціонарності. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2014. Вип. 120 (ч. I). С. 113–126.

2. Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78, No. 2 (March-April). P. 35–49.

3. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції : монографія / [О. О. Безрук, В. С. Бліхар, Л. М. Герасіна та ін.] ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.

4. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, Погрібна В. Л. та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.

5. Ботвінов Р., Гірман А, Грачевська Т. Питання зовнішньої політики України в контексті євроатлантичної інтеграції. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. №2 (27). С.9–17.

Требін М. П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософських наук, профессор

РАШИЗМ: СПРОБА ПРОНИКНЕННЯ У СУТНІСТЬ

Події 24 лютого 2022 р. дозволили усвідомити справжню сутність російського режиму, його іманентну близькість з фашизмом, націонал-соціалізмом. Світ побачив справжнє обличчя Кремля та його власників, побачив рашизм у дії. Термін «рашизм», переконаний Президент України Володимир Зеленський – «слово, яке ніхто не вигадував, але всі повторюють уже і в Україні, і в Європі» – увійде у світову історію. «Слово нове, а вчинки такі самі, як були 80 років тому в Європі, бо за всі ці 80 років на нашому континенті таких варварств просто не було. Тому рашизм – це поняття, яке буде в історичних книгах, буде в умовних «вікіпедіях», залишиться на уроках. І за партами маленькі дітлахи в усьому світі вставатимуть і відповідатимуть вчителям, коли цей рашизм розпочався, на якій землі, хто переміг у боротьбі за свободу проти саме цього страшного поняття», – заявив Зеленський у ході великої прес-конференції у київському метро 23 квітня [1]. Про рашизм як поняття, що оформилося, кілька разів заявляв і секретар РНБО Олексій Данилов. Ще під час всеукраїнського телемарафону увечері 11 березня він закликав журналістів використовувати слово «рашизм», «бо це нове явище у світовій історії, яке зробив пан Путін зі своєю країною». «Сучасні рашисти мало чим відрізняються від фашистів. Більше того, вони їх перевершили, – переконаний Данилов. – Я поясню чому: бо раніше не було такої можливості знищувати міста такою кількістю авіаційних бомб, такого спорядження, не було такої сили. Зараз зовсім інші потужності і вони користуються ними як нелюди». Нагадуючи про трагедію Маріуполя, Харкова та інших міст України, Данилов зазначав, що сучасний рашизм у рази перевищує фашизм, який ми бачили в середині минулого сторіччя [2].

І сьогодні дійсно алітерація «рашизм» (контамінація слів «Russia» («раша») та «фашизм») міцно входить у науковий дискурс. Як пояснює цей термін для західної аудиторії професор Єльського університету Тімоті Снайдер: «Рашизм» звучить як «фашизм», але з «р» замість «ф» на початку, що, грубо кажучи, означає «російський фашизм». Тому він пропонує писати його латиницею як ruscism, щоб зберегти для англомовного світу візуальну

прив'язку до слів Russia та fascism [3]. Як підкреслила американська публіцистка та історикиня Енн Епплбаум, авторка книг «Гулаг» та «Червоний голод: сталінська війна проти України», у розмові з BBC News Україна: «Мені не подобається термін фашизм у російському контексті лише з однієї причини: бо він нагадує більшості людей у світі про Голокост і масове вбивство євреїв. Це відвертає увагу. Слово «рашизм» тут доречніше, бо воно вказує, що маємо справу з особливою російською версією ідеології винищення – і відтак цей термін конкретніший і корисніший» [4].

Поняття «рашизм» почали використовувати після вторгнення російських військ до Грузії у серпні 2008 р. Одна з перших спроб належить Остапу Кривдику, який писав, що «*Рашизм* – це ідеологія й практика правлячого режиму Російської Федерації, яка базується на ідеї зверхності «російських співвітчизників», їхньої «особливій цивілізаційній місії», антидемократизмі й неоколоніалізмі радянсько-імперського типу, використанні православ'я як моральної доктрини, та на геоекономічних інструментах, у першу чергу, енергоносіях» [5]. Більш активно до спроби визначення сутності рашизму українські вчені звернулися після анексії Криму та російської агресії на Донбасі. Професор Олександр Костенко у березні 2014 р. відзначав, що «рашизм, як різновид соціопатії, можна визначити таким чином: «Рашизм – це ідеологія, що базується на ілюзіях і обґрунтовує, у свою чергу, припустимість будь-якого свавілля заради хибно трактованих інтересів російського суспільства». У зовнішній політиці рашизм виявляється, зокрема, у порушені принципів міжнародного права, нав'язуванні світові своєї версії історичної правди виключно на користь Росії, у зловживанні правом вето в Раді Безпеки ООН тощо. У внутрішній політиці проявом рашизму є порушення прав людини на свободу думки, переслідування учасників «руху незгодних», використання ЗМІ для дезінформації свого народу тощо» [6]. Володимир Огризко підкреслює, що рашизм: це – «уособлення расистської, ксенофобської, шовіністичної, популістської ідеології, що, попри свій очевидний антидемократизм, підтримується більшістю російського населення і реалізується в агресивній та злочинній зовнішньополітичній діяльності Росії» [7]. Сергій Морфінов пропонує наступне тлумачення цього феномену: «Рашизм» – це дивна постмодерністська суміш, куди увійшли шовіністський «великоросійський» світогляд давно померлої Російської імперії, ностальгія за Радянським Союзом, реваншистські настрої пострадянських силовиків, псевдоісторичні екскурси Путіна, а також православ'я з одночасним вшануванням Миколи II і Сталіна, і на додачу – цитати з фільму «Брат-2», нане-

сені на шеврони російських військових» [8]. З філософських позицій підійшов до визначення поняття Сергій Дацюк. Для нього «рашизм – це імперський фашизм, який має неекзистенційну субонтологію – світозлобу, світоагресію, культ сили над цілим світом, ядерну загрозу знищення світу. … Рашизм – це антилюдство» [9]. Він звертає увагу на те, що рашизм базується на ідеях «особливої цивілізаційної місії» росіян, «старшого братнього народу», великодержавного шовінізму, зверхності і нетерпимості до елементів культури інших народів; в ідейно-політичному плані – на російському імперіалізмі та радянському тоталітаризмі; в духовному – на фундаменталістському православ'ї; в економіко-політичному – на шантажі умовами поставок та рівня цін на енергоносії (газ та нафта); в правовому – на запереченні сили права, в браваді правовими порушеннями; в цивілізаційному – на відтворенні поведінкових патернів, успадкованих від Золотої Орди.

Як бачимо, термінологічної визначеності у поняття «рашизм» на цей час ще не має, що цілком зрозуміло. На наш погляд, у першому наближенні до проникнення у сутність цього явища, рашизм можна визначити як ідеологію та практику російського фашизму, що базується на антилібералізмі, реваншизмі, імперіалізмі, етатизмі, ксенофобії, некрофілії та ідеях євразійства, вождізма, богообраності, мобілізації нації й держави проти ворогів, панування сили над правом.

Взагалі проблема визначення ознак рашизму як різновиду фашизму залишається дуже спірним і складним питанням. У 1995 р. один з визначних європейських інтелектуалів Умберто Еко запропонував визначення Урфашизму, або Вічного Фашизму. Його суть проста: попри безліч відмінностей між різними тоталітарними системами з різними назвами, вони мають дещо спільне. Цю спільність Еко демонструє на прикладі чотирьох рядків: abc – bcd – cde – def. Хоча групи один і чотири не мають спільного символу, проте у групі три вони такими будуть (c, d, e), що роблять їх сполучниками між групами. Саме вони і творять «сімейну схожість». «Отож фашизм став терміном на всі такі випадки, бо з будь-якого фашистського режиму можна виелемінувати один або більше компонентів, але сам режим залишиться впізнавано фашистським, – підкреслював У. Еко. – Вилучіть із фашизму імперіалізм, і ви маєте Франка й Салазара. Вилучіть колоніалізм – і маєте балканський фашизм усташів. Додайте до італійського фашизму радикальний антикапіталізм (який, до речі, ніколи не захоплював Муссоліні), – і маєте Езру Павнда. Додайте культ кельтської міфології і містику Святого Ґрааля (зовсім чужу офіційному фашизмові) – дістанете одного з найшанованіших

фашистський гуру Юліуса Еволу» [10]. Характерними рисами фашизму, за У. Еко, є: 1) культ традиції; 2) заперечення модернізму; 3) культ акції заради самої акції; 4) незгода є зрадою; 5) страх перед відмінностями; 6) апеляція до фрустрованого середнього класу; 7) перейнятість ідеєю змови, по можливості міжнародної; 8) шляхом постійного зміщення риторичного фокусу, ворог зображується водночас як надто сильний і як надто слабкий; 9) пацифізм зображується як торгування з ворогом; 10) популістський елітизм, елітизм масс; 11) кожного виховують і навчають так, щоб він став героєм; 12) мачизм (який включає в себе зневагу до жінок, нетерпимість і осуд нестандартних сексуальних практик, від цнотливости до гомосексуалізму); 13) селективний популізм; 14) нова мова. Як підкреслює У. Еко: «Ці елементи не можна організувати в систему. Багато з них суперечать одне одному і є типовими й для інших форм деспотизму чи фанатизму. Та достатньо присутності одного з цих елементів у суспільній системі, щоб навколо нього почав згущуватися фашизм» [10]. І більшість цих рис присутня у рашизмі.

Американський політолог Лоуренс Брітт, проаналізувавши режими А. Гітлера (Німеччина), Б. Муссоліні (Італія), Ф. Франко (Іспанія), А. Салазара (Португалія), Г. Пападопулоса (Греція), А. Піночета (Чилі), Х. М. Сухарто (Індонезія), дійшов висновку, що всі фашистські режими мають також 14 загальних ознак [11]. До речі, всі ці ознаки притаманні рашистському режиму: 1) нав'язлива пропаганда націоналізму (активно використовуються патріотичні девізи, гасла, символи, пісні і пр. Національні прапори висять всюди – на будівлях, на одязі, на автомобілях – їх прийнято публічно демонструвати); 2) нехтування правами людини (зі страху перед ворогом і під приводом забезпечення безпеки фашистська влада переконує, що права людини можуть ігноруватися у певних випадках заради «необхідності». Людей змушують «думати по-іншому» або навіть схвалювати побиття, вбивства, тривале позбавлення свободи затриманих тощо); 3) згуртування проти призначених загальних ворогів (народи гуртуються у патріотичному русі у боротьбі проти спільної небезпеки або противника: конкретної держави, расових, релігійних чи національних меншин, лібералів, комуністів, соціалістів, терористів тощо); 4) домінування силових структур (збройні сили отримують непропорційно велике бюджетне фінансування, а внутрішні проблеми залишаються невирішеними. Непропорційно велика роль в управлінні країною належить силовикам. Пропаганда нав'язує привабливий образ військових і військової служби); 5) розгул сексизму (у фашистських урядах домінують чоловіки. Традиційні гендерні ролі жорстко за-

кріплені. Негативне ставлення до розлучень, абортів і гомофобія); 6) контроль над ЗМІ (контролюються безпосередньо урядом або побічно через співчуваючих журналістів або керівників ЗМІ. Поширена цензура – особливо у воєнний час); 7) одержимість національною безпекою (дії уряду виправдовуються «національними інтересами», сумніви у легітимності представляються «непатріотичними» або «зрадницькими». Страх використовується як мотиваційний інструмент уряду для тиску на маси); 8) зрощування релігії з державою (уряди використовують релігію як інструмент управління громадською думкою. Релігійна риторика і термінологія використовуються урядовими лідерами, навіть коли головні принципи релігії діаметрально протилежні діям чи політиці уряду); 9) підтримка олігархії (промислова та ділова аристократія у фашистських державах часто є єдиною силою, що приводить лідерів до влади, створюючи взаємовигідні ділові відносини з владною елітою); 10) утиск профспілок (оскільки профспілки становлять єдину реальну загрозу для фашистських урядів, вони або повністю відсутні, або серйозно ущемлені у можливостях); 11) презирство до інтелектуалів і мистецтва (інтелектуали і пов'язана з ними свобода думки та слова піддаються анафемі. Інтелектуальна свобода вважається такою, що суперечить ідеям національної безпеки і патріотизму. Університети ретельно контролюються. Ті, хто висловлює неортодоксальні ідеї та незгоду, зазнають найсильніших нападок. У цих режимах література і мистецтво повинні або служити національним інтересам, або не існувати зовсім); 12) одержимість злочинами і покараннями (поліції даються майже необмежені повноваження. Люди в ім'я патріотизму в багатьох випадках не помічають поліцейських зловживань, навіть порушення своїх громадянських свобод. Часто створюється національна поліція з необмеженою владою); 13) тотальне кумівство і корупція (фашистськими режимами майже завжди керують клани приятелів і партнерів, які призначають один одного на урядові посади і використовують владу для захисту членів свого клану від відповідальності. Найчастіше урядові лідери привласнюють або навіть безпосередньо розкрадають державні ресурси і казну); 14) фальсифікація виборів (вибори часто перетворюються на фарс. Проводиться наклепницька кампанія проти опозиційних сил, організовуються побиття (або навіть вбивства) кандидатів від опозиції та їх прибічників, законодавство використовується для маніпулювання чисельністю виборців, межами округів, ЗМІ. Фашистські режими часто використовують судову систему для маніпулювання результатами виборів) [11].

Українські дослідники Владлен Мараєв та Юлія Білик запропонували своє бачення загальних ознак рашизму. Для них, насамперед, це: пропаганда та переписування історії; культ особистості; символіка; геноцид інших народів; ігнорування міжнародного права; однопартійна система; тісний союз держави і церкви; закріплення традиційних гендерних ролей; тотальний контроль над ЗМІ; необмежений вплив апарату примусу (поліція, спецслужби); крахи бліцкригів [12]. Основними ознаками рашизму для Т. Снайдера є: культ вождя та культ померлих, корпоративістська держава, міфи про минуле, цензура, популярність теорій змови, централізована пропаганда, ведення війни на руйнування. Т. Снайдер нагадує про інші відмінні особливості рашизму на міжнародній арені: сприяє просуванню ультраправих сил усюди; Путін – кумир прихильників переваги білої раси в усьому світі; під час воєн, включаючи війну з Україною, провідні російські фашисти отримують доступ до медіа; члени російської еліти, насамперед Путін, дедалі більше покладаються на фашистські концепти; саме «виправдання» Путіним війни в Україні як якогось акту «очищаючого насильства», яке поверне Росії її суть, є християнською формою фашизму [3].

Таким чином, рашизм як суспільно-політичне явище сучасності став об'єктом дослідження для вчених світу. Людство повинно усвідомити, що рашизм є антилюдяним за своєю природою, порушує всі принципи міжнародного права, руйнує світову систему безпеки, завдяки дезінформації і маніпулюванню свідомістю створює перекручений образ світу де правда – це брехня, а біле є чорним. Людство просто повинно зупинити рашизм, інакше він знищить нашу цивілізацію, а наша планета здобуде долю міфічного Фаетону.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Будет на уроках». Слово «рашизм» войдет в историю – Зеленский о зверствах оккупантов. *НВ*. 23.04.2022. URL: https://nv.ua/world/geopolitics/voyna-v-ukraine-zelenskiy-zayavil-chto-slovo-rashizm-popadet-v-knigi-po-istorii-50236391.html (дата звернення: 25.10.2022).

2. Рашисты – современные фашисты, а Путин мало чем отличается от Гитлера, – Данилов. *24 канал*. 11.03.2022. URL: https://24tv.ua/ru/putin-malo-chem-otlichaetsja-ot-gitlera-danilov_n1902142 (дата звернення: 25.10.2022).

3. Snyder T. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *New York Times Magazine.* April 22, 2022. URL: https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html (accessed date: 25.10.2022).

4. Епплбаум: західна допомога Україні не ослабне. *BBC News Україна.* URL: https://www.youtube.com/watch?v=jk9-_TVR-Gk (дата звернення: 25.10.2022).

5. Кривдик О. Рашизм. *Украинская правда*. 18.05.2010. URL: https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2010/05/18/5050708/ (дата звернення: 25.10.2022).

6. Чому ми стали ворогами. Чи зможуть українці «мовою аргументів» достукатися до росіян? *День*. 18.03.2014. URL: http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/chomu-mi-stali-vorogami (дата звернення: 25.10.2022).

7. Огризко: Дещо про «рашизм». *Укрінформ*. 30.08.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3560964-ogrizko-deso-pro-rasizm.html (дата звернення: 25.10.2022).

8. Морфінов С. «Рашизм»: історія «російського фашизму» від теорій Дугіна до ідеології «Брата-2». *BBC News Україна*. 01.10.2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-63072100 (дата звернення: 25.10.2022).

9. Дацюк С. Що таке рашизм? *Українська правда*. 08.04.2022. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/624fc6e87bb92/ (дата звернення: 25.10.2022).

10. Умберто Еко. Ур-фашизм. *Histor!ans*. 31 December 2012. URL: https://www.historians.in.ua/index.php/en/statti/525-umberto-eko-ur-fashyzm (дата звернення: 25.10.2022).

11. Britt L. W. Fascism Anyone? *Free Inquiry*. 2003. Vol. 23, No. 2. URL: https://secularhumanism.org/2003/03/fascism-anyone/ (accessed date: 25.10.2022).

12. Мараєв В., Білик Ю. Рашизм, або чому росіяни – нові нацисти. *Вокс Україна*. 23.03.2022. URL: https://voxukraine.org/rashyzm-abo-chomu-rosiyany-novi-natsysty/ (дата звернення: 25.10.2022).

Фінін Г. І.,
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»
Харківської обласної ради,
доктор філософських наук, професор

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРИВАТНОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Приватну освіту інколи розглядають як паліативний шлях розвитку, який дає змогу задовольнити попит, що швидко зростає, в умовах розширення вищої освіти. В Європі та Північній Америці, система приватної вищої освіти добре розвинута і в аспекті якості цілком може конкурувати з державною. У цих країнах приватні заклади вищої освіти (ЗВО) субсидуються владою, іноді у тому обсязі, що й державні інститути, як, наприклад, у Бельгії і Нідерландах. Взагалі, відродження на початку 90-х рр. минулого століття приват-

ного сектора освіти активізувало новаторські процеси у вищій школі, оскільки засновниками приватних ЗВО часто були найініціативніші працівники державних ЗВО із великим досвідом педагогічної та організаторської роботи; до роботи тут залучалися найздібніші викладачі; в перші роки діяльності приватні ЗВО не були обтяжені жорсткими вимогами директивних органів, що дало можливість експериментувати, запроваджуючи нові форми, методи, засоби навчально-виховної роботи. Дослідження доводять, що структурні зміни в системі освіти в посттоталітарний період, зокрема виникнення приватної освіти, були зумовлені об'єктивними чинниками, насамперед такими, як нездатність монопольної системи освіти оперативно відповісти на глобальні вимоги часу, задовольнити попит на фахівців з нових спеціальностей.

Сьогодні приватна освіта в структурі навчально-виховного процесу посідає вагоме місце в Україні. Приватні ЗВО заповнюють ті ніші у вищій освіті, які або не були заповнені державними ЗВО, або не задовольняють потреб населення. У приватних ЗВО організовано підготовку фахівців з багатьох спеціальностей, але найпопулярнішими є ті, що безпосередньо пов'язані з переходом країни до ринкової економіки (економіка й керування виробництвом, фінанси і кредит, бухгалтерський облік, правознавство, міжнародні економічні зв'язки та ін.). Більша мобільність щодо врахування вимог ринку на ці послуги забезпечила приватним ЗВО гідне місце в українські системі освіти.

В основу діяльності приватних ЗВО покладено систему принципів, що характеризують їх як специфічні соціальні інститути. До них належать: принцип соціальної детермінації; гуманізації та психологізації; компетентності; єдності навчально-виховного процесу і наукової діяльності; наступництва, безперервності і перспективності; колективізму й корпоративності. Приватна вища школа нагромадила значний досвід інтенсифікації навчального процесу, індивідуалізації навчання. Сьогодні у приватних ЗВО поряд із традиційними широко використовуються і принципово нові форми організації навчання (читання авторських курсів, опорне викладання, майстер-класи, рольові ділові ігри, запровадження гнучких педагогічних технологій та індивідуальних занять). В структурі навчально-виховного процесу, приватна освіта відіграє вагому роль в проведенні науково-дослідної роботи. Характерними рисами наукової роботи у приватних ЗВО є укладання різних угод про науково-технічну і творчу співпрацю з академічними науковими установами, управлінськими структурами, створення науково-навчальних та виробничих комплексів, лабораторій тощо.

Важливе місце в розвиткові приватної освіти належить вдосконаленню управління приватними закладами освіти. Зокрема активно впроваджується правова модель приватного ЗВО, і такі її елементи, як «програмний блок», що формує зміст роботи ЗВО, правові підстави організації ЗВО, правовий режим керування ним, права, обов'язки і функції приватного ЗВО. Подвійна юридична природа приватного ЗВО, який, за чинним законодавством, є водночас і навчальним закладом, і суб'єктом підприємництва, визначає особливості правових засад функціонування приватних ЗВО. Виходячи з цього, дослідники вказують на пропозиції щодо уточнення оптимальної організаційно-правової форми, в якій мають створюватись і функціонувати приватні ЗВО.

Таким чином, приватна освіта посідає вагоме місце в структурі освітньо-виховного процесу в Україні. Крім того, зазначають фахівці, впровадження особистісно орієнтованих технології навчання у приватних ЗВО сприятиме прискоренню інтеграції вищої школи України в європейський освітній простір.

Жеребятнікова І. В.,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК АТРИБУТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Питання державотворення України як європейської демократичної держави завжди було пов'язане з бажанням громадян безпосередньо брати участь у суспільно-політичних процесах, мати вплив на державу, її внутрішньо- й зовнішньополітичні орієнтири тощо. Формування громадянського суспільства в Україні має орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, таких як: впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів і форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання).

Найчастіше зміст громадянського суспільства включає всю сукупність неполітичних відносин соціуму – економічних, соціальних, національних, духовно-моральних, релігійних тощо. Виходячи з цього, громадянське суспільство розглядається як своєрідне символічне поле, розгалуження соціальних інститутів, практик і цінностей, що охоплює комплекс основних соцієтальних характеристик і параметрів суспільної життєдіяльності, яка відокремлена від держави та є самоорганізованою [1, с. 28].

Розбудова громадянського суспільства передбачає роздержавлення суспільних інститутів, зменшення на них державного впливу. Розгалужена система неурядових громадських організацій і рухів є необхідною умовою демократії, одним із загальноприйнятих і найбільш поширених критеріїв якої є можливість громадян брати реальну участь в управлінні, у вирішенні як державних, так і громадських справ. Суспільство не може бути демократичним, якщо воно позбавлене таких можливостей. Тільки створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян і подолання їх соціальної інертності, суспільство отримує спроможність до саморозвитку способом участі народу в процесі демократизації. Проблема формування національної свідомості, громадянських почуттів сьогодні є передумовою для створення та розвитку мережі громадських організацій, тому що життєздатна мережа місцевих добровільних організацій створює соціальний капітал – громадянські цінності, навички й знання – необхідний для консолідації демократії [2, с. 74].

Слід зазначити, що створення неурядових організацій і об’єднань в Україні було зумовлено декількома важливими факторами: історико-політичними традиціями, ідеологічним протистоянням у суспільстві, формуванням та відстоюванням демократичних відносин і плюралізму, активізацією громадсько-політичного життя населення, відродженням культурно-духовних цінностей, захистом навколишнього середовища й вирішенням екологічних проблем тощо. Однак найголовніше значення їх функціонування сьогодні полягає в тому, що неурядові громадські організації за своєю сутністю найперше сприяють суспільно-державній інтеграції українців та інституціоналізації публічних інтересів громадян держави через дотримання демократичних процедур [1, с. 36].

Неурядові громадські організації здійснюють свою діяльність на демократичних засадах, якими є добровільність членства та неприбутковість. Головні цілі та завдання їх діяльності полягають:

– у задоволенні і захисті законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів громадськості; сприянні реалізації

громадських ініціатив шляхом усебічної підтримки професійних та громадських починань;

– залученні найширших верств громадськості до розбудови відкритого громадянського суспільства в Україні; розробці та реалізації громадських програм своїми силами, а також у співпраці з державними та іншими організаціями;

– допомозі іншим громадським організаціям у становленні та розвитку їхніх структур, інформаційна та початкова підтримка, надання різноманітних послуг організаціям;

– в участі у програмах іноземних та міжнародних недержавних організацій, у проведенні міжнародних заходів відповідно до чинного законодавства України;

– самостійне здійснення різних видів інформаційної діяльності або спільно з іншими організаціями на некомерційній основі;

– формування еліти, сприяння розвитку громадянської свідомості [3, с. 98].

Згідно з моделлю розвитку демократичного суспільства, неурядові організації мають утворити консолідований громадський рух, який складатиметься з окремих не підпорядкованих одна одній, але взаємодіючих громадських організацій, які спрямовували б енергію громадян на творчу діяльність, і тим самим знижували б соціальну напругу в суспільстві. Це можливо лише в демократичному суспільстві, де існує достатньо громадських організацій, здатних впливати на хід суспільно-політичних процесів, і переважна більшість з них не є антагоністами, тобто вони не тяжіють до взаємовиключних політичних, економічних чи соціальних полюсів. Відповідно до цього, неурядові громадські організації й діють, формуючи самоорганізуючу і певною мірою автономну інституціональну систему (мережу організацій, установ), на які покладено різноманітні завдання [1, с. 44].

Сектор неурядових громадських організацій в українському суспільстві характеризується широким спектром організацій з різноманітними напрямками діяльності. Кожна неурядова організація має свою власну «філософію існування», яка конкретно визначає місію організації, мету, яку вона перед собою ставить, методи та засоби, за допомогою яких її досягає. Форми діяльності неурядових організацій охоплюють всі сфери громадського життя країни, а саме: охорона здоров'я; наука і технології; освіта; релігія; економіка; культура і мистецтво; екологія; інформація; права людини; соціальний добробут; безпека; гуманітарна сфера тощо [4, с. 184–189].

Виходячи з цього, неурядові організації за своїми формами та особливостями функціонування можна поділити на декілька груп. До першої належать організації «взаємодопомоги», котрі об'єднують людей за принципом спільної біди або проблеми. Друга група має чітко виражену соціальну спрямованість (добродійні фонди та організації, орієнтовані на вирішення гуманітарно-соціальних проблем). Третя група – організації «клубного типу», що включають різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами. Четверта група має «суспільно-охоронний» характер, зосереджуючись на захисті навколишнього середовища в широкому сенсі, тобто діяльності з охорони не лише природи, але й культури, мови тощо. П'ята група об'єднує правозахисні організації, що здійснюють нагляд за діяльністю виконавчої влади, зокрема її каральних структур, дотриманням передбаченої законом процедури в ході виборчих кампаній і виборів тощо. Нарешті, ще одну групу складають «інфраструктурні» неурядові організації, чия місія – сприяння діяльності інших організацій в найширшому сенсі. До цього класу відносяться і ті неурядові організації (їх можна умовно назвати організаціями громадських ініціатив), які ставлять за мету сприяння становленню громадянського суспільства в регіоні або партнерським відносинам суспільства і влади [3, с. 104].

Слід зазначити, що неурядові організації сприяють добробуту громадян найрізноманітнішими способами – безпосередньо і опосередковано. Вони надають величезний комплекс послуг як своїм членам, так і більш значному колу людей, починаючи з профілактики і послуг у місцевому масштабі до інституційної допомоги: від організації культурних і розважальних заходів до соціального забезпечення і медичної допомоги; від послуг, наданих добровольцями до послуг, що надаються висококваліфікованими фахівцями; від безкоштовних до платних послуг [2, с. 225].

Важливим аспектом у питанні спроможності неурядових громадських організацій виступати представниками інтересів суспільства у громадсько-політичній сфері є їхня ефективна взаємодія з державними органами влади, органами місцевого самоврядування. Проблеми та перспективи практичної взаємодії держави та організацій громадянського суспільства мають сьогодні особливе значення для України, зокрема в її євроінтеграційному контексті. Слід зазначити, що тривалий час характер взаємин держави та громадського сектору відзначався певною взаємною відстороненістю через недоліки політичної комунікації політичної системи, такі як закритість або обмеженість інформаційних потоків, чітко вироблених механізмів співробітництва. Функціонування неурядових організацій порушує державну монополію на політичну творчість і політичну інформацію, активізує змагання і конкурен-

цію на ринку ідей. Завдяки їх діяльності суспільство стає більш відкритим, а діяльність урядових структур – більш прозорою, виникає безліч механізмів для покращення легітимності державно-політичних та міждержавних рішень, здійснення контролю за реалізацією цих рішень.

Таким чином, постійна співпраця недержавних структур та органів державної влади, залученість громадських організацій до прийняття політичних рішень служить як індикатором, так і чинником розвитку громадянського суспільства. Наявність налагоджених, ефективно діючих каналів комунікації між органами влади та «третім сектором» виступає важливим чинником адекватності та послідовності державної політики, її підконтрольності суспільству, відповідності стратегічним національним інтересам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин: монографія / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.

2. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: колективна монографія / за заг. ред О. М. Руденко, С. В. Штурхецького. Острог: ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 328 с.

3. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; за науковою ред. В. П. Беха ; редкол. : В. П. Бех (голова), Г. О. Нестеренко (заст. голови) [та ін.]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.

4. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с

Кротюк В. А.,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
кандидат філософських наук, доцент

ТРЕНДИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах повномасштабної агресії російська пропаганда посилила інформаційну війну з Україною. Метою інформаційних вкидів є дестабілізація

ситуації, дезорієнтування населення, дискредитація Збройних Сил України. Інформаційні впливи (операції) російської пропагандистської машини можна звести до таких основних груп: інформаційні провокації і дезінформація Росії за участю недержавних структур або ЗМІ, які фінансуються російськими органами влади або спецслужбами; проведення та оприлюднення тенденційних досліджень у наукових, дослідних та академічних структурах Росії; офіційні заяви від представників державних структур та перших осіб держави; висвітлення спеціальних заходів та провокацій за участю силових (військових) структур Росії; залучення до провокацій та їх висвітлення спеціально підготовлених груп населення; заяви політиків або громадських діячів іноземних держав («лідерів думок» для конкретних фокус-груп); інформаційні впливи на рівні міжнародних організацій та міжнародних конференцій; використання специфічних комунікаційних каналів – книг, фільмів, спеціально побудованих телепередач, монументів і вигідних образів минулого; створення і просування різноманітних рейтингів; активність «лідерів думок» в інформаційному просторі. У кожній із цих груп ретельно підготовлена дезінформація – якщо не основа, то важлива складова інформаційної війни.

Для підвищення ефективності інформаційної війни спецслужби Російської Федерації активно використовують ЗМІ не лише своєї країни, а й інших держав, особливо тих, що межують з Україною. Їхні джерела намагаються отримати безпосередній доступ до іноземних газет і періодичних видань, прес-служб і агенцій новин, радіо, телевізійних станцій, комерційних видань та інших зарубіжних органів масової інформації. Агресор препарує вигідну для себе інформацію і використовує її за допомогою ЗМІ через представників політичних та громадських кіл, різних неурядових організацій для вчинення інформаційно-психологічних впливів.

Особливістю розповсюдження російської дезінформації є те, що поширюється вона багатьма мовами та в багатьох регіонах світу. Тенденції останнього півріччя також переконують, що дезінформаційна робота з боку деяких публічних представників іноземних країн стосовно України перетворилася на одну з найактуальніших проблем у сфері національної безпеки. Інтенсивність і масштаби неправдивої інформації про нашу державу, оприлюдненої в ЗМІ цих країн, засвідчують, що ці представники публічної сфери постійно вдосконалюють технологію, підвищують свою майстерність у проведенні дезінформаційної роботи в антиукраїнському напрямі. Наприклад, 4 березня білоруське видання «Белновости» опублікувало інформацію про те, що

після обстрілу АЕС у Запоріжжі окупанти нанесли ракетний удар по Рівненські атомній станції у місті Вараші. Однак ця інформація не підтвердилася. У фейковому матеріалі білоруси стверджували, що російські окупанти прагнуть знищити все й путінська армія веде війну по самознищенню, адже ядерна хмара накриє не лише Донбас, Придністров'я, а й Росію. І що це викликає початок ядерної війни для всієї Європи.

Декілька разів російські окупанти готували постановочні мітинги у Херсоні для «картинки». Вони шукали нові методи дезінформувати українців і виправдати свої загарбницькі дії принаймні перед власним населенням. Для цього звозили до Херсона людей із Криму, які повинні були вийти на постановочний мітинг. Планувалося, що на мітинг можуть вийти й переодягнені російські військовослужбовці, які у формі українських поліцейських теж «дякуватимуть» загарбникам. Такі постановки окупанти планують організувати для своїх ЗМІ. Але повірити такій картинці можуть хіба що росіяни, які досі вважають, що їхня армія виконує «спецоперацію на Україні».

Пропагандистська машина окупантів також «розганяє» фейки про те, що західні партнери можуть кинути Україну напризволяще. Такі фейки ворожих пропагандистів, покликані деморалізувати українців та зламати могутній опір російській навалі! У соцмережах активно поширюють інформацію, ніби переселенці зі сходу поводяться на заході не як біженці, а як туристи.

Одним з головних прийомів кремлівських пропагандистів є непослідовність, що має створити в свідомості аудиторії значний інформаційний хаос, наповнений великою кількістю «різноманітних правд». Незважаючи на зовнішню безсистемність, цей хаос створюється за добре відпрацьованим алгоритмом, на який працює вся машина дезінформації. Всі рівні пропаганди тут працюють разом: політики раз за разом проголошують нову «правду», яку моментально підхоплюють та розповсюджують провідні пропагандисти на телебаченні, в ЗМІ, соцмережах, месенджерах тощо (кожний канал точно відкалібрований відповідно до потреб одержувачів). Одночасно прокремлівські тролі та боти в Інтернеті намагаються максимально заповнити собою медіасередовище, створивши там відчуття масової підтримки війни в Україні, з одночасним тестуванням нових наративів, які, в залежності від ступеню успішності, або відкидаються, або стають готовими до застосування користувачами.

Якщо порівняти особливості подачі інформації 2021 та 2022 років, то можна зауважити, що минулого року спостерігалася значна кількість фейків

та публічних постів з неприхованими ознаками пропаганди, що не викликали такої масової негативної реакції читачів. Проросійська пропаганда 2022 р., стикаючись із законодавчими обмеженнями, вочевидь несхвальною реакцією аудиторії та ризиком блокування пропагандистських акаунтів, стала не такою відвертою та більш прихованою. З цієї причини грубі та очевидні інфовкиди, наприклад, «фотошоп-фейки», якими пропагандисти щедро наповнювали власний, а також світовий інформаційний простори, рідко потрапляли до соціальних мереж та telegram-каналів одеського регіону. В якості прикладів тут можна навести одразу декілька фейкових зображень, які були створені з метою переконання глядачів в тому, що владу в Україні захопили нацисти: полк «Азов» з прапором зі свастикою; президент України, який тримає футболку зі своїм прізвищем та свастикою; ополонка у формі свастики, в якій нібито купається боєць полку «Азов» тощо. Всі ці зображення були зроблені за допомогою графічних редакторів та, якщо і потрапляли до одеського регіонального інфопростору, то виняткою у формі коментарів від ботів та не сприймалися читачами серйозно.

Тож одним із пропагандистських трендів дезінформації та пропаганди в соціальних медіа (Telegram та Facebook) за увесь період війни стало формування образу ворога з використанням нацистської ідеології та символіки, а також відповідних описів дій керівництва, Збройних Сил та громадян країни. Окрім грубих «фотошоп-фейків», до цієї категорії ми можемо віднести теми, за допомогою яких автори намагалися підвести суспільну думку до того, що в Україні квітне нацизм. Так, російська пропаганда стверджувала, що напад на Україну є «спецоперацією», спрямованою на «денацифікацію» та «демілітаризацію» країни. Вказані пропагандистські наративи підводять нас до ще одного дезінформаційного тренду – легітимізації вторгнення Росії до України та обґрунтування позиції, що Росія діє з метою самооборони.

Важливим пропагандистським трендом, що широко використовувався в соціальних медіа Півдня України за вісім місяців війни, є ідея нібито історичної єдності росіян і українців. Ідеологічну основу для цього тренду дала, зокрема, стаття В. Путіна, що була опублікована ним у липні 2022 року, «Про історичну єдність росіян і українців». Основними тезами тут є: українці – це вічна, невіддільна частина «триєдиного руського народу»; українська мова є лише діалектом російської мови; Україна – штучна держава, що виникла тільки в ХХ ст. завдяки СРСР тощо.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що гаряча фаза війни проти України активно доповнюється серйозними діями в інформаційній сфері.

Російська влада, використовуючи підконтрольні ЗМІ та «тролів» у соціальних мережах, намагається просувати свою пропаганду і створювати альтернативну реальність до того, що відбувається насправді. Дезінформація як частина пропаганди є одним із ключових інструментів війни Росії, розв'язаної проти України.

Підкуркова І. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

ПОЛІТИЧНА ПОЗИЦІЯ БРАЗИЛІЇ ЩОДО ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ВПЛИВУ

Війна в Україні поділила держави світу на три табори по відношенню до російського вторгнення. Найчисельніша група країн засуджує агресію проти України, найменша – підтримує Росію у її загарбницьких діях. Третю групу складають країни, які заявили про свою нейтральну позицію у війні. До цієї групи відноситься й одна з найпотужніших та найвпливовіших країн Латиноамериканського регіону – Бразилія.

Україну з Бразилією пов'язують давні міжнародно-політичні стосунки. Бразилія стала однією з перших країн світу, які у грудні 1991 р. визнали незалежність України і, згодом, встановили з нею дипломатичні відносини. З тих пір між країнами було підписано цілу низку міжнародних угод в сферах економіки і торгівельної співпраці, освіти, науки, культури тощо, які є чинними і сьогодні. Проте, співпраця двох країн не перетворилася на значущий інструмент взаємного впливу політики країн.

Невизначена позиція Бразилії щодо російської агресії та війни в Україні може бути пояснена декількома чинниками, які не дають схилитися вагам «засудження-підтримка» на той або інший бік.

Перший чинник – взаємовідносини Бразилії та Росії. Від початку війни Бразилія уникає прямої критики дій Російської Федерації та не підтримує санкційну політику проти неї. Однією з головних причин, на думку А. Гриценко, є певна залежність Бразилії від імпорту сільськогосподарських добрив, які постачаються, в основному, з Росії [1]. До того ж, Бразилія входить в альянс БРІКС, члени якого намагаються дотримуватися спільної позиції

щодо міжнародного світопорядку. Не останню роль у даній ситуації відіграли й особисті симпатії вже колишнього Президента Бразилії Жаїра Болсонару до Володимира Путіна.

Другий чинник – Бразилія прагне, наскільки це можливо, зберегти відносини як із Росією, так і з США. Як зазначає О. Ковальова, у країнах Латинської Америки, у т.ч. Бразилії, війна між Україною та Росією сприймається, як війна між США та Росією, оскільки Україна розглядається як «протекторат Сполучених Штатів» [2]. Відтак, і позиція щодо війни формується на основі взаємовідносин Бразилії із США, які можна охарактеризувати як досить неоднозначні. Враховуючи територіальну близькість, Сполучені Штати є бажаним торговим партнером для Бразилії та суб’єктом для розширення двосторонньої співпраці у багатьох сферах.

Третій чинник – сильна підтримка України з боку діаспори у Бразилії. Українська діаспора в Бразилії одна із найстаріших та найчисельніших (налічує за різними даними від 600 000 до 1 000 000 осіб). Українці досить успішно інтегрувалися у країні свого нового поселення, посівши гідне місце у соціально-економічному та громадсько-політичному житті цієї латиноамериканської країни [3]. Діаспора є вагомим проукраїнським лобі у Бразилії. Її представники досить активно підтримують свою першобатьківщину у війні. Волонтери з першого дня збирають кошти та надають гуманітарну допомогу Україні, організовують прихисток українським біженцям, проводять мітинги на підтримку України, усіляко підтримуючи українську боротьбу з загарбниками.

Отже, зазначені чинники багато в чому пояснюють позицію, зайняту Бразилією щодо війни в Україні. Бразилія – доволі сильний самостійний гравець на політичній арені. Для неї такий вибір обумовлений пошуком не тим, як правильно, а тим, де вигідно для її національних інтересів. І це навряд чи зміниться з приходом до влади обраного 30 жовтня 2022 р. Президента Бразилії Луїза Інасіо Лули да Сілва, оскільки «нейтралітет та невтручання є традиційною політикою для держави в контексті міжнародних позарегіональних конфліктів» [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко А. Місія здійсненна: «Знайти союзників у Латинській Америці». Частина І. Бразилія – Аргентина – Колумбія. *LB.ua.* 27.07.2022. URL: https://lb.ua/world/2022/07/27/524425_misiya_zdiysnenna_znayti_soyuznikiv.html (дата звернення: 03.11.2022).

2. «Росія намагається в Україні перемогти американський капіталізм»: ставлення в Латинській Америці до війни – коментар експертки. *Телеканал «Дом».* 14.06.2022. URL: https://kanaldom.tv/rosiya-namagayetsya-v-ukrayini-peremogty-amerykanskyj-kapitalizm-stavlennya-v-latynskij-ameryczi-do-vijny-komentar-ekspertky-video/ (дата звернення: 03.11.2022).

3. Підкуркова І. В. Проблема збереження етнічної ідентичності української діаспори в Бразилії. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. №4(51). С. 208–219.

4. Результати виборів президента у Бразилії. *NISS.gov.ua.* 02.11.2022. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/rezultaty-vyboriv-prezydenta-u-brazyliyi (дата звернення: 03.11.2022).

Бобело В. С.,
Вінницький національний
медичний університет
імені М. І. Пирогова,
викладач кафедри філософії
та суспільних наук

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ

Дата 24 лютого 2022 р. назавжди вписана до вітчизняної історії кривавими літерами. Росія остаточно відмовилась від будь-яких масок (за якими, починаючи з 20 лютого 2014 р., намагалась приховувати свою людожерську та українoненависницьку суть) і розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Ця подія остаточно розставила усі крапки над і, та абсолютно точно стане водорозділом у нашій новітній історії: усе те, що до 24 лютого 2022 р. могло толеруватися, на що можна було заплющувати очі, й банально не звертати уваги – враз перестало таким бути. І суспільство, і його керівний менеджмент, обраний за допомогою демократичних процедур, не могли не прореагувати на зовнішню агресію сусідньої держави, що достатньо чітко спрямована на ліквідацію української державності та української національної ідентичності.

Дані тези не є спробою означити ці всі реакції, чи здійснити спробу їх всебічного аналізу. Натомість тези акцентуватимуть увагу на державній по-

літиці національної пам'яті та перспективах її впливу на процеси консолідації українського соціуму в складних умовах протистояння агресії з боку найбільшої за територією держави Світу. Повномасштабна війна з РФ, введення воєнного стану, окупація значних територій української держави, геноцидні практики, спрямовані проти українців, як на окупованих, так і підконтрольних українському уряду територіях та інформаційно-психологічні операції ворога вивели на порядок денний цілий ряд проблем притаманних українському соціуму протягом усього періоду новітньої незалежності нашої держави, а також актуалізували необхідність їх вирішення. Власне, саме питання єдності, цілісності українського соціуму в цих важких умовах війни, є необхідною умовою нашої перемоги і, загалом, самого нашого виживання як національної та громадянської спільноти.

Термін «консолідація» є мультинауковим, використовуваним багатьма галузями наукових знань. Але нас цікавить, в першу чергу, його політологічний аспект. «Політична енциклопедія», видана в 2011 р. у Києві (голова редакційної колегії – академік НАН України, доктор політичних наук Юрій Левенець) так окреслює суть цього терміну: «процес об'єднання, зміцнення єдності й згуртованості соціальних і політичних сил … з метою посилення боротьби за вирішення загальних завдань» [1, с. 353]. Консолідація може обумовлюватися такими різноманітними чинниками, як національні ідея; національна пам'ять; об'єднавчі політичні, соціальні чи економічні ідеї; базові цінності патріотизму, соціальної справедливості, взаємної поваги і взаємовиручки; спільна історія і культура; формування консенсусу щодо шляхів розвитку держави і її майбутнього тощо. Зазначимо, що успішність кожної держави в сучасному глобалізованому світі значною мірою залежить від ступеня консолідації народу, який її творить [2, с. 13].

Оскільки агресія РФ абсолютно беззаперечно має антиукраїнський характер і спрямування та орієнтована на нищення загалом основ української національної ідентичності, то саме збереження і плекання цієї ідентичності має лягти в основу нашого ментального супротиву й стати головним завданням нашого соціуму й держави. Добробут і успішне життя нації в національній державі (зазначимо, що і в багатонаціональних державах зазвичай існує поняття титульної нації, прикладом чого легко може стати наш історичний і теперішній ворог) залежить від багатьох чинників. Однак, провідне місце в системі цих чинників залишається за історичною пам'яттю та пам'яттю національною, що є похідною від неї. Обидва цих явища можна розглядати як певний гносеологічний (пізнавальний) феномен, що безпосередньо

пов'язаний із колективним осмисленням історичного минулого нації, держави чи їїгромадян/підданих. Відмітимо, що це осмислення відбувається зазвичай на різних рівнях. Якщо в історична пам'ять акцентується на соціокультурній складовій, то національна – на етнонаціональній.

Тобто, історична пам'ять є більш плюралістичною та допускає множинні версії історичного минулого, яких можуть дотримуватись різноманітні соціальні чи етнічні групи, що мешкають в одній державі [3, с. 125–126]. Національна ж пам'ять просто мусить бути більш монолітною і цілісною за своїм характером, адже основна її ціль відігравати інтегративну і консолідуючу роль – об'єднувати навколо себе різні суспільні й етнічні групи, в тому числі й долаючи супротив певних опозиційних груп в середині кожного конкретного суспільства [4, с. 23].

Визначальним чинником формування ідентичності нації беззаперечно є національна пам'ять, як справа самоідентифікації кожного конкретного індивідуума певного соціуму саме з цією спільнотою, а відповідно, і з притаманними їй символікою та символічністю, цінностями, історією й культурою, територією, правовими, державними й громадськими інституціями. Залежність національної пам'яті й національної ідентичності дуже гарно була підмічена британсько-канадським політологом українського походження Тарасом Кузьо: «Немає пам'яті – немає ідентичності, немає ідентичності – немає нації» [5, p. 134].

В цьому контексті дуже важливим фактором стає державна політика національної пам'яті. Адже без державної підтримки і без цілеспрямованих зусиль саме державних інституцій України важко собі уявити подолання наслідків багаторічної цілеспрямованої антиукраїнської геноцидної політики, що велася росіянами протягом багатьох століть. Більшість проблем сучасного українського суспільства загалом, та української самоідентифікації, зокрема, мають своїм корінням саме російські геноцидні практики XVII–XX століть. Не беремося стверджувати, що український соціум неспроможний подолати їх наслідки самотужки, власними внутрішніми ментальними силами. Такий сценарій розвитку подій також має право на існування, адже, наприклад, протягом всього XIX ст. українцям вдавалось протистояти подібним практикам не маючи жодних державних чи, хоча б, автономних національних утворень. Але беремо на себе сміливість стверджувати, що участь у подоланні наслідків русифікації української держави, беззаперечно має потенціал не лише пришвидшити ці процеси, але й, зрештою, завершити їх.

Після 24 лютого 2022 р. державна політика національної пам'яті вкотре актуалізувалася. На сьогодні в новітній історії ми бачимо чотири таких актуалізації, і, відповідно, активізації діяльності держави на цій ниві: 1) проголошення незалежності України і початок функціонування національної держави українців (24 серпня 1991 р.); 2) Помаранчева революція (22 листопада – 26 грудня 2004 р.); 3) Революція гідності і початок відкритої гібридної війни проти України з боку РФ (30 листопада 2013–23 лютого 2014 р. та 20 лютого 2014 р. відповідно); 4) початок відкритої збройної агресії РФ проти України (24 лютого 2014 р.).

Всі ці події викликали національне піднесення в середовищі сутнісно українського суспільства, що створювало підґрунтя для національного згуртування, творення національного ядра політичної нації, а також спонукало державу посилити активність в галузі політики національної пам'яті. Ці ж процеси ми маємо можливість спостерігати і сьогодні. Якщо для попередніх етапів державної політики національної пам'яті, окрім традиційних напрямків політики пам'яті, звичайних для більшості національних держав (розробка і впровадження концепції підручникової історії України, розробка і впровадження національного календаря важливих і пам'ятних дат, впровадження пантеону Героїв, тощо) були характерними декомунзаційні процеси, які призвели до остаточного засудження людожерського комуністичного окупаційного режиму в Україні та вилились в прийняття Верховною Радою України 9 квітня 2015 р. так званого декомунізаційного пакету законів (сюди увійшли Закони України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»; «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного режимів»; «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України в XX столітті» та «Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945 років»), то на новітньому етапі ми спостерігаємо запуск так званих деколонізаційних та дерусифікаційних процесів в Україні та формування в соціумі думки про їх необхідність. Сутність цих процесів полягає в реєстрації й перейменуванні топонімів названих на честь діячів російської культури чи представників російської державно-політичної системи, а також таких назв, що є росіянізмами, чи відносяться до маркерів так званого «русского міра», чи просто є пов'язаними з Росією. Також, безперечно, частиною цієї політики є фізичний демонтаж об'єктів іноземного панування в Україні (таблички, пам'ятники, покажчики, бюсти, панно, мозаїки тощо). Сьогодні ці процеси ініційовані державою та суспільним запитом, запущені й активно ширяться Україною.

З часом вони отримають гідну оцінку як науковців (істориків, політологів, соціологів, етнографів тощо), так і прийдешніх поколінь українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дем'яненко Б. Консолідація. *Політична енциклопедія* / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С. 353–354.

2. Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, М. Рябчук. Київ: Інститут політичних і етносоціальних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 336 с.

3. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

4. Бобело В. Категорії «національна ідея» та «національна пам'ять» в сучасному вітчизняному соціально-політичному вимірі. *Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах», 19 листопада 2020 року : тези доповідей* / ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Вінниця: видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. С. 19–25.

5. Kuzio T. Ukraine: state and nation building. London ; New York : Routledge, 1998. XIII, 298 p.

Марков А. В.,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
старший викладач;
Тимошенко О. В.,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
старший викладач

ГЕОПОЛІТИЧНА РОЛЬ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Століття існування України у складі євразійської імперської системи не змогли винищити цю природну фундаментальну ознаку української нації. Вся українська історія сповнена безлічі яскравих прикладів, які переконли-

во свідчать, що за своїми історико-культурними, політичними, ментальними джерелами Україна завжди належала до Європи. Колиска української державності – Київська Русь – протягом декількох століть була однією з провідних держав середньовічної Європи. Древній Київ був визнаним культурним, дипломатичним і торговельним центром континенту.

Аналізуючи роботи Зб. Бжезинського, С. Гантінгтона, Г. Кісінджера та інших західних дослідників можна прослідкувати інтегративну оцінку українського геополітичного фактору в світовій історії, сьогоденні і в майбутньому.

По-перше. Практично кожен з відомих геополітиків XX ст., підкреслюючи унікальність української культури, способу життя, виробництва та побуту, характеризував їх як такі, які значно перевищують якість та рівень розвитку загальноросійської матеріальної та духовної культури. Виходячи з цього, вчені робили висновок про те, що рано чи пізно українська людність мала утворити свою власну незалежну державу, яка стане в майбутньому суттєвим фактором європейської геополітики.

Другою провідною думкою, на якій сходяться практично всі теоретики, є положення про близькість української культурної традиції й самого стилю життя українців (історичних традицій, господарчих ознак, релігійно-етнічних особливостей тощо) до середньоєвропейського типу. Співжиття українців з росіянами, на думку європейських вчених, обмежує перспективи їх розвитку. Характер цього співжиття підпорядкований зросійщенню українців, відторгнення їх від Європи й в кінцевому розумінні знищення як самостійного етносу і культури.

Третьою інтегративною позицією, на якій сходяться класики геополітики XX ст., є думка про колосальну значущість України для розвитку європейських народів, побудова спільного європейського дому. Україна, на їх погляд, є «остання лінія», «культурний кордон» Європи, який захищає її від гегемоністичних претензій Росії, постійного і потужного азіатського тиску.

Сучасна Росія перебрала на себе всі функції колишньої Монгольської імперії. Від неї надходить найвідчутніша загроза європейській і світовій демократії і свободі. Зупинити Росію інакше, ніж створенням і підтримкою своєрідної «буферної зони», неможливо. Саме тут і виявляється могутня геополітична роль України, яка може стати такою зоною при умові перетворення її в незалежну і суверенну державу.

З другого боку, значущість України як фактора європейської геополітики визначається її потужним природо-ресурсним і людським, культурно-іс-

торичним і сучасним активно-творчим потенціалом, господарськими здібностями, трудовою дисципліною й дивовижною бережливістю українців. Свої господарські чесноти та здібності вони щедро делегують у європейський світ, що є фактором його зростання та розквіту.

Дослідники підкреслюють ще одну важливу геополітичну рису України в європейському просторі. Вона пов'язана з такими рисами українського національного характеру, як миролюбність, демократизм, поблажливість. За думкою вчених, при умові звільнення України від іншої державної залежності, вона доклала б серйозний внесок до справи підтримання миру й стабільності в цьому регіоні.

Таким чином, Україна об'єктивно поставлена в ситуацію бути вагомим чинником європейської історії, відігравати в ній аж надто помітну геополітичну роль.

СТУДЕНТСЬКА ТРИБУНА

Адаманова Д. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

РОЛЬ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНІ

В наш час помітно прискорюються глобалізаційні тенденції. Досить багато чинників безсумнівно впливають на роль та місце України в сучасному геополітичному просторі. Геополітичне значення України неможливо переоцінити. Розміри її території, чисельність населення, значний промисловий комплекс, науковий та інтелектуальний потенціали, природні багатства – усе це є підставами для того, щоб вважати нашу країну як важливу європейську державу. На початку XXI ст. Україна увійшла у сучасний геополітичний простір, змогла налагодити взаємовідносини із головними геополітичними акторами світу. Безсумнівно, цей процес не був для України простим та швидким, а успіхи завжди перебували поряд з невдачами. Україна – це потенційно впливовий суб'єкт геополітики. Через своє розташування наша країна завжди перебуває в центрі подій, які відбуваються та тлі геополітичних процесів. Важливо зазначити, що Україна розташована в Південно-Східній частині Європи, саме там, де відбувається перетинання трьох геополітичних масивів, а саме: Євроатлантичного, Євразійського та Ісламського. В цьому є певні переваги, але через це виникають й великі проблеми. Таке розташування відіграє визначальну роль у долі Української держави. Українська геостратегія визначається на сьогодні трьома головними парадигмами, їхня взаємодія створює конфігурації зовнішньополітичних орієнтацій країни. Парадигми є такими: Євразійська, Євроатлантична та Чорноморська. Вони всі мають великий вплив та відображають потужні геополітичні чинники сучасності.

Якщо казати детально, то Євразійська парадигма втілює телурократичний принцип, що є принципом сухопутної потуги, наступна відображає таласократичний принцип (тобто принцип морської потуги), а остання пов'язується з принципом берегової лінії. Вони всі є надзвичайно важливими для розвитку

геополітичних процесів на території нашої Батьківщини. Історично склалося так, що жоден з цих напрямків не був для України домінуючим, бо вони впливали як на цивілізаційні досягнення країни, так і на поразки.

Крім розташування існують й інші аспекти, які є вагомими. Наприклад, кліматичні умови. Україна є віддаленою від океанів та має рівнинний характер своєї території. Це визначає клімат нашої держави як помірно-континентальний, крім Південного узбережжя Криму, де клімат відрізняється. Через гарний клімат, рельєф та наявність великої кількості чорнозему, Україна має сприятливі умови для сільськогосподарського виробництва. Наша держава має сприятливі умови для розвитку експорту своєї продукції.

Сучасні особливості геополітичних процесів та роль України в їх розвитку базуються ще й на таких аспектах, як глобальні трансформації, які ще не закінчилися, через це наша держава має дотримуватися загальнолюдських цінностей та зміцнювати співробітництво з іншими країнами, також формувати чіткі критерії геополітичного й геоекономічного прогресу.

Отже, зараз і у подальшому геополітичне утвердження нашої Батьківщини можливе. Для того, щоб нам досягти цього, слід зміцнювати геополітичну ідентичність, розвивати різні аспекти. За умови, якщо Україна продовжуватиме вести проєвропейську політику, буде розвиватися й дбати про внутрішню і зовнішню ситуацію, орієнтуватиметься на національні інтереси, то в майбутньому це піднесе її на дуже високий рівень у геополітичному просторі світу.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Адаманова Д. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

РОЛЬ INTERNET В СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В умовах глобальної інформатизації неможливо уявити сучасне суспільство без новітніх інформаційно-комунікативних технологій. Інтернет став

одним з найважливіших інструментів формування інтересів, потреб, поглядів, впливу на світогляд особистості, став невід'ємною часткою та основною рушійною силою розвитку сучасної цивілізації [1]. Такі елементи, як комп'ютери, смартфони, телебачення, Інтернет – стали доступними для кожного в нашій країні. За останні декілька років соціальні мережі стали дуже популярними на території України. Соціальні мережі – це спільноти людей, які об'єднані однаковими інтересами або тих, що мають інші причини для спілкування один з одним. Молоді люди розглядають Інтернет в руслі основного джерела інформації й головного засобу комунікації. Вони виходять в онлайн для пошуку корисної інформації, новин і роботи, спілкування з друзями, для того, щоб здійснити покупки в Інтернет-магазинах, а також використовують його можливості для самовираження та соціальної адаптації.

Інтернет вплинув на процес соціалізації людей, бо у віртуальному просторі молодь може засвоювати зразки поведінки, певні соціальні норми та цінності. Крім безмежної кількості корисної інформації, яку люди можуть отримати завдяки ньому, існує багато зафіксованих фактів поширення суїцидальних настроїв, насильницької діяльності та вседозволеності.

Розглянемо детальніше: з позитивного впливу Інтернету можна зазначити, що завдяки ньому можна швидко отримувати та засвоювати інформацію. Підлітки та юнаки мають можливість знайомитись і спілкуватись з великою кількістю успішних та розумних людей, дистанційно отримувати освіту і нові знання завдяки онлайн платформам й курсам, розвивати своє мислення, працювати, вдосконалювати свої навички та освоювати технології комунікації або ж електронної грамотності. Тобто, таким чином відбувається соціалізація у віртуальному світі. За допомогою Інтернету люди можуть стати кращими та розвиватися.

Крім позитивного впливу, необхідно зазначити, що інформаційному полю як загалом, так і України притаманна гіпердевіація (агресія, цинізм, цінності кримінального світу тощо), яка призводить до формування асоціальної поведінки дітей і підлітків. У такому віці людям притаманна схильність до перейняття поведінки інших, не думаючи про те, чи є вона прийнятною. Також молодь ще не навчилась оцінювати отриману інформацію та правильно її використовувати. Важливий негативний аспект проявляється в тому, що юнаки досить часто не можуть контролювати кількість часу, який вони проводять у віртуальному світі, через це досить складно адаптуються у справжньому соціальному середовищі. Так звана «комп'ютерна

залежність» формується набагато швидше, ніж будь-яка традиційна залежність: куріння, наркотики, алкоголь, азартні ігри. Дослідження «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків» (ESPAD: The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), у якому Україна бере участь з 1995 р., підтверджує, що у середньому потрібно не більш півроку-рік, щоб стати комп'ютерно залежною людиною [2, с. 87].

Існує велика кількість досліджень та експериментів, які спрямовані на те, щоб визначити рівень соціалізації юнацтва в сучасному світі під впливом багатьох факторів: Інтернет, оточення, участь в громадських організаціях. Дослідження Філіппової І. Ю показує, що рівень соціалізації людей 14–17 років є однаковим та низький рівень психологічної адаптації відсутній як у представників чоловічої, так і жіночої статі, а саме: серед представників чоловічої статі 20% мають високий рівень соціально-психологічної адаптації, а 80% середній рівень; серед осіб жіночої статі 20% людей, які брали участь в опитуванні, мають високий рівень соціально-психологічної адаптації та 80% мають середній рівень [3].

У сучасному житті, зокрема, через агресію Російської Федерації, Інтернет та соціальні мережі дуже важливі. Молодь має можливість виражати свою громадянську та політичну позицію, шукати однодумців. Юнаки підтримують один одного, влаштовують благодійні збори, займаються волонтерством, взаємодіють з різними людьми, повідомляють своїх близьких й друзів про важливі новини. Ці аспекти також мають великий вплив. Отже, Інтернет є невід'ємною складовою соціалізації української молоді на сучасному етапі. Він має як позитивний, так і негативний вплив на людину, її оточення, риси характеру, розвиненість та самооцінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціально-гуманітарна сфера України перед глобальними викликами сучасності. Монографія / За заг. ред. проф. Панфілова О. Ю. Харків: Видавництво «Інжек», 2013. 236 с.

2. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірєва (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Ю. Ю. Приймак, Д. М. Павлова, О. В. Василенко, О. Т. Сакович, С. З. Сальніков, С. В. Сидяк, Ю. Б. Юдін, Н. С. Нахабич. Київ: Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. 200 с.

3. Філіппова І. Ю. Рольова соціалізація підлітка як засвоєння соціального досвіду. *Актуальні проблеми сучасної психології*: Збірник наукових статей; [гол. ред. Ж. П. Вірна]. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. С. 204–215.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Андрєєва У. Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРОРИЗМУ

Політичний тероризм відомий здавна і сучасна його форма – це продовження історичної традиції, коли до терору підходять як до крайнього засобу досягнення політичної мети в період загострення кризових, конфліктних ситуацій політичного, соціально-економічного, етнорелігійного чи іншого характеру.

Виокремлення політичного терору як самостійного явища і на сьогоднішній день переважного різновиду терору вимагає визначення його сутнісних ознак, без чого виробити науково обґрунтовані заходи протидії цьому небезпечному для всього людства феномену неможливо. Разом з тим, деякі інші вчені зокрема М. Мусаєлян, застерігають, що сучасний тероризм, який виявляє себе в сфері політичних відносин, не завжди можна віднести до політичного. У групи чи особи, які здійснюють терористичні акти у політичній царині, може не бути політичних мотивів. Вони можуть виконувати волю замовників, зрозуміло, за чималу платню. Вчений цілком слушно нагадує, що вживання жорстких насильницьких методів, зокрема і методів терору, як державою по відношенню до опозиції, так і різними підпільними групами проти пануючих класів і державних інститутів здійснюється далеко вже не одно тисячоліття [1, с. 34–36].

Суттєвою ознакою сучасного політичного тероризму є його певна спрямованість і стратегічна мета. Політичний терор спрямовується, як правило, не на конкретну особу, а на суспільство в цілому з метою змусити його вимагати від свого уряду змін в політиці на основі вимог терористів. Жертва-

ми терору стають великі групи абсолютно невинних ні в чому людей. Мета – залякати не одну конкретну особу, а суспільство в цілому. Саме залякування, деморалізація суспільства, створення в ньому і підтримання постійної атмосфери жаху, невпевненості людини в безпеці як свого життя, так і життя близьких їй людей є центральною сутнісною ознакою політичного тероризму [2, с. 668].

Для універсального визначення феномена «політичний тероризм» необхідно більш чітко виявити ряд його відмінних ознак [3, с. 174–177]. Перша ознака – ведення збройних дій не проти озброєних сил противника, а проти мирного населення, з метою чинити тиск на політичну владу та еліту. Кажучи іншими словами, у війні для перемоги противник намагається окупувати ворожу територію, при тероризмі ж ні території, яку противник окупує. Друга ознака – конспірація і анонімність, таємна підготовка терористичних актів. Третя ознака – тероризму часто притаманна орієнтація на сенсацію. Терористичний акт – це видовищне, драматичне за своєю жорстокістю уявлення. Четверта ознака – примітивна ідеологія (дана ознака тероризму не поширюється на тероризм, коли його носієм виступає держава). В основному ідеологія тероризму виражена порівняно вузько за змістом і реалізується засобами суспільної психології, релігійними постулатами і догмами. Для терористів збройна боротьба стає важливішим процесу ідеологічного обґрунтування. Американський вчений Р. Рубінштейн вважає: «менталітет тероризму заснований на відмові від слів (агітації, переконання) на користь вчинків (насильницьких дій). Терорист інтерпретує насильство як засіб комунікації» [4, с. 16]. Хоча необхідно відзначити, що зараз простежується тенденція тероризму все більше використовувати ідеологічне обґрунтування своєї діяльності, використовуючи для цього, в першу чергу, Інтернет. Отже, до числа головних ознак, за якими слід оцінювати політичний тероризм в якості негативного соціально-політичного явища, треба віднести: його суспільну небезпеку, анонімність, нелегітимність, примус і залякування.

Узагальнюючи значущі теоретичні розробки та артикулюючи ряд відмінних ознак феномена політичного тероризму, можна дати йому наступне визначення: політичний тероризм – це несподіваний, протиправний, умисний напад будь-якого суб’єкта (будь-то особистість, спільнота, держава, міжнародне співтовариство) із застосуванням насильства в будь-якій його формі (або загроза його застосування) з використанням будь-якого виду зброї на будь-який об’єкт (будь-то особистість, суспільство, держава, міжнародне співтовариство, матеріальні об’єкти, екологічне середовище), який не є по-

літичним противником суб'єкта, а є символічної метою, впливаючи на яку суб'єкт намагається впливати на політичного противника, переслідуючи політичні цілі: примус уряду (урядів) або міжнародної організації до виконання або утримання від виконання якого-небудь рішення або дії, а також для дестабілізації або руйнування основних політичних, економічних, соціальних структур країни або міжнародної організації.

Таким чином, політичний тероризм – це політично мотивоване насильство, яке полягає у свідомому застосуванні або загрозі застосування політико-терористичних актів і спрямоване на одержання, утримання та захист політичної влади, або тиск на владні структури задля прийняття (неприйняття) ними рішень та дій щодо реалізації певних політичних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мусаелян М. Ф. Террористический акт: уголовно-правовой аспект. Москва: Юрлитинформ, 2009. 210 с.

2. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.

3. Современный терроризм: учебное пособие для высшей школы / Под общ. ред. проф. Горлача Н. И. и проф. Требина М. П. Харьков: Тимченко, 2006. 492 с.

4. Молодежный экстремизм / [А. А. Козлов, В. Н. Томалинцев, Т. Э. Петрова и др.]; Под ред. А. А. Козлова; С.-Петерб. гос. ун-т, Науч.-исслед. ин-т комплекс. соц. исслед. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1996. 140,[1] с.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Анісімов Н. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 2 група

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Підступна військова агресія Російської Федерації 2022 р. значно вплинула на міжнародний статус України, її економіку, світобачення громадян

та, врешті, на звичайних людей, які в тяжких воєнних умовах виявили здатність до консолідації та безкорисливої допомоги одне одному. Головною формою інтеграції українських громадян стало громадянське суспільство, яке постійно розвивається. Як феномен, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і стосунків, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, їх приватних інтересів та потреб. Для того, щоб зрозуміти, яким чином воно змінилося під час повномасштабної війни, необхідно простежити його стан до вторгнення та суттєві зміни надалі й зараз.

Якщо в цілому оцінювати ситуацією з громадянським суспільством в Україні до військових дій 2014 р., то слід зазначити, що його стан був ще далеким від тих, що існують у розвинутих демократичних країнах Європи та світу. Громадянське суспільство є надзвичайно важливим явищем для соціального прогресу країни на ґрунті ідеалів правової держави і справедливості. І хоча чинна Конституція України широко наділяє громадян соціально-економічними та політичними правами і свободами, проте, нажаль, не оперує в своєму тексті цим поняттям. Війна, як не дивно, позитивно вплинула на розвиток громадянського суспільства. У підсумку дослідження «Благодійність у часи війни» встановлено, що внаслідок російського вторгнення українці почали значно більше долучатися до роботи благодійних фондів та волонтерських ініціатив. Дослідники зазначають, що організації, засновані після 24 лютого 2022 р., мають дещо іншу динаміку, бо формувалися навколо найгарячіших проблем – допомога армії, ВПО, збір та розподіл гуманітарної допомоги, нагальна відбудова тощо. Значно збільшився масштаб діяльності волонтерів.

Втім сучасна Україна і надалі залишається транзитивним суспільством, головні сфери життєдіяльності якого охоплені системною кризою; а держава поки не виконує у повному обсязі своїх функцій із захисту інтересів людини. Коли ж держава бачить в представниках громадянського суспільства партнерів, то відбувається перехід на інший рівень – вплив на державну політику. Це розпочалось і в Україні, експертів громадських організацій стали залучати до процесу підготовки різних проектів законів. Зокрема, профільний Закон «Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб» був написаний за участі фахівців із громадських організацій. Позитивні тенденції не обмежуються правовим аспектом, варто також зазначити, що Кабінет міністрів запросив громадян України до обговорення проекту розпорядження «Про затвердження плану заходів на 2022–2024 роки щодо ре-

алізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки».

Отже, громадянське суспільство України під час повномасштабної війни перебуває в постійному розвитку його складових: громадян залучають до обговорення нагальних проблем законодавства та політичної ситуації в країні, надаються юридичні консультації, люди здійснюють альтруїстичну допомогу, залучаються до благодійності, змінюється внутрішній порядок спілок і груп на вимогу воєнного часу, що здійснює великий плив на долю нашої держави. І, хоча громадянське суспільство України ще далеке від «ідеалу», проте воно має безперечні перспективи розвитку. Тому, поки в країні є світлі голови й гарячі серця, не байдужі до просування ідей правової демократичної держави через укріплення громадянського суспільства, Україна буде прогресувати в цьому напрямку та неодмінно досягне успіху.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Бакманян Е. А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 7 група

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФУНДАМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогоднішній день Україна визнається правовою та демократичною державою, основною ознакою такої держави є дотримання гарантованих Конституцією прав і свобод людини. Але дуже актуальним питанням залишається роль влади та її вплив на демократію, основою якої є українське суспільство. Що таке влада і який влив вона має на кожного з нас? Упродовж всього існування суспільства, в кожній державі завжди метою було створення найефективнішої форми суспільної організації, одна держава зникала, інша з'являлася, врешті ми пройшли величезний шлях від первісних племен до супердержав. І на сьогоднішній день, в нашій державі панує демократія – режим, що забезпечує владу багатьох і рівноправність кожного. Але чи є це на справді так? Адже демократія за собою тягне справедливість, рівноправ-

ність та свободу кожного. Свобода та рівність визнаються двома невід'ємними взаємозалежними компонентами демократичної та правової держави. Україна відповідно до статті 1 Основного Закону – Конституції України є саме такою. Але на мою думку, це лише приписи, по факту при реалізації даної норми виникає безліч суперечок. Свою позицію можу аргументувати наступним.

По-перше, як людина може бути повністю вільною, якщо вона зобов'язана дотримуватися приписів законів та моралі, а у разі, якщо такі норми будуть порушені то за це будуть застосовані санкції з боку держави (влади). З цього приводу слушно зазначив П. Гольбах, що почуття свободи є «ілюзією, яку можна порівняти з ілюзією мухи, яка уявила, що, сидячи на вусі коня, керує ним». По-друге, людина вільна настільки, наскільки вона може за власним бажанням братися за якусь справу або відмовитися від неї, приймати рішення на власний розсуд, відповідати «так» або «ні» на будь-яке запитання або наказ і, керуючись власними уявленнями, визначатися щодо понять обов'язку і гідної мети. Людина не є вільною вже хоч у тому, що позбавлена можливості діяти у відповідності з власними уявленнями, натомість вона діє з огляду на примус або боязнь наслідків.

Що стосується питання рівності, то для мене як студента який навчається на юридичному факультеті, досить неоднозначним та абсурдним залишається питання, як ми можемо казати про рівність, якщо було заявлено, про виплати у розмірі 1000 гривень отримає кожний хто зробить дві вакцинації від COVID-19. Так, звичайно, можливо такі дії спрямовані на забезпечення безпеки своїх громадян і мають лише на меті позитивні побажання. Але, чи не є дискримінацією та порушенням принципів свободи та рівності у державі? Звичайно, ті, хто мають соціально низький рівень проживання зроблять дві вакцини для отримання такого бонусу.

Протиріччя між свободою та рівністю виникали і виникають, зокрема, при наданні переваги рівності перед свободою за рахунок або обмеження свободи, або взагалі повної відмови від неї. На мою думку, влада завжди бере верх над суспільством. І це з деякої точки зору є правильним, адже якщо влада буде на рівних умовах із суспільством, то тоді в державі виникне свавілля, що призведе до злочинності та корумпованості. Однак, ми всі прагнемо до того, що обравши на виборах владу, ми надамо цей голос правильній особі. Адже наша влада – це обличчя нашої держави, саме вона представляє наші інтереси на міжнародній арені. Проте кожне представницьке обличчя держави має всі ознаки відомого з літератури «портрета Доріана

Грея»: воно гарне, поки відображає чесноти народу та його таланти. І відразливе, якщо віддзеркалює собою його моральний бруд і бездушність. Бо духовний стан керівництва є лише квінтесенцією духовного стану народу. Влада може робити з суспільством все що хоче, це відомо з давніх давен. Його мотиви не однозначні, ми працюємо за копійки, нам обіцяють платити високі заробітні плати, пенсії, але на жаль, все це залишається лише обіцянками. Все навпаки: ціни підіймаються, а допомоги з боку держави немає. У державних установах великі черги, все вирішується дуже повільно, і що не менш важливим є те, що перевагу надають тим громадянам у кого є або «зв'язки» або «гроші». Корупція усюди… Не вже наша влада бажає породити корумпованість на теренах всієї держави?

На мою думку, у нас не соціально розвинена держава… Революція Гідності 2013–2014 років проти корумпованої влади, що свідомо ігноруючи права, свободи та законні інтереси громадян, під тиском зовнішніх чинників намагалася перешкодити європейському вибору українського народу, відкрила нові можливості для України для радикального перегляду системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи та демократії. Однак спочатку анексія Кримського півострова Російською Федерацією, згодом поширення сепаратистського руху в Донецькій і Луганській областях, агресія Російської Федерації в Азовському морі наприкінці листопада 2018 р., призвело до розгортання воєнного конфлікту, що в сучасних умовах спричинило жахливі наслідки для громадян України. Саме вони потребують серйозного захисту з боку нашої держави. Адже ці верстви населення залишили свої домівки, родичів, друзів і переїхали жити на підконтрольну українській владі територію в пошуках спокійного та безпечного життя для себе та своїх сімей. На нашу думку, 442 гривні на місяць як соціальна допомога – це досить мало, тому що таким особам ніде жити, нічого їсти, а в більшості випадків важко знайти роботу. Доцільним все ж таки є надавати пріоритет у працевлаштуванні на роботу саме внутрішньо переміщеним особам, адже, як показує практика, такі особи часто підпадають під дискримінацію і у питаннях працевлаштування, на роботу приймають саме осіб із постійним місцем реєстрації.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що в Україні, на жаль, ще немає того рівня соціального захисту як в країнах ЄС, де громадяни захищені у повному обсязі. Соціальна підтримка пільгових категорій громадян ще не достатньо вирішена. Влада в першу чергу в пріоритети ставить свої власні інтереси, у них є все, у народу нічого… Мені здаєть-

ся, таку проблему зможе вирішити лише розвинене громадянське суспільство, яке буде мати свою думку, свою позицію та найголовніше зможуть її відстоювати, інакше владні мотиви будуть спрямовані на те, щоб ми платили великі податки та багато працювали за копійки.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Балко Д. М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК ФАКТОР ГЕОПОЛІТИКИ

Географічно суверенна Україна розташована прямо у центрі Європи – на перетині політичних, економічних та навіть екологічних інтересів наших близьких та далеких сусідів. Проводячи власну зовнішню політику, наша країна відкрила себе світу, стверджується повноправним суб'єктом загальноєвропейського та світового процесу. Однак, порівняно з іншими державами, Україні ще бракує однозначно визначеної стратегії просування серед держав Європи, її потенціал потребує повнішого задіяння. Загроза національній безпеці для кожної країни завжди існує. Таким чином, війна не оминула і нашу країну, яка відрізняється своєю масштабністю, актуальністю та рівнем потенціалу.

Геополітика має неабиякий вплив на збройний конфлікт, оскільки вирішенню питання війни допоможе міжнародно-правове регулювання територіальних спорів. Так, необхідно спиратися на загальноприйняті норми міжнародного права, оскільки вони слугують базисом для збереження та зміцнення світу. З точки зору правового режиму виділяють: території, які знаходяться під суверенітетом окремої держави (державні території); території з міжнародним правовим режимом (відкрите море та повітряний простір над ним, морське дно за межами континентального шельфу); території зі змішаним правовим режимом (континентальні шельфи, економічні зони). Так, державна територія включає в себе сухопутний (з надрами), водний та

повітряний простір. До неї відносяться державні кордони, прибережні зони, бухти, трубопроводи у відкритому морі, будівлі посольств тощо.

Спираючись на міжнародне право, територіальна цілісність і політична незалежність держав недоторкані. При цьому, встановлені наступні правомірні способи зміни державної території: створення нових незалежних держав в результаті референдуму; повернення території в результаті відновлення історичних прав на незаконно відторгнуті раніше частини. Звідси випливає, що та політика, яка спостерігається з боку Російської Федерації, є порушенням норм міжнародного права, що автоматично перетворює цю державу на країну-агресора.

У сучасних умовах, коли стрімко зростає вплив транснаціональних компаній, міжнародних інститутів, коли все більше глобалізуються міжнародні відносини, значно підвищуються роль та значення геополітики як науки. Саме вона спроможна використати різні наукові методи та засоби аналізу проблеми російсько-української війни стосовно пошуку, розробки та обґрунтування шляхів здійснення політичної стратегії на глобальному, регіональному та локальному рівнях. Нинішній перебіг подій у світі кидає нові виклики не лише новоутвореним державам, але й усім, так би мовити, геополітичним гравцям світу: могутнім державам, їх об'єднанням та союзам. Нині в Україні робиться чимало для розвитку геополітичної науки. Створені спеціальні державні структури, які переймаються стратегічними проблемами державотворення та сходження України в цей визначальний час та у нинішніх географічних межах. Саме розвиток геополітики, опанування її надбанням політичною елітою країни – державними діячами та науковим товариством, покликані сприяти формуванню геополітичного і стратегічного мислення.

Російсько-українська війна являється абсолютним геополітичним фактором. Геополітика – це наука, яка досить динамічна і постійно поповнюється через вплив військово-політичних та інформаційних змін, збереження рівноваги сил на міжнародній арені, а також поповнення наукової бази дисциплін, які пов'язані з геополітикою. Одним з геополітичних факторів є протиборство Росії та України за контроль на Азовському морі, розширення зони контролю та створення Росією навколо себе максимальної безпеки. Проблеми геополітики сьогодні стають для нас дедалі актуальнішими. На теоретичному рівні вони проявляються в дискусіях та спорах між різноманітними школами та напрямками геополітики. В центрах стратегічних досліджень уважно вивчаються, аналізуються питання та ситуації, які відносяться до реалізації кон-

кретних геополітичних задач. Так, теорія в її постійному розвитку напряму пов'язується з геополітикою, в повній мірі включаючи всю складність динаміки процесів міжнародного життя, що відбуваються, і російсько-українська війна не виключення, а яскраве цьому підтвердження.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Балко Д. М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Демографічна криза – це процес систематичного зменшення кількості населення певної країни або території. Ця проблема зараз гостро стоїть у світовій спільноті, спад населення спостерігається у багатьох провідних країнах всієї земної кулі, особливо в Європі [1, с. 98–99]. Не оминуло це питання й Україну, яка потерпає від демографічної кризи після початку російської агресії на сході України, що перейшла у повномасштабну війну. Найгостріші вияви демографічної кризи зумовлені сукупною дією низки власне внутрішньо-демографічних процесів, насамперед поглибленням диспропорцій у статево-віковій та соціально-віковій структурі населення, що загалом негативно позначилось на усіх механізмах відтворення населення.

Негативні тенденції відтворення населення, які намітилися в Україні ще у 80-і роки минулого століття, поглибилися в результаті гострої економічної кризи 90-х років. Економічні негаразди помітно вплинули на другу, після природного скорочення, складову загального зменшення кількості населення України – формування від'ємного сальдо зовнішніх міграцій, яке стало характерним для України впродовж десятиріччя (1994–2004 роки). Внаслідок міграційного скорочення, лише за офіційними даними, кількість населення України зменшилася на 1,221 млн. осіб, що становить близько 20% від загальних обсягів скорочення населення України. На початок 2022 р. населення України налічувало 41, 167 млн. осіб [2].

Найголовнішою причиною такого стану справ є масова еміграція українців у країни Європи, Північної Америки та країни СНД. Цю еміграцію можна поділити на два паралельних етапи – так звана «заробітчанська», коли люди почали масово виїжджати в ЄС, Канаду та США, та біженство, пов'язане з початком воєнної агресії на сході України у 2014 р., а згодом і на теренах всієї України у 2022 р.

Головна причина початку «заробітчанської» хвилі – економічна скрута перехідного періоду в Україні. У 2019 р. тодішній міністр соціальної політики України Андрій Рева повідомив, що, за експертними оцінками, на постійній основі за кордоном працює 3,2 млн. громадян України, а в окремі періоди – від 7 до 9 млн. осіб.

24 лютого 2022 р. Російська Федерація почала повномасштабну війну проти України, що призвела до наймасовішої еміграції українців за новітню історію. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого загалом з України виїхало (без урахування потоку на в'їзд) майже 7 млн. осіб, але всього покинуло свої домівки близько 16 млн. осіб в Україні – третина населення держави. Така масштабна хвиля вимушених внутрішньо переміщених осіб і емігрантів спричинила безліч проблем безпекового, соціального, економічного, фінансового, сімейного й демографічного характеру. Остання матиме вкрай негативні наслідки для генофонду населення України на наступні десятиліття. З цього погляду, проблематика сучасної вимушеної міграційної кризи у надзвичайних умовах нинішньої російсько-української загарбницької війни набуває особливої актуальності.

Очевидним негативним результатом вимушеної масової еміграції молодої частини населення України (насамперед жінок) до перелічених вище закордонних країн стане значне зниження кількості населення нашої держави загалом. Зокрема, 2022 р. в Україні вже залишилося на 11% менше мешканців, порівняно з 2021 р. Переважну частину емігрантів становлять матері й вагітні жінки. 44% українських сімей в умовах війни роз'єднані вимушеною евакуацією [3]. Отже, йдеться про суттєві демографічні втрати України. Лише 79,2% біженців з України збираються повернутися на Батьківщину після закінчення війни, а 10,9% повертатися не планують. Про це свідчать результати опитування, проведеного Соціологічною службою Центру Разумкова на пунктах пропуску в Закарпатській області.

В такій ситуації очевидною є необхідність активізації державної демографічної та соціально-економічної політики. Потрібно здійснити відхід від

моделі «одна сім'я – одна дитина» та перехід в середньому по країні на просте відтворення (одна сім'я – двоє дітей) є відповідним сучасним українським соціально-ментальним орієнтаціям і в принципі можливим за умови забезпечення порівняно незначних соціальних гарантій. Держава може вплинути на зменшення кількості розлучень, розробляючи програми підтримки молодих сімей, особливо щодо забезпечення житлом, роботою за фахом та ін. Такі програми якраз і вирішують низку аналогічних демографічних проблем у високорозвинутих державах Європи. Так само необхідним і реально досяжним є зменшення дитячої та неприродної смертності (на автошляхах, внаслідок аварій на шахтах та ін.).

Але, так чи інакше, головною соціально-демографічною проблемою є зменшення трудової міграції, яку можна вирішити лише забезпечивши суттєве економічне піднесення і, відповідно, – створення нових робочих місць. При цьому треба розуміти, що це реально можливо лише на основі нової індустріалізації, відкинувши ілюзію про можливу провідну роль деяких галузей сфери послуг, зокрема, туризму. Тобто, такі галузі також треба розвивати, але мати на увазі, що вони у змозі забезпечити роботою менше одного відсотка працездатного населення. Важливо зауважити, що економічним піднесенням і створенням робочих місць можна суттєво обмежити й міграцію молоді задля здобуття вищої освіти у сусідніх державах, яка зараз активно підштовхується різними тіньовими способами. Так само у стратегічному контексті гостро відчутною є потреба комплексного соціально-економічного і культурного піднесення сільської місцевості України, для чого є і сприятливі як внутрішні (насамперед значні агрокліматичні ресурси), так і зовнішні передумови (зростання світових потреб у продовольстві).

ЛІТЕРАТУРА

1. Требін М. П. Соціально-політичні студії : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 544 с.

2. Чисельність населення України в 2022 р. *Мінфін*. 21.03.2022. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/ (дата звернення: 20.10.2022).

3. Рендюк Т. Г. Вимушена міграція в умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Національна академія наук України*. 09.06.2022. URL: https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9149 (дата звернення: 20.10.2022).

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Барановська Т. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
2 курс, 1 група

СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ Й НАСЛІДКИ

На сьогоднішній день в Україні, як і в будь-якій іншій державі світу, відбувається низка складних і взаємопов'язаних демографічних процесів (процесів руху та зміни складу населення), одним з яких є старіння населення. Значний вплив цього явища на сучасний розвиток та майбутнє країни зумовлює необхідність його детального дослідження. У першу чергу необхідно звернутися до вікової структури населення як такої – співвідношення між трьома основними віковими групами. Цими основними групами є молодший вік, середній та старший, причому існують різні підходи до визначення точної кількості років життя людини, що розмежовує ці три категорії. Наукові погляди на вікову структуру населення формувалися ще з XIX ст., так, зокрема, історик, статистик та колишній ректор Харківського університету Олександр Рославский-Петровський запропонував поділ безпосередньо на три «покоління». Відповідно ж до сучасних стандартів ООН представниками молодшої групи є особи від 0 до 14 років включно, середньої – від 15 до 60 (за деякими іншими класифікаціями, до 65), старшої – від 60 (65). Основними критеріями розподілу є, безумовно, працездатність та фертильність (репродуктивна здатність).

Баланс між трьома віковими групами є принципово важливим для суспільства. Традиційно найстабільнішим виступає середній вік, водночас диспропорція між молодшим та старшим може бути масштабною. Як таке старіння населення являє собою значне збільшення частки осіб старшої вікової групи по відношенню до молодшої. За вже згаданими стандартами ООН воно наявне, якщо відсоток осіб віком понад 60 (65) становить 7 і більше. В Україні відповідно до останніх статистичних даних частка людей у віці 65+ років становить 17,6% (за дослідженнями 2022 р., відомості Міністерства соціальної політики України), причому спостерігаються відмінності між різними регіонами, а також між мешканцями міських та сільських населених пунктів. Хоча старіння населення є глобальною тенденцією, насе-

лення нашої країни входить у 30 найбільш старих у світі, що створює певні додаткові виклики для держави.

Основними причинами демографічного старіння (старіння населення) є зміна пропорції між народжуваністю й смертністю (природний рух населення) з одного боку й міграційні процеси (механічний рух населення) з другого. У контексті природного руху необхідно зазначити зниження народжуваності, що пов'язано з тим, що на сьогоднішній день люди заводять власних дітей значно пізніше, ніж раніше, та обмежуються меншою кількістю дітей. Причиною тому стала зміна ролі жінки в суспільстві, адже зараз жінки вже не зосереджені на домашньому господарстві й створенні родини, натомість пріоритетом стала побудова кар'єри й досягнення успіху. Народженню дітей у більш пізньому віці сприяє також пошук себе та прагнення до самореалізації, оскільки в сучасному постіндустріальному суспільстві важливою цінністю стало розкриття потенціалу особистості, що передбачає здобуття освіти та випробовування себе в різних сферах, а це, у свою чергу, протягом довгих років не залишає в житті людини місця для дитини, виховання якої вимагає стабільності й значної витрати внутрішніх ресурсів. До причин зменшення народжуваності в Україні можна також віднести досить складну економічну ситуацію останніх років, політичну нестабільність. Міграційні ж процеси найсильніше впливають саме на старіння населення в сільських населених пунктах: через масовий від'їзд людей молодшого віку до міст, де значно більше можливостей для працевлаштування та комфортного життя, єдиними мешканцями сіл та селищ залишаються люди віком понад 65 років. Свій вплив має також поширене в нашій країні явище трудової міграції за кордон осіб працездатного віку. Водночас відбувається й «старіння згори», тобто зниження смертності внаслідок впровадження нових технологій у медицині, підвищення якості умов життя.

Демографічне старіння має значні негативні наслідки для держави: збільшується навантаження на органи охорони здоров'я (це пов'язано з об'єктивними біологічними особливостями людей віком понад 65 років), соціального забезпечення, проте найбільшою й найскладнішою проблемою є значне збільшення потреби в пенсійному забезпеченні. На тлі зменшення народжуваності тенденцією є зростання кількості одержувачів пенсії та зменшення кількості осіб, з податкових внесків яких пенсії можуть виплачуватися. Держава має докласти максимум зусиль для якнайшвидшого вирішення цієї проблеми. Необхідно зазначити, що в контексті старіння населення та його загроз нашій країні важливо імплементувати цілі стало-

го розвитку ООН (Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»). На особливу увагу заслуговує ціль подолання бідності (№ 1) та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці (№ 3).

Отже, старіння населення в Україні є процесом, що об'єктивно зумовлений багатьма чинниками, пов'язаними з сучасними цінностями суспільства та політико-економічними особливостями нашої країни, та має значні негативні наслідки, боротьба з якими має стати важливим напрямком діяльності держави.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Безносюк В. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 4 група

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ДОНБАСУ

Активна інформаційна атака з боку російських пропагандистів на населення українського Донбасу почалася з 2014 р., коли на всіх рівнях міжнародної комунікації безупинно транслювалася теза «Нас там нет». З того часу Росія цілеспрямовано намагається перетворити Донбас на місце, де випробовуються різноманітні варіанти програмування суспільної свідомості через постійне і неприховане навіювання цінностей так званого «руського міра». А після того, як у своїй промові-посланні Федеральному зібранню 1 березня 2018 р. президент РФ Путін оголосив усі незалежні країни, які утворилися після розпаду СРСР, втраченими територіями Росії [1], цей пропагандистський тиск став ще потужнішим.

Пропаганда, як «поширення політичних, релігійних, філософських або інших поглядів шляхом донесення різних аргументів, певних правдивих чи напівправдивих фактів про власну державу (політичного лідера), чуток або відвертої брехні з метою маніпуляції громадською свідомістю» [2], досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями,

серед яких Е. Еденборг, М. Госієвська, М. Калб, О. Поплавський, М. Цуперський, Д. Щепова та ін. Так, О. Поплавський та Д. Щепова, аналізуючи дії сучасних пропагандистів на окупованих територіях Донецької і Луганської областей, зазначають, що вони часто цитують класичні плакатні зображення часів Великої Вітчизняної війни, а поруч вставляють додатковий текст, на кшталт: «Защитим Донбасс», «Вступайте в ряды народного ополчения Донбасса», «Повтори подвиг отца и деда! Стань героем!» [3, с. 90].

Російська пропаганда в інформаційному просторі Донбаса має кілька різновидів. Перший – це відверта брехня та дезінформація на кшталт того, що українські військові запускають Himars на житлові будинки «визволених» територій. Другий різновид – активне поширення постерів та реклами, які героїзують лідерів бойовиків як діючих, так і загиблих, соціальні білборди із закликами вступати в «народне ополчення», адресами військоматів, рекламою роботи в органах нової влади тощо. Третій – монументальна політика, яка передбачає розміщення на території тимчасово окупованих територій пам’ятників видатним російським державним діячам, поетам тощо. Четвертий різновид пропагандистських дій Росії – це політика переводу закладів освіти на російські програми. У навчальних закладах «народних республік» замість історії України з’явилась така навчальна дисципліна як «История Отечества», в якій історія регіону поєднується з історією Росії.

Отже, російська пропаганда в інформаційному просторі Донбасу набула величезних масштабів, перетворившись на потужну зброю «гібридної» війни. Її головною метою є деукраїнізація, спрямована на перетворення населення Донбасу на частину «руського міру».

ЛІТЕРАТУРА

1. Послание Президента Федеральному собранию, 1 марта 2018 года. URL: https://www.prlib.ru/item/761572 (дата обращения: 09.10.2022).

2. Пропаганда – що це таке та хто такі пропагандисти. URL: https://termin.in.ua/propahanda/ (дата звернення: 09.10.2022).

3. Поплавський О. О., Щепова Д. Р. Донбас, як об’єкт деукраїнізації з боку адептів «русского мира». *Політичне життя*. 2021. №2. С. 88–95.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Погрібна В. Л.***

Бондаренко Д. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 5 група

МОЛОДЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ: СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку суспільства існує низка діаметрально протилежних поглядів щодо соціалізації. З одного боку, молодь упевнено йде до модернізації свого буття, але з другого боку, є певна група людей, яка не сприймає кардинальні зміни і виступає за формування молодої особистості за визначеним історичним зразком. Таким чином, співіснують два табори, які часто не дають один одному здійснити правильний крок з формування особистості сучасного типу.

Для того, щоб молодь на сучасному етапі могла успішно долати існуючі бар'єри на шляху соціалізації, необхідно в першу чергу навчитися самостійно аналізувати і глибоко осмислювати будь-які можливі наслідки від здійснення того чи іншого кроку. Людині в теперішніх умовах потрібно вміти швидко абстрагуватися, продумувати наперед декілька можливих варіантів дії, орієнтуватися у «полі невизначеності».

Україна у XXI ст. визначила орієнтацію на формування демократичного громадянського суспільства та взяла курс на європейську інтеграцію. Саме у зв'язку із цим через систему соціалізації необхідно формувати такі особистісні якості, про важливість яких мова і не йшла до проголошення незалежності, або вони могли виступати у ролі факультативних. Для найбільш успішної адаптації особистості в модерному, перехідному суспільстві батьки та інші агенти соціалізації повинні розвивати у дитини чи юнака наступні якості: вміння критично і варіативно мислити, здатність до здорової конкуренції, певну незалежність від обставин, психологічну гнучкість та емпатію, соціальну активність, національну свідомість, соціальну відповідальність тощо. Динаміка розвитку всіх сфер людського життя дуже стрімка і вимагає постійних змін. Тому, людина, що не готова до цього, майже не має шансу віднайти свою «нішу» в модерному соціумі. Цінності демократичного світу вимагають відходу, зокрема, від усталених радянських гендер-

них стереотипів, які, у свою чергу, також гальмують соціалізацію молоді. Це пов'язано зі страхом зробити щось усупереч сталим нормам, або накликати на себе громадський осуд.

Важливе місце слід відвести рішенням держави у сфері соціалізації молоді. Саме державна політика формує пріоритетні цілі даного процесу, що знаходять прояв у формуванні «ідеального» типу особистості, який створює референтний зразок для соціалізації й забезпечує як прогрес самого суспільства, так і успішність окремої групи чи індивіда. Держава повинна виділяти достатні матеріальні ресурси на формування бажаного «профілю особистості» серед сучасної молоді. Ці ресурси мають бути спрямовані на підтримку гідного рівня освіти, організацію різних соціокультурних установ і клубів, фінансування винаходів талановитих індивідів, які роблять внесок в інтеграційні процеси держави, на різностороннє виховання юнацтва. Усе це має стати каталізатором для формування здорової й успішної української нації.

Отже, суперечливість соціалізації полягає у двоякому вимірі поглядів щодо неї. З одного боку – стереотипне бачення, з другого – рішучі кроки до формування модерної, активної молодої генерації громадян. Для подолання цих протиріч рішучі кроки мають здійснювати як соціум, так і держава. На її плечі та на плечі родини покладається основний тягар із формування такої молоді, яка дійсно стане гордістю нації та зможе продемонструвати високий рівень досягнень абсолютно в усіх сферах суспільного життя.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Власенко М. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 22 група

ЖИТТЄВІ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Молодь – одна з найважливіших соціальних груп, яка відіграє важливу роль у громадсько-політичному та економічному житті будь-якої держави

[1, с. 106]. Саме молодь формує прогресивний напрям розвитку суспільства, генерує нові ідеї, які здатні змінити країну на краще. Молоді люди мають великі перспективи, здатні швидко та легко засвоювати нові знання та опановувати різні професії, внаслідок чого – розвивати свою Батьківщину в усіх напрямках.

Військові дії, які наразі тривають в Україні, на жаль, стали причиною того, що сучасне молоде покоління опинилося в умовах підвищеної соціальної напруги, психологічного дискомфорту, іноді – невизначеності свого призначення. Багато молодих людей відірвані від своїх рідних, проживають в іншій країні і, як наслідок, – не мають змоги повною мірою розвивати свої здібності в Україні.

Війна тягне за собою певні обмеження розвитку молодих людей. Перед ними постає потреба у виробленні своїх життєвих стратегій з урахуванням обставин, що склалися. Науковці, досліджуючи життєві стратегії, визначають їх як складні, типові та стійкі утворення, що відображають впорядковані уявлення суб'єкта про послідовність здійснення життєвих планів, реалізуються у поведінці і спрямовані на довгочасну перспективу [2, с. 79]. Життєві стратегії молоді прямо залежать від цілей, які ставлять перед собою молоді люди у короткостроковій чи довгостроковій перспективі. Серед таких цілей можна виокремити головні: отримати освіту та здобути професію, створити сім'ю, мати міцне здоров'я, бути фінансово незалежним та ін. Аналізуючи зазначені цілі, можемо спрогнозувати життєві стратегій української молоді на сьогодні.

Для характеристики життєвих стратегій молодь нашої країни умовно можна поділити на три групи: ті, які емігрували та не збираються повертатися в Україну; ті, які емігрували, але планують повернутися в Україну; ті, які залишилися в Україні. З однієї сторони, їх життєві стратегії схожі, але з іншої, вони різняться по відношенню до розвитку країни і своєму місцю у цьому розвитку.

Загальновідомим є той факт, що в період війни з нашої країни мігрувала досить велика кількість людей, з яких майже половину становлять саме молоді люди. Більшість молодих людей покидала Україну через те, що їхні домівки були окуповані загарбниками, їм загрожувала небезпека і вони не змогли знайти прихисток у своїй країні. Головною життєвою стратегією цієї категорії є самозбереження, пошук безпеки і спокою для себе, бажання на деякий час забути все те жахіття, через яке вони пройшли. Молоді люди

покидали Україну не з метою залишити її назавжди, а для того, щоб захистити себе та своїх рідних на певний час. У них залишається бажання повернутися на свою Батьківщину і далі продовжувати розвивати її та будувати своє майбутнє. Деякі з них вже повернулися і намагаються влаштуватися на роботу й далі підтримувати Україну.

Однак, варто зазначити, що велика кількість молодих мігрантів покидали Україну не через небезпеку і втрату свого дому, а через легку можливість українця у статусі біженця потрапити до іншої держави і залишитися там назавжди. Цілями цих молодих людей є покращення рівня життя, отримання вищої заробітної плати, побудова кар'єри, вступ до закордонних університетів. Тобто вони отримали можливість побудувати своє майбутнє в бажаній країні. Більшість з цієї молоді не мала на меті самозбереження, адже багато з них проживали в досить безпечній місцевості.

Третя група молоді, попри складну ситуацію та небезпеку в країні залишилася у своїй країні. Життєві стратегії цих молодих людей пов'язані із майбутнім в Україні, її захистом, відновленням та розвитком. Так, студенти продовжують навчатися в українських університетах, тим самим підтримуючи їх розвиток, абітурієнти, маючи можливість навчатися за кордоном, вступають у вищі навчальні заклади нашої країни з метою здобути знання та опановувати професію в Україні, працююча молодь далі намагається розвивати різноманітні бізнес-ідеї, аби підвищувати економічний рівень країни.

Виходячи з вищевикладеного, можемо сказати, що життєві стратегії української молоді спрямовані на досягнення базових цілей, які характерні для цієї вікової категорії – отримання освіти, здобуття професії, створення власної сім'ї та ін. Проте, війна в Україні внесла певні корективи у реалізацію життєвих стратегій молодих людей, обумовивши певні особливості вибору шляху їх досягнення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2010. 224 с.

2. Кухта М. «Життєві стратегії»: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. Вип. 3. С. 76–88.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Підкуркова І. В.***

Гетьман Т. Б.,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
кафедра документознавства
та інформаційної діяльності,
1 курс, група ІС-22–1

ПРОЦЕС АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО (НА ОСНОВІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

В умовах незалежності України одним із основних завдань закладу вищої освіти (ЗВО) є не тільки надання ґрунтовних знань в певній галузі, але й створення відповідний умов для розвитку та самореалізації студентів. Важливою проблемою, яка потребує комплексного моніторингу є виявлення об'єктивних даних про адаптацію студентів-першокурсників до умов навчання у вищій школі. Адаптація як процес пристосування є вагомим чинником для розвитку особистості у нових умовах, з якими стикаються студенти-першокурсники у вищій школі. Проблеми адаптації студентів – входження до нового колективу, налагодження міжособистісних стосунків, знайомство з нормами, цінностями цього колективу – висвітлюються в роботах П. К. Анохіна, І. І. Бойко, О. Ф. Бондаренко, А. В. Георгієвського та ін. [1–4].

Мета статті – показати, в якій мірі студенти-першокурсники готові до навчання, до самоосвіти та наявності професійної мотивації у вищому навчальному закладі за допомогою аналізу даних соціологічного опитування, яке було проведено впродовж місяця, серед студентів спеціальності документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Реалізації поставленої мети передбачає розв'язання таких *завдань*: проаналізувати процес адаптації студентів-першокурсників (ІС-22-1); представити зведені результати соціологічного дослідження; надати орієнтовні рекомендації щодо полегшення адаптаційного процесу студентів першокурсників.

На адаптаційний процес впливають такі групи факторів: індивідуальний розвиток особистості: рівень освіти, фізичний розвиток, стан здоров'я, здатність до навчання, мотивація, вікові особливості, звички, характер; соціально-психологічні: мікроклімат у групі, матеріальне забезпечення, умови

побуту, свідомість, самооцінка, рівень розвитку колективу; національно-демографічні: національність, соціальне походження, соціальна поведінка, громадська активність [5].

У ході проведення дослідження ми користувались аналітичним дослідженням, адже воно є найвагомішим видом соціологічного дослідження, що не лише описує елементи явища або процесу, що вивчається, але й дозволяє виявити причини, які лежать в його основі. Пошук причинно-наслідкових зв'язків – головне призначення цього дослідження. В аналітичному дослідженні вивчається сукупність багатьох чинників, що обумовлюють те або інше явище [6].

В основі аналітичного дослідження ми послуговувались методом опитування, а саме анкетуванням. Анкетне опитування може бути очним, при якому інтерв'юер роздає анкети і присутній при їх заповненні, та заочним, яке в свою чергу може бути поштовим (анкети розсилаються поштою і через деякий час повертаються дослідникам), пресовим (анкета публікується на сторінках газет чи журналів) і телефонним (опитування відбувається по телефону) [7]. Є імовірність того, що студенти могли дещо поспіхом дати відповіді на запитання, тому похибка правильності відповідей становить близько 2–3%. Для обробки результатів було використано 2 методи : ручна обробка і за допомогою ЕОМ. Перша полягає у перегляді і класифікації одержаної інформації, а механічна в обробці даних та у зведенні їх в єдину узагальнену відомість.

При проведенні опитування серед студентів-першокурсників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» (для отримання даних про їх адаптаційний процес) важливо було з'ясувати, що ж для них являє собою освіта, зокрема на запитання: «На Твою думку освіта – це» – 47,8% опитаних відповіли, що це: «сукупність знань, які потрібно вивчити і засвоїти з метою подальшої реалізації», 34,7% – «характеристика людини, рівень її індивідуального розвитку», для 4,3% студентів освіта – «диплом – обкладинка, яка більшою мірою потрібна формально, аніж реально», а 8,4% відповіли, що освіта коштує занадто дорого, а цінується занадто дешево. Цікавим виявилось те, що 47% респондентів основною метою вступу до ЗВО назвали бажання здобувати високі доходи в майбутньому, а 43% – задля реалізації своїх здібностей, і тільки по 4,4% опитаних вказали, що вступ до ЗВО був зумовлений впливом батьків чи бажанням прожити цікаве студентське життя.

Важливим чинником впливу у процесі адаптації студентів є також мотивація, зокрема можливість реалізації у майбутньому та, відповідно, перспек-

тиви обраної спеціальності. Серед студентів-першокурсників 44% опитаних вбачають перспективу у майбутній професії, 34% не вбачають жодних перспектив, а 25% не могли дати відповіді на поставлене запитання. Щодо кола інтересів майбутніх документознавців, то 30,4% студентів зосереджені на здобутті більшої кількості знань та навичок, аніж передбачено навчальною програмою, 26,4% студентів цілком влаштовує обсяг знань, які вони отримають протягом навчання згідно програми, а 39,2% вивчають тільки те, що може бути корисним в подальшій професійній діяльності. Цікавим виявився той факт, що 69,6% респондентів не погоджуються з тим, щоб самостійна робота студентів переважала під час навчання в університеті .

Досить негативним явищем є те, що студенти першокурсники не вміють раціонально використовувати свій час, зокрема 68,7% опитаних вказали, що вони зазвичай лінуються робити все своєчасно, і тільки 31,3% раціонально використовують свій час. А от щодо того, як студенти ставляться до такого явища, як лінь, то 92,3% сказали, що це деградація, і тільки 7,7% – що це прогрес.

Важливим чинником, який має вагомий вплив на адаптаційний процес студента є його тип темпераменту, зокрема серед студентів-першокурсників спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», переважають сангвініки – 43,4%, трішки менше холериків – 21,7%, та флегматиків і меланхоліків по 17,3 та 18,6 відповідно.

Значний вплив на адаптаційний процес має безпосередньо навчальна програма, а саме її спрямованість: гуманітарна чи більш технічна. Зважаючи на те, що спеціальність «Документознавсво та інформаційна діяльність» можна вважати гуманітарного спрямування, але все ж таки в ній присутній цикл точних наук, що даються дещо важче більшості студентів – 91,4% гуманітарії. Щодо безпосередньо адаптації студентів, та їхнього сприйняття цього процесу, то на запитання: «Чи складно тобі було адаптуватись до навчання?» – 55% респондентів відповіли, що адаптаційний процес пройшов легко, 36% було тяжко адаптуватись, а от 9% ще досі не адаптувались до нових умов навчання. Також важливе значення на адаптаційний процес має атмосфера всередині колективу, зокрема, 58% студентів зазначили, що має вплив, а для 42% це великого значення не має. Найбільше студентам допомогли адаптуватись до навчання підтримка близьких людей (25%), наполегливість та зібраність (по 18,75%), одногрупники, друзі (12,5%), і найменше в процесі адаптації першокурсникам допомогли комунікабельність та зібраність (6,25% та 6,5% відповідно). Щодо пропозицій студентів на

рахунок методів покращення адаптаційного процесу, то 60% респондентів надали перевагу використанню більше заохочень викладачів, нестандартні методи навчання та особистий підхід до кожного обрали 15 та 9% студентів відповідно, та 16% студентів зазначили, що не мають жодних пропозицій.

Починаючи з 12 березня 2020 р., відповідно до рішення Уряду в Україні був введений карантин для всіх навчальних закладів. У зв'язку із карантинними обмеженнями спочатку, і воєнним станом тепер, майже всі студенти України перейшли на дистанційну форму навчання [8]. У результаті опитування студентів, отримали такі результати – 39,7% вважають, що їхнє ставлення до отримання освіти не змінилося, але така ж кількість студентів відповіли, що під час дистанційного навчання зникла мотивація та бажання навчатися. Багатьом зараз важко через відсутність особистого спілкування між викладачем та студентом. Але, незважаючи на недоліки, технології дистанційного навчання є могутнім засобом пізнання.

Висновки та рекомендації щодо швидшої адаптації. Студентам може допомогти: частково індивідуальний підхід викладачів; нестандартні методи навчання; система заохочень; поліпшення атмосфери всередині колективу, щоб кожен студент почував себе особистістю, що допоможе йому в подальшому реалізовувати свої здібності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асиркіна Г. П. Організаційно-педагогічна структура соціальної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищих закладах освіти. *Проблеми освіти* : науково-методичний збірник / редкол.: В. Г. Кремень, М. Ф. Степко, К.·М.·Левківський та ін. 2006. Вип. 44. С. 55–59.
2. Балягіна І., Бойчук О. Адаптація студентської молоді до навчання та духовно-культурного середовища університету як шлях формування корпоративної культури. *Вища школа*. 2012. №1. С. 112–116.
3. Гоцман О. Адаптація першокурсників до умов навчання у ВНЗ: основні труднощі та шляхи їх подолання. *Магістр*. 2007. Вип. 3. С. 48–51.
4. Перепечіна Н. М. Психологічна характеристика адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. №8. С. 61–65.
5. Бурєнніков Ю. А. Фактори адаптації студентів першого курсу до навчання у вищому технічному навчальному закладі. *Вісник Вінницького політехнічного інституту.* 2007. №3. С. 93–97.
6. Соціологія : підручник для вищої школи / В. І. Волович [та ін.]. 5-е вид., переоб. і доп. Харків: Видавничий будинок «Фактор», 2006. 767 с.

7. Герасимчук А. А., Палеха Ю. І., Шиян О. М. Соціологія : навч. посіб. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 246 с.

8. Шаповалова Т. Г., Кондратенко Л. І., Кібенко Л. М. Адаптація студентів до умов дистанційного навчання. *Перспективи та інновації науки.* 2022. № 3(8). С. 152–162.

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка ***Григораш С. М.***

Гринюк В. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 4 група

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПІДСТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Однією з основоположних складових соціальної структури суспільства є її демографічна підструктура. Як самостійний елемент структури соціуму, демографічна підструктура являє собою сукупність груп осіб, що вирізняються за статевими, віковими, сімейними ознаками та фактично є результатом умовної диференціації соціальної системи за цими критеріями [1, с. 29–31]. Основну увагу в її вивченні дослідники приділяють сталим соціальним нормам, мотивам демографічної поведінки, які виникають на їх основі, та відповідно чинникам, що зумовлюють цю поведінку.

Оскільки ця підструктура суттєво впливає на перебіг соціальних та, в певній мірі, політичних явищ, доцільно виділити основні тенденції її розвитку. Серед них існують три найвагоміші: гендерний дисбаланс; співвідношення смертності та народжуваності; й старіння населення. Гендерний дисбаланс в спектрі світового значення істотної проблеми не становить: так, наприклад, на 100 жінок у світі в середньому припадає 104–107 чоловіків, що є доволі збалансованим розподілом, враховуючи, що кожного року в світі народжується на 4 млн. більше хлопчиків. Також, як показує статистика, у ряді країн Азії та Європи кількість чоловіків істотно переважає жінок. Основною причиною такого явища є селективні аборти. Пренатальна гендерна селекція щодо статі (інакше кажучи, селективні аборти) – це євгенічна практика, відома також, як гендероцид, як правило зачіпає лише жінок. Фактично подружні пари «оби-

рають стать дитини», позбуваючись плоду, якщо це дівчинка. Практикувались подібні дії в Албанії, Вірменії, Азербайджані, Грузії, Індії, Південній Кореї, Чорногорії, США та Китаї. Так, в Азербайджані, наприклад, на 100 новонароджених дівчаток припадає 114 хлопчиків, в Індії – 118. У Китаї середній кількісний показник: 117–120 чоловіків на 100 жінок, в окремих провінціях це число може досягати й 130–140 чоловіків на 100 жінок, відповідно [2]. Практика селективних абортів у Китаї зайшла настільки далеко, що у 1986 р. міністерство охорони здоров'я заборонило лікарям повідомляти батькам стать майбутньої дитини, проте, це ніяк не змінило ситуацію. Через три роки міністерство охорони здоров'я оголосило поза законом будь-яке використання методів визначення статі, за винятком випадків діагностики спадкових захворювань. В 2011 р. Радою Європи селективні аборти визнали однією з форм гендероциду та феміциду, було оприлюднено Міжінституціональну Декларацію ООН у справі запобігання пренатальній селекції статі, але це явище все ще практикується. Так, за статистикою Американської НАН у 2019 р. було зроблено близько 23 млн. селективних абортів [3].

Наступною значною тенденцією в демографії є співвідношення смертності та народжуваності. Загалом показники смертності й народжуваності дуже різняться, але при цьому можна виділити певну закономірність. Так, наприклад, найвищий рівень народжуваності спостерігається в більшості країн Азії та Африки, а найнижчий – у розвинутих країнах. Водночас, подібна ситуація існує відносно смертності: є країни, де середня тривалість життя складає 75–80 років; а є й такі, де цей показник досягає лише 60 років. Найвища середня тривалість життя в Японії, Швеції та Норвегії, а найменша – в країнах Африки, і також у деяких інших країнах, що розвиваються. Як бачимо, зменшення народжуваності, але при цьому збільшення тривалості життя поступово набуває всезагального характеру у високорозвинених країнах. Так, наприклад, середня очікувана тривалість життя в країнах Євросоюзу 2016 р. становила 77,2 років, в тому числі у чоловіків – 74 роки, у жінок – 80,5 років. Довше за всіх живуть у Швеції, менше інших – у Португалії. Паралельно цьому зменшується народжуваність: якщо в 2010 р. сумарний коефіцієнт народжуваності в цілому по ЄС складав 2,61 дитини на одну жінку, то в 2016 р. він знизився до 1,4 – наслідком цього є скорочення частки дітей і молоді.

Зниження народжуваності й паралельне зростання тривалості життя при цьому спричинило старіння населення у ряді країн – геронтологічна тенденція. Старінням населення традиційно визначають збільшення відносної частки осіб літнього віку; населення країни вважається старіючим, коли дана частка перевищує 7–8% від його загальної чисельності. Цей процес фактич-

но став одним із найбільш значущих демографічних процесів у сучасному світі. Підтвердженням цього було проголошення ООН 1999 «роком людей літнього віку». До промислової революції люди похилого віку ніколи не перевищували 2–3% населення, але на даний момент їх налічується близько 14% відносно загальної кількості. До 2030 р. вони очікувано становитимуть 25%, а в деяких країнах і більше 30%.

Таким чином, в наш час співвідношення працюючих платників податків до непрацюючих пенсіонерів складає приблизно 3:1. Але в 2030 р. це співвідношення очікувано становитиме 1,5:1, хоча в Німеччині та Італії, наприклад, воно знизиться до 1:1, або й більше. Отже, у XXI ст. процес старіння населення охопить увесь світ і з великою ймовірністю може спричинити економічну катастрофу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Требін М. П. Соціально-політичні студії : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2019. 138 с.

2. China faces growing gender imbalance. *BBC News*. January 11, 2010. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/8451289.stm (accessed date: 28.09.2022).

3. Chao F., Gerland P., Cook A. R., Alkema L. Systematic assessment of the sex ratio at birth for all countries and estimation of national imbalances and regional reference levels. April 15, 2019. URL: https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1812593116 (accessed date: 28.09.2022).

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Гуков А. В.,
Національний юридичний університет
Імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ПОЧАТОК УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ: 2014 ЧИ 2022 РІК?

На мою думку, тема «Початок українo-російської війни. 2014 чи 2022 рік?» дуже важлива і актуальна. Багато людей в омані, які вважають, що

у 2014 ., коли з'явились так звані «днр» та «лнр», між Росією та Україною почалась «гібридна» війна, а лише у 2022 р. переросла у повномасштабну. З одного боку, це твердження є вірним, але з другого боку, воно становить загрозу для нас. Помилки, яких ми припустилися в 2014 р., нам дорого вартували. А як знаємо – історія повторюється, тому треба винести урок, а для цього зрозуміти раз і назавжди, коли і як все почалось.

20 лютого 2014 р. – саме цю дату можна вважати початком повномасштабної війни, коли військові формування РФ захопили Крим. Починаючи з 11 по 12 квітня 2014 р. перші військові формування РФ перейшли кордон Донецької та Луганської області. Метою цих формувань було швидке захоплення великих міст даних регіонів, а також розповсюдження пропаганди про підтримку Росією «братського» народу, який знаходиться «під гнітом» української влади. 12 квітня 2014 р. РНБО України прийняло рішення про початок АТО, а 14 квітня 2014 р. його було оприлюднено та затверджено. Це і є перша помилка, яка зіграла на руку Кремля. 2014–2015 роки, це період який можна вважати найскладнішим до 24 лютого 2022 р. Час, коли почалось звільнення таких міст як Слов'янськ, Краматорськ, Рубіжне, Сєвєродонецьк, Маріуполь та ін. Ціна, яку заплатив український народ за цей період дуже висока, не зважаючи на велику перевагу у техніці та солдатах, командування було в жахливому стані. В той же самий час, українські політики вважали, що йде так звана «гібридна війна» та намагалися домовитись з тим, хто виношував майбутні плани захоплення всієї України. Наступною помилкою було підписання «Мінських угод». Це момент, коли країни Європи під впливом Путіна, повністю зв'язали руки Україні та надав час, для підготовки військ РФ. Наші солдати кожен день гинули, доки зверху продовжували вести бізнес з країною-агресором та забороняли будь-яку протидію проти терористичних організацій. Я вважаю, що ці помилки створили ілюзію, яка згубно позначилася на нашій долі, адже це лише відтягнуло час до відвертого геноциду нашого народу.

Проаналізувавши сили сторін, я зрозумів, як саме ми могли покінчити з цим раз і на завжди, та запобігти жертв, які зараз маємо. Українська армія мала достатні сили для знищення російських терористичних військ. Не вистачило лише сміливості. 12–14 квітня 2014 р. треба було об'явити війну проти явного агресора, відмовитись від будь-яких переговорів, провести мобілізацію колишніх військових, провести місячну підготовку та створити могутні ударні сили. Розпочати широкомасштабне звільнення по всій лінії фронту, звісно у нас були б можливо великі втрати, але не такі, які ми маємо

на сьогодні. Звільнивши наші території, ми розпочали б масштабне укріплення кордону з Московією та реорганізацію армії.

Підбиваючи підсумки, варто зробити висновок: уява що між Росією та Україною у 2014 р. почалась «гібридна війна» насправді віддзеркалює слабкість та боягузтво тодішньої влади. Це призвело до всього цього, що відбувається у 2022 р. Треба запам'ятати дві речі: 1) ніколи неможна домовлятися з країною-агресором; 2) якщо з'являється проблема, яка може знищити суверенітет будь-якої держави, її треба вирішувати негайно і навіть радикальним способом при умові, що це призведе до гарних наслідків, ніж бездіяльність.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Дамчук А. Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 19 група

НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 р. Росія розпочала повномасштабне вторгнення на всю територію суверенної України. Ця подія призвела до значного посилення міграційних процесів у нашій країні, як внутрішніх (усередині країни), так і зовнішніх (за межі нашої держави). Мирні громадяни вимушені мігрувати у пошуках безпеки на більш захищені території. За даними інформаційного агентства Reuters, з 24 лютого по 13 липня кордон України перетнули понад 9 мільйонів людей [1], які, в основному, знайшли прихисток у сусідніх країнах. На Рис.1 представлено, скільки українців і в які країни виїхало (сформовано авторами за [2]).

Повна й точна оцінка масштабів впливу російської агресії на демографічну ситуацію в Україні й окремих країн ще попереду. Проте, вже зараз можна говорити про деякі негативні наслідки, спричинені війною і вимушеною міграцією наших громадян. Перш за все, Україна зазнає значних демографічних втрат, які впливають на чисельність та якість населення. Пере-

важна більшість людей, які виїхали з України через війну, – це діти, жінки репродуктивного віку, а також вагітні жінки. При цьому, останні вимушені народжувати дітей за кордоном, в іншій країні. Наприклад, з 24 лютого 2022 р. у Польщі українські жінки народили 600 немовлят, які автоматично отримали право стати громадянами Республіки Польща [3]. Тривожними є дані опитування Gradus Research, відповідно до яких, 13% українських мігрантів не планують повертатись додому, навіть після закінчення війни. За результати опитування, яке провела команда проєкту «Допомога українським біженцям закордоном» у своїх телеграм-каналах, ситуація ще гірше: кількість біженців, які не повернуться, – не менше 30% [4]. До демографічних ризиків можна віднести й те, що найближчим часом «бебі-буму» в Україні, скоріш за все не буде, навіть якщо держава у будь-який спосіб намагатиметься стимулювати молодь до зростання народжуваності.

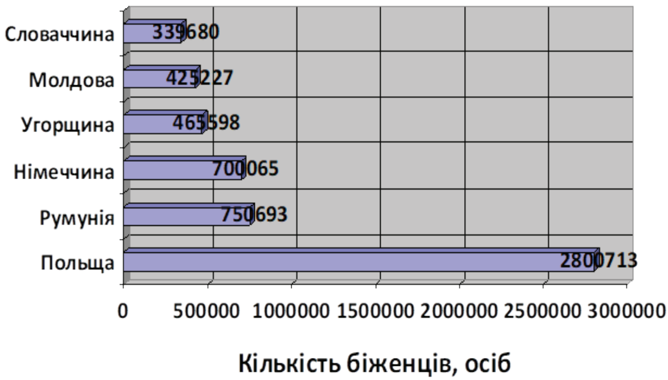

Рис. 1. Кількість українських біженців у країнах ближнього зарубіжжя

Ще одним негативним наслідком є «відтік» молодих спеціалістів. Велика кількість біженців, які виїхала з України через війну, – молоде покоління та студенти. На жаль, молодь не бачить перспектив і майбутнього розвитку в Україні. Багато хто вже вступив до іноземних університетів і розпочав навчання з подальшою перспективою залишитись і працювати в іншій країні, в той час, як після закінчення війни в нашій державі буде дуже багато роботи, пов'язаної із відбудовою. Треба буде розвивати бізнес, піднімати економіку, відновлювати роботу закладів освіти, працювати в юридичній сфері і розслідувати всі кримінальні злочини, які вчинялись під час війни. Всі ці завдання мають виконувати молоді, амбіційні люди, які сповнені енергією

і патріотизмом. А якщо молодь і далі буде продовжувати виїжджати за межі своєї Батьківщини, то нікому буде виконувати всі ці завдання.

Негативні наслідки міграції для демографічної структури України, в свою чергу, тягнуть за собою проблеми в економічній сфері. Це – зниження рівня надходження коштів до державного бюджету країни. Зменшення кількості робітників, припинення економічної активності суб'єктів господарювання та ін. призводить до того, що набагато менше громадян сплачують податки, які наповнюють державний бюджет. Такий розвиток подій може призвести до нестабільної економічної ситуації в країні. За даними радника Президента України з економічних питань Олега Устенка, річний дефіцит держбюджету в умовах продовження війни досягне наприкінці 2022 р. 50 млрд. доларів, або близько 30–35% ВВП [5]. Дані, представлені на рис. 2 дозволяють зробити висновок, що із початком війни збільшується дефіцит держбюджету через зменшення сплати податків (сформовано авторами за [6]).

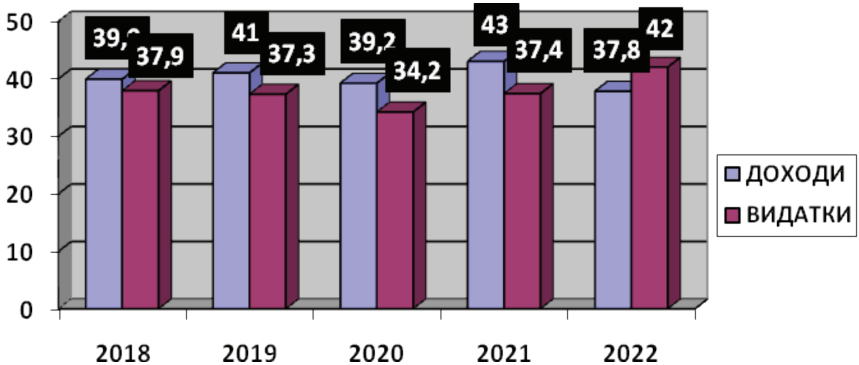

Рис. 2. Зростання дефіциту держбюджету у 2018–2022 рр.

Отже, на жаль, дуже багато українців змушені покинути рідні домівки через повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну. Наслідки міграційних процесів негативні. Це стосується, перш за все, демографічних втрат та зменшення народжуваності, а також, «відтоку» великої кількості молодих людей, що може призвести до проблеми професійного відтворення українського суспільства. Закордонна міграція та пов'язані з нею демографічні втрати, в свою чергу, негативно впливають на економіку України і призводять до дефіциту держбюджету. Виходом із ситуації, що склалася, є докладання зусиль держави до наближення перемоги України у війні і створення умов для життя у мирній, вільній, незалежній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Over 9 million border crossings registered from Ukraine – UN agency. *Reuters*. July 13, 2022. URL: https://www.reuters.com/world/europe/over-9-million-border-crossings-registered-ukraine-un-agency-2022-07-13/ (accessed date: 01.10.2022).

2. Карманська Ю. Сусіди по Європі. 5 млн українців залишили країну з початку війни. Як працює мережа допомоги і коли чекати на їх повернення. *Forbes*. 21 квітня 2022. URL: https://forbes.ua/inside/susidi-po-evropi-20042022–5542 (дата звернення: 01.10.2022).

3. З початку війни у Польщі народилося понад 600 українських немовлят. *Еспресо*. 10 квітня 2022. URL: https://espreso. tv/z-pochatku-‘viyni-u-polshchi-narodilosya-ponad-600-ukrainskikh-nemovlyat (дата звернення: 01.10.2022).

4. Щонайменше третина українських біженців не планують повертатися додому – експерти. *Galinfo*. 01 липня 2022. URL: https://galinfo.com.ua/news/shchonaymenshe_tretyna_ukrainskyh_bizhentsiv_ne_planuyut_povertatysya_dodomu_eksperty_387109.html (дата звернення: 01.10.2022).

5. Жирій К. У Мінфіні розповіли, що відбувається з держбюджетом в умовах війни. *УНІАН*. 02 вересня 2022. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/u-minfini-rozpovili-shcho-vidbuvayetsya-z-derzhbyudzhetom-v-umovah-viyni-11964003.html (дата звернення: 01.10.2022).

6. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open budget*. URL: https://openbudget.gov.ua/ (дата звернення: 01.10.2022).

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Підкуркова І. В.***

Довгаль О. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 22 група

МОВА ЯК ПОКАЗНИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Протягом багатьох століть національна ідея українців не мала змоги повноцінно існувати та розвиватися. Для цих процесів завжди була одна велика перешкода – вороги, які мали на меті знищити нашу мову та історію, досягнення та перемоги, а головне – свідомий народ. Але історія свідчить, що випробовування завоюваннями та війнами, яким піддавалась наша держава упродовж попередніх століть, не змогли зломити дух українського

народу, і жодна «імперія» не змогла вистояти проти його сили та єдності [1, с. 169–170]. Сьогодні, прикриваючи свої злочинні наміри «спеціальною воєнною операцією» та метою демілітаризації та денацифікації України, російський диктатор хоче знищити українську націю задля задоволення особистих амбіцій. Тож, цинічно зловживаючи терміном «геноцид», пам'яттю про Другу світову війну та Голокост, використавши ці поняття для відкритої маніпуляції світом та політично несвідомим народом власної держави, президент Російської Федерації де-факто безпідставно та незаконно 24 лютого 2022 р. напав на територію України.

Реакція українців на дії «кремлівського царя» виявилася однозначною. Свідома українська нація не поступилася перед навалою російського агресора. Навпаки, народ став єдиним цілим і згуртувався навколо спільної проблеми. Сутність української консолідації полягає у згуртуванні громадян довкола загальної мети – захисту суверенітету та незалежності держави, зміцнення її позицій, вдосконалення організаційних форм та комунікації в системі відносин держави і суспільства.

Особливе значення в питаннях консолідації народу має його мова. Поряд зі спільністю культури, релігії та походження, саме мова часто виступає визначальною особливістю нації, а отже, й основою незалежності та самостійності національної держави на політичній арені. Консолідуюча роль мови виявилась вже з початком російської воєнної агресії: в Україні зросла кількість тих громадян, які обирають для спілкування українську мову, відмовляючись як від російської мови, так і від російськомовного інформаційного та розважального контенту. Про це свідчать численні соціологічні дослідження. Так, за даними опитування про зміну думок українців після початку війни, яке провів Київський міжнародний інститут соціології, 78% українців після повномасштабного нападу Росії почали більше спілкуватися українською [2]. Результати дослідження, які оприлюднила соціологічна група «Рейтинг» показали, що 51% опитаних українців почали частіше розмовляти українською навіть удома [3]. Перейшли на державну мову й закликають інших робити те саме й лідери думок – сотні культурних діячів і блогерів, які отримали свою популярність і завдяки російській аудиторії, але не побоялись її втратити.

Але як цитувала Леся Українка слова ірландця Томаса Девіса: «Нація повинна боронити свою мову більше, ніж свою територію… Втратити рідну мову і перейняти чужу – се найгірший знак підданства… Бо мова – се міцніша границя, фортеця чи річка», і була права. Адже територію можна відвоювати, а коли гине мова, гине і нація. Бо саме рідна мова визначає етнічну приналежність носіїв культури і є важливим фактором національного роз-

витку. Вона є носієм нематеріальної спадщини кожного народу, оскільки відображає етнокультурні, психологічні та міфологічні уявлення та досвід.

Отже, своїми загарбницькими діями В. Путін досяг протилежної до своєї мети. Бажаючи знищити українців, він, навпаки, згуртував націю. За час війни відбулася помітна консолідація суспільства, бо всі свої сили українці об'єднали заради спільної перемоги. А українська мова у цей нелегкий період виступає як гарант цілісності української спільноти і є одним із основних об'єднуючих чинників при збереженні української нації. Консолідуючи українське суспільство у націю, українська мова, як вияв його саморозвитку, є знаряддям побудови найвищої форми організації суспільства для здійснення його найзаповітніших прагнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Людина і світ: підр. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту та профільний рівень) / Н. В. Назаренко, О. В. Воронянський, Г. І. Назаренко та ін. Харків: Оберіг, 2012. 240 с.

2. 80% українців почали більше спілкуватися українською після нападу Росії – опитування. *Укрінформ*. 27.06.2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3516344–80-ukrainciv-pocali-bilse-spilkuvatisa-ukrainskou-pisla-napadu-rosii-opituvanna.html (дата звернення: 03.10.2022).

3. Ворона Г. В Україні частіше почали розмовляти українською мовою і менше російською – опитування. *Big Kyiv*. 24.08.2022. URL: https://bigkyiv. com. ua/v-ukrayini-chastishe-pochaly-rozmovlyaty-ukrayinskoyu-movoyu-i-menshe-rosijskoyu-opytuvannya/ (дата звернення: 03.10.2022).

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Підкуркова І. В.***

Жереб Ю. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 7 група

«ГІБРИДНІ ВІЙНИ» ЯК РЕАЛЬНІСТЬ СВІТОВОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Говорячи про «гібридні війни», передусім, слід зазначити, що ця тема є актуальною, оскільки Росія вже не вперше застосовує її методи проти по-

страдянських держав, такі як Україна та Грузія. Тому розуміння даного питання безперечно варте уваги. Треба зауважити, що «гібридна війна» поняття не нове і перший прояв її мав місце ще у V ст. до н. е. під час Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою. Перші застосували підбурювання і це призвело до створення внутрішнього військового джерела напруження у спартанців, які згодом зазнали поразки. Однак експерти вважають, що одними з ідеологів виникнення самої ідеї «гібридної війни» є Адольф Гітлер та Пауль Йозеф Геббельс – лідери Третього Рейху, які активно застосовували пропаганду за допомогою інформаційного фронту та створювали образ «незламного солдату Вермахту», котрий бореться за «німецькі цінності».

Важливо підкреслити, що для того, щоб зрозуміти сутність – потрібно визначити мету «гібридної війни» – за допомогою політичних, економічних, інформаційних інструментів підкорити іншу суверенну державу, деморалізувати її громадян. Задля досягнення цілей поставлених державою-агресором, використовуються різні соціальні структури, які мають широкий вплив на національну свідомість країни, такі як: ЗМІ (масова преса, масові статичні зображення, телебачення та кінематограф, аудіозаписи та трансляції), різного виду спілки (релігійні, культурні, екологічні, правозахисні, журналістські та ін.) та дипломатичні структури (МЗС, посольства та представництва при міжнародних організаціях).

Особливий інтерес у вивчені поняття «гібридна війна» представляє російсько-українська війна, яка триває вже не перший рік, а якщо бути точним, то не перше десятиліття. Можна виділити безліч політичних або історичних причин, які дають підґрунтя даній ситуації і висвітлюють терористичну діяльність Російської Федерації. Починаючи ще з ХХ ст., спочатку СРСР, а згодом Росія вчиняє фізичний та психічний терор, а саме: голодомори, депортації, винищення української інтелігенції, сепаратистська діяльність та ін. Мета ворога – деморалізація суспільства та крах української державності зсередини. Тому 24 лютого 2022 р. ми можемо охарактеризувати як початок активної воєнної фази «гібридної війни» Росії проти цивілізованого світу, адже це ніколи не було локальним протистоянням. На думку експертів, шансів на перемогу у ворога мало, через неможливість ресурсно конкурувати з такими провідними сторонами як США, Японія, ЄС та Велика Британія.

Насамкінець, необхідно зазначити, що «гібридна війна» стане саме тим типом конфлікту, який і надалі буде застосовуватися у XXI ст., але через

відсутність повного розуміння даного поняття у міжнародному праві, ми, поки що, не маємо змоги опиратися на фундаментальні роботи, які б дозволили нам комплексно розібратися в цьому питанні.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Волянська О. В.***

Задорожний С. В.,
Харківський національний педагогічний
університет
імені Г. С. Сковороди,
факультет соціальних та поведінкових наук,
65-ПО група

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні політико-правова карта світу є доволі неоднорідною, проте очевидним є той факт, що більшість розвинутих держав нині крокують шляхом демократії, намагаючись задовольнити інтереси кожного члена окремого суспільства [1, с. 122–125]. Одним із способів задоволення таких інтересів є вибори, оскільки за допомогою цієї процедури кожен громадянин має право наділити владою саме того народного представника, який на думку виборців може втілити бажане в реальність. Виборчий процес є фундаментом будь-якої демократії, в тому числі й української. Самі ж вибори являються передбаченими конституціями та законами переважної більшості держав формами прямого народовладдя, які полягають в тому, що шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого самоврядування. В історії відомі різні шляхи розвитку і здійснення безпосередньої демократії, і найпершим із них є народні збори, які були формою здійснення влади народу, де кожен міг висловлювати свою думку. Така форма здійснення демократії була актуальна в часи первіснообщинного ладу.

На рахунок первісної форми здійснення демократії на теренах сучасної України Михайло Грушевський в «Ілюстрованій історії України» писав, що існуючий лад Київської Русі базувався на суверенній общині та одноосібній владі, що спиралась на дружину [2, с. 132]. В свою чергу общинна влада уособлювалась у вигляді Віче, найголовнішою функцією якого був вибір та

призначення князя, що нагадує нам виборчий демократичний процес в загальних рисах, проте тоді вибори характеризувались переважно визначеністю та систематичністю.

Станом на сьогодні в Україні значно вдосконалився виборчий процес порівняно з епохою Київської Русі, оскільки необхідність здійснення такої форми демократії закріплена в найвищому законодавчому акті держави, а саме у Розділі III Конституції України [3]. Також для того, щоб чітко визначити всі фундаментальні основи виборів та важливі деталі цього процесу, було створено Виборчий кодекс України, що набув чинності 1 січня 2020 р. Мета цього Кодексу полягає в тому, щоб визначити гарантії права громадян на участь у виборах, регулювати підготовку та проведення виборів Президента України, народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, сільських, селищних та міських голів [4].

Таким чином, в Україні на правовому рівні процедура виборчого процесу врегульована окремим загальним нормативно-правовим актом, де висвітлені всі фундаментальні деталі такої діяльності, а в політичному контексті можна простежити чітку тенденцію наявності різних політичних сил, які борються за еволюцію різних груп інтересів населення, що в свою чергу свідчить про наявність свободи та можливості вільного волевиявлення щодо державної влади для кожного члена суспільства.

Проте навіть за таких відносно сприятливих обставин розвитку політики в межах закону виборчий процес містить свої проблеми, які дотепер не є вирішеними. Багато політичних експертів кажуть про те, що з самого початку вибори в Україні проходили в напівавторитарному режимі [5]. Зокрема, досить часто застосовувались такі прийоми як підкуп виборців та застосування адміністративних ресурсів при цьому. На жаль, навіть після Революції Гідності виборчий процес в меншій мірі, але все ж зберіг в собі негативні та неправомірні явища минулих років, проте невирішеною проблемою й дотепер залишається недостатня прозорість діяльності та невідповідність політичних партій демократичним засадам. На мою думку, все ж найголовнішою проблемою виборчого процесу залишається відсутність відповідальності вибраних представників державної влади за недосягнення поставлених цілей, що були озвучені в передвиборчій кампанії. Саме через цю прогалину втрачається вся ідея демократичних виборів, оскільки громадяни голосують за задоволення своїх інтересів, проте після отримання владних повноважень про них часто забувають.

Підсумувавши все вищесказане, можна зробити висновок про те, що в Україні сьогодні існують усі необхідні фундаментальні основи для того, щоб вдосконалити виборчий процес до еталонної форми, проте багато речей залежить від суб'єктивної сумлінності представників органів державної влади. В будь-якому випадку з розвитком суспільства будуть виникати нові необхідності у вдосконаленні політично-правової системи і виборчого процесу в цілому, тому в якійсь мірі це є безкінечним процесом, що в свою чергу сприяє розвитку та еволюції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2013. 416 с.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Нью-Йорк : Видавництво Чарторийських, 1967. 575 с.
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.09.2022).
4. Виборчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7, № 8, № 9, ст. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396–20 (дата звернення: 14.09.2022).
5. Таран В. Виборчий процес в Україні: плюси та мінуси. *INSTITUTE RESPUBLICA*. URL: https://inrespublica.org.ua/aktyvna-hromada/vyborchyj-protses-v-ukrayini-plyusy-ta-minusy.html (дата звернення: 14.09.2022).

Науковий керівник: кандидатка політичних наук, доцентка ***Дібікова Ю. С.***

Замулін І. Ю.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 7 група

«ГІБРИДНІ ВІЙНИ» У СВІТОВОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Починаючи говорити про «гібридні» війни, не можна не зазначити терміну цієї самої «гібридної» війни, де-факто це війна у поєднанні з актами тероризму, активізацією реваншистських та сепаратистських рухів, пропа-

ганди, кібер-війни, торгових війн тощо [1, с. 98]. Фактично, у такої війни є два актори: країна-агресор та країна-жертва. Країна-агресор спершу створює внутрішні суспільно-політичні протиріччя за якими йде інформаційна війна та війна пропаганди. Далі країна-агресор тисне на іншу країну економічно, усіляко блокуючи та зриваючи контракти та поставки, не виконує обіцянок та умов у затверджених договорах. Апогеєм таких тисків стає підтримка сепаратизму у певних регіонах країни, допомога у створені незаконних збройних формувань, постачання зброї, обладнання, військової техніки та участь кадрових військових у підтримці збройного спротиву. У результаті в країні починається партизанська війна та повстання, з усебічною підтримкою від країни-агресора сепаратистів. В таких умовах більше всього страдає саме мирне населення. У новинах тієї чи іншої сторони майже неможливо почути правду, дуже важко вибратися з регіону не контрольованим законною владою країни-жертви. За цих обставин країна-агресор робить вигляд непричетності до ситуації створеною у країні-жертви для світової спільноти [2].

Найяскравішим прикладом може бути «гібридна» війна, розпочата Російською Федерацією на Сході України у 2014 р. Агресія Росії проти України, яка розпочалась в лютому 2014 р. з анексії Криму та триває з 24 лютого 2022 р. у вигляді так званої «спеціальної воєнної операції» (за термінологією РФ), виявила критичну вразливість західного світу до силової «гібридної» політики Кремля. Західний світ поки що не сформував адекватних і ефективних засобів, механізмів і політик протистояння російській гібридній експансії. В рамках гібридної агресії російська сторона використовує розвідувально-шпигунську діяльність, технології дискредитації державних структур країн, здійснюється підтримка праворадикальних, націоналістичних, популістських рухів, які продукують у суспільствах країн ЄС антинатовські і антиамериканські настрої, триває адресна робота у середовищі «співвітчизників» тощо [3]. В країнах Європи формуються мережі лояльних до Росії політичних, громадських організацій, ЗМІ тощо. Водночас, використовується і «силова складова» гібридного впливу – за останні роки почастішали випадки «воєнного тестування» системи оборони НАТО – створення провокацій у повітряному і морському просторі Європи з боку Збройних сил Росії.

Російська агресія завдала Україні безпрецедентних людських, територіальних, економічних втрат і з усього модельного ряду міждержавних відносин (не говорячи про війну як таку) залишила Україні на тривалий період

лише формат конфронтаційного співіснування з Росією – обмеженого, вимушеного, холодного – в залежності від поточної ситуації, ну а зараз – дуже гострого з величезними людськими втратами. Російсько-українська «гібридна» війна не є локальним, периферійним конфліктом. Агресія Кремля несе не лише загрозу державності України, її суверенітету, а й єдності ЄС, загалом політичному устрою Європи. Тому вкрай важливим є пошук адекватних, ефективних відповідей, формування спільної політики протистояння російській експансії.

Розвитку конфлікту багато в чому сприяють саме засоби масової комунікації, які, маніпулюючи думками аудиторії та пропагуючи певні ідеали, зумовлюють виникнення реакції своєї аудиторії, яка в подальшому й впливає на перебіг конфліктної ситуації. По суті, сучасна боротьба держави за власну незалежність – це свого роду й інформаційна боротьба, яка здійснюється в таких формах: інформаційної розвідки – пошуку, збору, обробки та аналізу інформації про інформаційні ризики і загрози; планування інформаційних заходів тактичного (локального, внутрішньо-українського), оперативного (що зачіпає країни-сусіди держави) і стратегічного (спільно з державами, які впливають на розвиток геополітичної ситуації) рівнів; проведення заходів інформаційного характеру (інформаційних операцій, дій, акцій) в цілях реалізації завдань внутрішньої і зовнішньої політики держави; оцінки ефективності інформаційних заходів – визначення рівня досягнення успіху [4, с. 14].

Роблячи висновки із ситуації можна стверджувати, що, на жаль, сучасний світ фактично не має засобів для стримання та протидії агресії країн, які ведуть бойові дії, використовуючи методи «гібридної» війни. Більшість країн навіть не зацікавлені у вирішенні таких питань, з тих причин, що іноді дуже важко юридично підтвердити причетність країн-агресорів до повстань та сепаратистських рухів. Саме тому ООН необхідно розробити механізм для стримання подальших агресивних нападів збоку країн-агресорів та задля уникнення жертв серед цивільного населення, створення глобальної системи безпеки для кожного члена ООН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

2. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи / Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. ОлександраРазумкова. Київ, 2016. 92 с.

3. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.
4. Ділай А. Війна за Україну: від інформаційних операцій до прямого вторгнення. *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 13–20.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Ізотова О. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

ГЕОПОЛІТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РОСІЙСЬКО-УКРАІНСЬКОЇ ВІЙНИ : ЇЇ ПРИРОДА ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТОУСТРОЮ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р. вважається порушенням принципів міжнародного правопорядку, злочином агресії відповідно до міжнародного кримінального права та, беззаперечно, проявом російських імперських амбіцій. Дослідження російсько-українського протистояння на шляху до формування українського суверенітету та державності набуває особливої актуальності на сучасному етапі. Тому питання комплексного аналізу змісту, форм і наслідків війни стає на часі. Метою роботи є дослідження геополітичних аспектів впливу на хід війни в Україні, наслідки для світової спільноти після збройної агресії Росії, а також воєнні та політично-стратегічні «уроки», які слід винести після найбільшого геополітичного виклику з 1945 р. Ми поставили перед собою наступні завдання: 1) вивчити сучасні наукові праці стосовно російсько-українського питання [1–5]; 2) спрогнозувати наслідки для сторін війни; 3) винести «уроки» з російсько-української війни.

Проаналізувавши доповідь «Геополітика війни в України» [6] авторства європейських науковців І. Е. Котуласа та В. Пуштаї, а саме розділ про геополітичний вплив війни на теренах нашої держави, ми зробили наступні висновки. Внаслідок розв'язування збройного конфлікту в Україні, Росія поступово стає в'язнем своїх географічних обмежень та спотворених ідео-

логічних засад. Наприклад, геополітичне положення РФ було погіршено вступом до НАТО двох колишніх позаблокових країн, Фінляндії та Швеції. Ця подія кардинально змінює геостратегічну ситуацію в Північній Європі і робить будь-яку російську агресію проти НАТО набагато ризикованішою. Санкт-Петербург, що є головною гаванню Росії на Балтиці і другим за величиною містом в країні, географічно розташоване тільки за 150 км від двох країн НАТО. Відтепер у разі можливої війни з Альянсом, Північний флот, що вважається найбільшим у Росії, буде затиснуто у Фінській затоці між Естонією та Фінляндією. Саме завдяки Фінляндії НАТО стане ближчим до Кольського півострова Росії, що є пристанню для найбільшого флоту РФ та бази атомних субмарин.

Слід зазначити, що російська економіка слабшає щодня через втрату свого найважливішого клієнта із закупівель газу і нафти – Європейського Союзу. Однак стати енергетично незалежним від Росії до 2030 р. є нереальною метою для ЄС, адже повне ембарго від природних ресурсів РФ може вкрай негативно позначитися на його економіці – наприклад, призвести до глибокої рецесії. Це, в свою чергу, може відбитися на нерозвинених країнах, для яких головним донором міжнародної допомоги є союз європейських держав.

Вірогідно, що чинне керівництво РФ не відмовиться від своїх геополітичних цілей з протистояння західним країнам. Однак Росія не наважиться зробити рішучий крок щодо розв’язання світової війни, а саме збройного конфлікту проти НАТО, а навпаки, буде зосереджуватися на окремих невеликих державах, таких як Грузія та Молдова, і намагатиметься затягнути збройний конфлікт на їхніх територіях шляхом медійної пропаганди та підривною діяльністю. Е. Котулас та В. Пуштаї присвятили окремий розділ «урокам», які слід винести з війни в Україні в воєнному та політично-стратегічному аспектах. Зокрема, вони закликають лідерів західних держав зменшувати будь-який вид залежності від Росії, заздалегідь готуватися до кризових часів (зокрема, автори передбачають такі через вірогідне утворення китайсько-російського політичного блоку), інвестувати більше економічних ресурсів в оборону своїх країн.

Отже, збройна агресія РФ проти України стала критичною подією для міжнародної спільноти, особливо європейської, що вимагає ефективних інструментів та заходів впливу на державу-терориста. Проте, такі заходи мають бути поміркованими і не містити ризику ескалації конфлікту у світовому масштабі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війни інформаційної епохи: міждисциплінарний дискурс: монографія / за ред. В. А. Кротюка. Харків: ФОП Федорко М. Ю., 2021. 558 с.

2. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія. Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015 268 с.

3. Требін М. П. Збройні сили Росії: загроза зі Сходу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2015. № 3 (26). С. 247–249.

4. D'Anieri P. Ukraine and Russia: From Civilized Divorce to Uncivil War. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. xii, 282 p.

5. The Return of the Cold War : Ukraine, the West and Russia / edited by J. L. Black and Michael Johns ; assisted by Alanda D. Theriault. London ; New York, NY : Routledge/Taylor & Francis Group, 2016. xxi, 290 p.

6. Kotoulas I. E., Pusztai W. Geopolitics of the War in Ukraine. *Foreign Affairs Institute*. Report No. 4. June 2022. URL: https://euagenda.eu/upload/publications/geopolitics-of-the-war-in-ukraine-final.pdf (accessed date: 19.09.2022).

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Калачнюк Д. О.,
Фурманенко К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 4 група

ВІДНОВЛЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ

Перерозподіл сфер впливу могутніх держав, розвиток та становлення геополітичних статусів різних країн є реаліями сьогодення, що характеризують вагу держави у світі. Геополітичний статус країни – це її позиція, статусне місце у геополітичній системі планети, що ґрунтується на наявному геополітичному потенціалі, та у підсумку визначає рівень суб'єктності держави щодо розвитку світового співтовариства, як найскладнішої геополітичної системи [1, с. 35]. Із набуттям Україною суверенітету в 90-ті рр. XX ст. співпали глобальні трансформації в Європі та в усій політичній системі світу. Проте, незважаючи на ті геополітичні й економічні ресурси,

що наша країна отримала у спадок від СРСР, вона не стала впливовим суб'єктом у світовому балансі сил (і в першу чергу, через відмову від ядерної зброї за Будапештським меморандумом). Варто визнати, що відновлення геополітичного статусу України – досить складний та суперечливий процес, який характеризується невизначеністю, нестабільністю і певними перешкодами, які створювали для України її вороги; отже, це призвело до принизливого перетворення країни на об'єкт міжнародних відносин

Аналізуючи роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників-політологів, можна переконатись, що у більшості своїй вони схилялися до думки щодо слабкості геополітичної ролі України, хоча потенціал її зростання існував. Цьому передувало багато факторів. Демілітаризація, численні внутрішні політичні конфлікти та соціальні кризи, погіршення міжнародного іміджу, економічні спади [2]. Наголошують і на такій проблемі, що не дивлячись на обраний євроінтеграційний курс, в Україні не склалася чітка стратегія зовнішньоекономічного розвитку.

Слід зазначити, що особливе місце в геополітичній специфіці має територіальне розташування України. Цей чинник зумовив периферійність геополітичного положення України, як буферної держави. Знаходячись на «межі» Заходу і Сходу, а також на перетині стратегічних інтересів трьох цивілізацій – євроатлантичної, євразійської та ісламської – країна нібито має сприятливі передумови для активізації зовнішньополітичної діяльності; проте, ці ж фактори спричиняли її внутрішню й зовнішньополітичну нестабільність [3].

У даний час із 24 лютого 2022 р. Україна вимушена чинити героїчний опір державі-терористу Росії, аби не перетворитись на колонію рашистського режиму. Ця трагічна ситуація стала справжнім каталізатором геополітичних зрушень: не лише народ України, а й увесь демократичний світ згуртувалися проти ворога, який прагне зруйнувати сталий міжнародний порядок. Український політолог К. Матвієнко у своєму інтерв'ю зазначив, що «наразі тилом України виступає весь цивілізований світ», і з цим можна погодитись. Якщо пару років тому Україна робила все, щоб її почали визнавати як потужну державу, яка посідає другу сходинку в рейтингу експортерів зернових тощо; то наразі усе мирне майбутнє Європи залежить від сили і відваги ЗСУ, українського народу й волі нашої влади, як вони здолають війну з терористичною державою, та якою буде підтримка західних партнерів. Україна своєю незламністю показала, на що здатна заради захисту спільних демократичних цінностей, це і підштовхує міжнародних партнерів до співпраці з нами [4].

Україні, як суверенній державі, не зважаючи на протистояння воєнній агресії РФ, слід остаточно визначитись із власною геостратегією, враховуючи ризики буферної країни, що розташована між конкуруючими геополітичними центрами: Захід (США, ЄС) проти Сходу (Росія, КНР та ін.). Геостратегічне суперництво світових держав (чи блоків) через імперські амбіції урядів, політику інтервенції та вторгнень агресора на чужі території, силовий тиск і зовнішньополітичний шантаж значно ускладнює це завдання [5, с. 58].

Але можна відзначити, що сьогодні міжнародний вплив України суттєво зростає. Попри проблеми відновлення післявоєнної економіки, толерування полікультурності, держава має перспективи стати достойним суб'єктом цивілізованого світу. У мирному майбутньому необхідно постійно працювати над проведенням якісних, прогресивних реформ і рівнем демократичних свобод, щоб зайняти гідне місце в Євросоюзі, розвивати науково-технічний потенціал, розбудовувати транспортну інфраструктуру, яка б сполучала усі регіони й міста країни (особливо морськими і річковими портами), посилювати силовий блок та, що найголовніше – боротися з корупцією. Виконання цих та інших умов може стати підвалинами того, що Україна геополітично перетвориться на *регіонального лідера*, із котрим рахуватимуться передові держави світу, а українські громадяни житимуть в державі, про яку мріяли протягом багатьох років своєї буремної історії, і на яку заслуговують.

Таким чином, сьогодні відбувається процес відновлення та закріплення геополітичного статусу України на світовій арені. Такі поняття як «країна буферної зони», «щит Європи та Заходу», «третій світ», «об'єкт міжнародних відносин» та «пішак» відходять на задній план [6]. Україна формує імідж важливого суб'єкта міжнародної політики, і в найближчому часі може стати новим центром, якщо не світової арени, проте, як мінімум, Східної Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дашевська О. В. Геополітичний статус держави: сутність, фактори та функції. *Грані.* 2015. №9 (125). С. 33–37.

2. Кондратенко О. Ю. Геополітичний статус України: історіографія та методологія. *Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал*. 2020. №3 (12). С. 41–63.

3. Требін М. П., Панфілов О. Ю. Географічний детермінізм воєнної могутності держави: історико-філософський погляд. *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science», August 30 – September 02, 2022, Madrid, Spain*. Madrid, Spain: ISG-Konf. com., 2022. P. 266–270.

4. Як Україна впливає на сучасний світ. *Інтерфакс-Україна*. 29.08.2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=wexKrQtbrIo (дата звернення: 01.10.2022).

5. Герасіна Л. М. Геостратегії в світовій політиці та геополітичне значення сучасної України. *Модернізація політичної системи сучасної України: стан та перспективи розвитку*: *збір. матер. XII Всеукраїнської науково-практ. конференції*. Сєвєродонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 55–58.

6. Желіховський С. Геополітичне значення України в сучасному глобалізованому та нестабільному світі. *EconomistUA*. 31.05.2019. URL: https://economistua.com/geopolitichne-znachennya-ukrayini-v-suchasnomu-globalizovanomu-ta-nestabilnomu-sviti/ (дата звернення: 01.10.2022).

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Калітіна М. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 1 група

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ РУХУ «ЧАЙЛДФРІ»

Головним завданням діяльності держави є створення належних умов для сталого та безпечного розвитку через вплив влади та інших соціальних інститутів на певне коло суспільних відносин. В сучасних умовах в Україні великого значення набув демографічний сектор її розвитку. Наразі українське суспільство переживає демографічну кризу. Відбувається спад народжуваності, старіння населення, міграційні процеси, економічна нестабільність і багато інших обставин, які призводять до ускладнення демографічної ситуації. Згідно з дослідженнями Аналітичного порталу «Слово і діло», станом на 2020 р. кількість населення Україні зменшилася приблизно на 10 мільйонів порівняно з першими роками незалежності. Зменшилась кількість людей працездатного віку, тобто осіб віком від 16 до 59 років: у 1991 р. їхня кількість складала 30,2 млн. осіб, у 2020 р. – 25 млн. При цьому кількість українців пенсійного віку з 1991 р. майже не змінилася. Дітей (від 8 до 15 років) в Україні стало на 4 мільйони менше. Чи залежить це лише від історичних та економічних чинників? Звісно, що ні. Такі невтішні показники ми спостерігаємо здебільшого через те, що молодь змінює свої погляди на про-

блему народження і виховання дітей. Поширюється рух «Чайлдфрі», тобто людей, які свідомо не хочуть мати дітей. Чому ж він поширений? Це егоїзм чи страх відповідальності? Аналіз наукових джерел дозволяє визначити соціально-психологічні чинники, які сприяють розвитку такого руху.

По-перше, це важкі спогади з дитячих років, певні психологічні травми, які людина отримує від найближчого оточення і, в першу чергу, від своїх батьків. Прикладом таких травм можуть бути неможливість самостійно здійснювати вибір, адже в дитинстві батьки критикували будь-який прояв креативу і фантазії; страх створювати власну родину, адже будучи дитиною, людина бачила, що її батьки нещасливі у шлюбі. До здобуття Україною незалежності, прийнято було «не виносити сварки з хати», тому такі проблеми в суспільстві не обговорювалися і було прийнято вважати, що з такими негараздами можна і потрібно жити. З того моменту, як відбулася демократизація і лібералізація суспільства, молодь зрозуміла, що модель родини має бути зовсім інша, але через складні моральні проблеми дитинства молодь не бачить перспектив формування міцної і щасливої сім’ї.

По-друге, присутній страх того, що дитина позбавить подальших перспектив кар’єрного зростання та на дитину потрібно буде витрачати весь свій вільний час. Наприклад, жінки не зможуть повернутися до своєї улюбленої роботи, батьки не зможуть подорожувати і планувати свій вільний час на власний розсуд. Молоді люди хочуть насолоджуватися життям і не витрачати час на виховання дитини. Дехто вважає, що така позиція – є егоїзмом. Але згадаймо про те, що є люди, які народжують дітей для того, щоб ті доглядали батьків у старості. Хіба це не егоїзм?

По-третє, молодь побоюється того, що не зможе гідно виховати свою дитину. Навіть якщо батькам вдається вчити свою дитину моральним засадам життєдіяльності, проте соціальне середовище може звести нанівець всі батьківські спроби виховання високоморальної особистості дитини і гідно прожити своє життя. Також панує думка про те, що діти – це переживання, додаткове нервове напруження. Молодь побоюється, що не зможе забезпечити безпечний розвиток дитини у сучасних умовах.

По-четверте, сьогодні створення сім’ї стає проєктом. Сім’я планується, так само як покупка машини чи квартири. Це є усвідомлене батьківство, це інша модель поведінки, ніж та, що спостерігалася 15–20 років раніше.

Україна стимулює народжуваність досить низькими одноразовими виплатами на дітей, але соціологи вважають цей шлях майже не ефективним. Щоб підвищити рівень народжуваності, має бути розвинена інфраструктура,

а саме збільшена кількість дитячих садків, шкіл, спортивних та ігрових майданчиків, спортивних секцій тощо, поліпшено медичне обслуговування та матеріальна підтримка держави молодих сімей.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Капустін М. Д.,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця,
факультет економіки і права,
2 курс, група 6.05.081.010.21.1

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ

На сучасному етапі, коли Україна протистоїть російській воєнній агресії, питання національної консолідації та формування національної ідентичності має не тільки теоретичне, а й суто практичне значення. Проблема формування спільної національної ідентичності є однією з визначальних для українського суспільства, ключовою для подальшого оформлення його як солідарної політичної нації. Від характеру, змісту національної ідентичності(-ей), що існують, значною мірою залежить майбутнє як самої держави, так і характеру розвитку відносин у країні між різними групами населення [1, с. 144–145]. Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави [2, с. 52].

Нація складається із свідомого співвідношення з нею реальних індивідів, в результаті чого проявляється відношення до національного. Про національну приналежність судять за наступними параметрами: за національно-державницькими, культурними атрибутами; за об’єктивною символікою, яка визначає певну цілісність (культурну, територіальну, господарську); за свідомою ідентифікацією індивідів, за їхнім суб’єктивним ставленням, ціннісними орієнтаціями. Становлення дієвого громадянського суспільства в Україні, рівноправне входження держави у світовий політичний простір

є можливим лише за умови формування загальнонаціональної ідентичності, що є запорукою і гарантією стабільності та безпеки Української держави [3, с. 267]. В сучасних умовах даний процес має спиратися на політичну концепцію нації, основними компонентами якої є наявність історичної території, політико-юридичної рівності громадян, спільної культури та ідеології.

Національна ідентичність це мінливе, динамічне утворення. Його роль і значення у суспільстві може як зростати, так і слабшати, що пов’язано з конкретною історичною ситуацією і соціальним оточенням індивіда і цілого народу. Слід зазначити, що загальнонаціональна ідентичність за своєю суттю багатовимірна. Вона може охоплювати, етнічну, культурну, професійну, статеву та інші види ідентичності. Національна ідентичність виступає як визнання народом самого себе; знання і повага історії; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб. Національна ідентичність як почуття любові, поваги до своєї Батьківщини, культури, традицій, мови, історичної пам’яті наділена потужною консолідуючою силою [2, с. 172]. Національна ідентичність у життєдіяльності нації виконує ряд важливих функцій – рефлексивну, ідентифікаційну, інтеграційну, соціалізаційну. Вона є необхідною умовою і формою існування національної культури, складовою механізму національної самоорганізації та процесу консолідації народу, перетворення його в цілеспрямований суб’єкт історичної дії [3, с. 270].

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні відбувається формування основних контурів спільної загальнонаціональної ідентичності громадян, притаманної сучасній українській політичній нації, в основі якої – посилення ціннісного ставлення до своєї країни та самоповаги до себе як до народу, поширення українського національно-культурного компоненту ідентичності, відчуття українцями своєї «унікальності», поступове формування консенсусу навколо європейського цивілізаційного вибору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.

2. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с.

3. Руденко Ю. Ю. Консолідаційна модель національної ідентичності: від теорії суверенітету до теорії політичної модернізації: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2020. 364 с.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Жеребятнікова І. В.***

Касьянова Є. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 7 група

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Серед основних проблем суспільного розвитку в сучасному світі, а також і в Україні, постає проблема політичного лідерства [1]. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується кризовою ситуацією, що охоплює політичну та економічну сферу. У сфері політики зростає апатія та недовіра громадян до представників державної влади. Водночас, причина суспільної неефективності сучасної української політичної еліти – не у відсутності знань та умінь, а в тому, що вона не має потреби брати до уваги інтереси суспільства. Проблеми лідерства загострилися у зв'язку із загальною політизацією життя, розширенням участі у державних справах населення, посиленням політичного суперництва та політичної боротьби [2]. Каталізатором актуальності цього питання, звісно, виступає війна на фактичному та інформаційному фронті.

З'ясування сутності та природи політичного лідерства, а також його роль в організації суспільного життя точиться сторіччями. Внаслідок багатовікових напрацювань дослідниками було виведено велику кількість думок, що охоплюють природу, причини та наслідки явища політичного лідерства. В першу чергу слід дати визначення цьому явищу. Якщо спробувати коротко визначити поняття політичного лідерства, то можна сказати, що воно являє собою заснований на авторитеті персоніфікований спосіб самоорганізації суспільного життя. Політичне лідерство (від англ. *leader* – провідний, керівник) – процес взаємодії між людьми, у ході якого наділені владними повноваженнями люди здійснюють легітимний вплив на суспільство (або його певну частину), яка добровільно віддає їм частину своїх владних повно-

важень та прав [3, с. 564–565]. На постать політичного лідера покладаються соціально-правові зобов'язання, певна модель поведінки [4]. Політичні лідери мають проявляти себе, доводити суспільству, що вони гідні довіри.

Розглядаючи проблематику та взагалі питання, що можуть виникати при теоретичному дослідженні політичного лідерства почнемо з актуального – війни. Як повинен вести себе політичний лідер? Як змінюється суспільне ставлення до політичного лідера? Стан війни характеризується страхом та розгубленістю суспільства. Політичний лідер повинен представляти ту силу, яка б могла заспокоїти суспільство та робити все можливе для допомоги на шляху до перемоги. Проблема політичного лідерства в цьому аспекті часто виникає тоді, коли особистісні якості особи йдуть всупереч інтересам групи та держави. Неприпустимим є формування такої політики. Друга проблема політичного лідерства у своїй більшості витікає з першої. Маніпулювання громадською думкою, до якої буває легко вдаватися, є неприпустимим. Особа лідера часто може асоціюватися з надійністю та гарантією, втім реальність може відрізнятися, а особа політичного лідера може стати синонімом пустослів'я. Третім аспектом, який останнім часом викликає обурення мас – гендерна дискримінація. Український парламент утворений таким чином, що абсолютна більшість урядовців – чоловіки. Жінка в сфері політики та управління часто може стикатися з явищем «скляної стелі», що не є ознакою розвиненої демократичної країни.

Також серед проблемних питань політичного лідерства можна згадати нестачу професіоналізму та особистих якостей особи. Непрофесійність чи неграмотність політичного лідера тягне за собою ускладнення прогнозування стратегічних та тактичних кроків. Особа, що має недостатньо досвіду може зазнавати труднощів при аналізі переваг та недоліків певного алгоритму, який вона обирає для досягнення бажаної мети. У цьому аспекті зазначимо, що несформованість іміджу чи нестача досвіду можуть нівелюватися завдяки експертам, політологам та іміджмейкерам. Тому цей аспект є найменш соціально шкідливим.

Наступним згадаємо недовіру населення до влади. Таке відношення сформувалося в українському суспільстві внаслідок історичних подій, що довелося зазнати на етапі новітньої історії України. Шляхом подолання цього бар'єру є методична та системна робота з масами: збори, аналіз побажань, виконання обіцянь тощо. Тільки завдяки злагодженій та чесній роботі політичний лідер, що стикається з недовірою, може пробити цей бар'єр.

Проблематику політичного лідерства, насправді, можна розглядати і далі, підходячи з різних сторін. Отже для успішної роботи явища політичного лідерства оптимальним шляхом є робота гідних політичних лідерів. Для суспільства ці особи повинні асоціюватися з такими моральними якостями, як совість, чесність і благородство. Для політичного лідера честь – це перш за все єдність слова і діла; благородство – це толерантність і повага до інакомислячих, у тому числі й до думки політичних опонентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С. Політичне лідерство в Україні : генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2011. №6. С. 91–100.

2. Книш Л. Політичне лідерство в сучасній Україні: основні проблеми оновлення. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/22045/1/699–700.pdf (дата звернення: 21.10.2022).

3. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.]; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

4. Марарь М. В. Політичне лідерство: проблеми теорії та методології. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. Вип. 1 (45). С. 177–190.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Керімов Т. М., Росомаха З. Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 3 група

ВИКЛИКИ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ

Протягом своєї історії Україна неодноразово потерпала від утисків сусідніх держав, які заперечували право на її суверенну державність. Метою цього було не просто привласнення територій, а й підкорення українського народу та знищення всього, що було джерелом його національної свідомості. Після розпаду СРСР і проголошення незалежності України в її громадян

з'явилась можливість обрання європейського вектору розвитку, етнополітичної самоідентифікації, зміцнення геоекономічної ваги та політичної репутації в світі. За часів Радянського Союзу це було неможливо, бо радянська ідеологія заперечувала самобутнє існування українського народу і його державності.

Проте незабаром після здобуття незалежності Україна почала втрачати свою геополітичну суб'єктність на міжнародній арені. Кризу української геополітичної суб'єктності прискорило різке зниження її міжнародного іміджу через помилкові зовнішньополітичні рішення: передусім, підписання Будапештського меморандуму, наслідком якого стала втрата Україною статусу ядерної держави і ресурсу міжнародного впливу. Ослабленню суб'єктності країни також сприяли «кольчужний» та «касетний» скандали у період другої каденції президента Леоніда Кучми; внутрішньополітичні конфлікти між «гілками» влади за часів президентства Віктора Ющенка; підписання у 2010 р. Харківських угод, які подовжили термін перебування російського флоту в Севастополі; згортання в 2013 р. процесу європейської інтеграції, унаслідок чого розпочалась Революція Гідності. Ці помилки в умовах скрутного становища України стали фатальним тригером, який передував анексії російськими військами Криму та окупації частини Донбасу в 2014 р., а також проголошенню незаконних квазіутворень «Л/ДНР».

Коли 24 лютого 2022 р. відбулося повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, що кваліфікують як нахабне порушення норм міжнародного права та принципів світового порядку, це стало найсерйознішим викликом європейській стабільності та безпеці, оскільки такі дії порушують фундаментальні принципи Статуту ООН. Воєнний напад Росії на українську територію є прямим виявом її імперської зовнішньої політики, експансіоністської ідеології «руського миру» та доктрини продовження радянського тоталітаризму.

Аналізуючи подальший перебіг війни в Україні, можна припустити, що чинне керівництво РФ не збирається сприймати становлення української геосуб'єктності та інтеграцію нашої країни в європейський простір як невідворотну подію на міжнародній арені, а отже, прагне зробити все можливе для затягування конфлікту. Ситуацію ускладнює слабка ефективність дій ООН, передусім Ради Безпеки, у врегулюванні криз глобального та регіонального характеру, а також низки інших міжнародних організацій. Невипадково, Головнокомандувач ЗСУ, «залізний генерал» Валерій Залужний зазначає, що навіть перемога України в цьому протиборстві не буде

фіналом, а лише можливістю видихнути й підготуватися до наступної відсічі окупантам.

Кривавий диктатор В. Путін, оголосивши Україні війну, переслідує мету деморалізувати українців і стерти нашу країну з мапи світу; однак наша незламна нація, навпаки, з початком повномасштабного вторгнення об'єдналась ще більше і довела свою соборність та вміння виборювати свободу будь-якою ціною. Незалежність і суверенітет, як відомо, можливі лише тоді, коли люди готові за них боротися. Схожу думку висловив політолог Євген Глібовицький: «Ми вийдемо з цієї війни «нацією на фронтирі». Це нація, яка розраховує насамперед на власні сили, а далі вже на сили інститутів, які її оточують. Це фактично означає, що суб'єктність України, яка виникла, буде посилюватися зброєю». Тому, навіть така жахлива і кровопролитна подія, як війна, може стати для України шансом для набуття статусу геополітичного суб'єкта.

Виходячи з вищезазначеного, можна виділити завдання, які постали перед Україною на шляху відновлення геополітичної суб'єктності: вдосконалення механізму координації спільних дій України і держав ЄС; практичне застосування Україною досвіду інших європейських країн; здобуття політичних, економічних та інших гарантій з боку США та країн «старої Європи», а також просування ідеї створення Балто-Чорноморської осі як союзу, членів котрого об'єднують спільні цінності; послідовна демократизація всіх сфер життєдіяльності країни, забезпечення свободи слова і розбудова громадянського суспільства.

Отже, Україна, яка боронить європейську цивілізацію від «ординської навали», разом із тим здобуває статусу геополітичного суб'єкта, згуртовуючи навколо себе уряди і держави, що зможуть повністю змінити правила гри на міжнародній арені та світовий порядок загалом. Для всього цивілізованого світу Україна зараз стала взірцем свободи та незламності, що підтверджується несамовитим героїзмом наших воїнів, відвагою волонтерів, жагою до життя матерів і дітей. Збройна і фінансова підтримка світових наддержав – Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Німеччини, Франції та інших країн свідчить, що український народ, стримуючи наступ жорстокого та, водночас, нікчемного агресора, воює на стороні Добра та Справедливості. Зрештою, зміцнення національного суверенітету України залежить також від вирішення проблеми зростання авторитету державної влади, якій легітимована свобода і компетенції у здійсненні внутрішньої й зовнішньої політики. У цьому питанні владі належить визначитися з подальшим алгоритмом дій: нав'язувати свій авторитет суспільству чи завойовувати його співп-

рацею з ним, підтримкою «згори» тих ініціатив, що надходять «знизу», а також доводити на практиці свою відданість демократичним цінностям.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Коваль Р. Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ

Весь світ в теперішньому часі може спостерігати за консолідацією українського народу. Наша нація гуртується на всіх рівнях, структурах і фронтах, як на військовому так і культурному, духовному та інформаційному. Люди відчувають єдність між собою, приналежність до української нації, прокинулась національна свідомість практично у кожного українця.

Питання самоусвідомлення себе українцями, громадянами своєї держави і представниками своєї нації завжди гостро стояли в українському суспільстві. Від початку створення і формування Української держави, наша країна завжди була багатонаціональною державою з великою територією. Це і зумовлювало різне формування національної свідомості у різних регіонах нашої країни і призупиняло повну консолідацію народу. У 2013 р. дослідження Інституту соціології НАН України підтвердило високий рівень місцевої ідентичності: 28,6% опитаних пов'язували себе з місцем проживання, а 7,8% – з регіоном. Половина респондентів назвались громадянами України, 2,4% – мешканцями світу, 1,2% – громадянами Європи, а 6,6% – Радянського Союзу.

Також відрізнялися бачення і погляди на державотворення у західних і східних регіонах нашої країни. Та зараз дані досліджень показують посилення ідентифікації себе, як громадян України. Наприклад, якщо рік тому 75% ідентифікували себе, як громадяни України, то зараз 98%. Також помітна тотальна відмова від радянської ідентичності. Абсолютна сепарація від росіян, 91% не підтримують тезу, що українці та росіяни – один народ. 64% переконані, що відновлення дружніх відносин неможливе. 76% переконані, що потрібне перейменування тих об'єктів, які пов'язані із РФ. І це

той консенсус, якого не було до війни, – зазначає Олександра Дейнеко, соціологиня з Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

На наш погляд перше велике піднесення національного духу після розпаду СРСР відбулося у 2014 р. після Євромайдану та військової агресії РФ на Сході України. Революція Гідності була величезним і сильним проявом народної волі й єдності. Майдан став великим кроком до декомунізації і сходженням з курсу до повної русифікації держави і суспільства. Сьогодні українське суспільство переходить на новий етап державотворення, відстоює свій суверенітет не тільки у воєнному, а й у культурно-духовному аспекті. Щоб побудувати незалежну, міцну і сильну державу нам потрібно і надалі зміцнювати внутрішні зв'язки між собою в державі, підтримувати один одного, відмовлятися усього російського; створювати, розвивати і популяризувати український якісний продукт.

Національна консолідація – це фундамент розвитку української нації і держави, тому зараз надзвичайно актуально формувати національну єдність, національну ідею та інтереси. Один з елементів, що об'єднує нас, як націю – це цінності і зараз це, в першу чергу, прагнення до волі, любов до Батьківщини, своїх близьких і співвітчизників, допомога іншим і цінність кожного українського життя. Ця консолідація не є повною чи абсолютною, але картина національної свідомості людей зовсім інша ніж у довоєнний час. Ми маємо пройти цей важкий шлях згуртовано і мужньо, адже в єдності і є наша сила. Коли ворога буде повністю знищено на нашій землі і настане день нашої перемоги, прийде час творити новітню Україну і це буде під силу людям, які відвоювали незалежність, зберегли самобутню культуру і культурну спадщину, підтримували економіку і мали активну громадянську позицію.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Костенко К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 6 група

РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В ІДЕЙНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні українське суспільство прагне соціального консенсусу у сфері загальнодержавних і національних інтересів, у тому числі – збереження іс-

торично зумовлених політичних цінностей, таких як недоторканність і свобода, поряд з іншими природними правами людини. Отже, заповнення ціннісного вакууму, що виник після краху комуністичних і шовіністських доктрин, системне дослідження духовних засад політики є актуальною проблемою сучасного ідеологічного процесу. Перед нашим суспільством гостро стоїть проблема укріплення держави, її ідеологічних підвалин, національної безпеки, економічного добробуту та конституційного ладу.

Цінності суттєво визначають сенс людської поведінки і вибору в сфері політики; індивідуальне ставлення до політики формується цінностями, які виражаються у чітко спрямованих діях. У працях сучасних учених дослідження політичних цінностей часто пов'язані з контекстом політичної культури. На нашу думку, розгляд політичних цінностей лише як складової політичної культури не сприяє всебічній розробці цього питання. До політичних цінностей відноситься не тільки політична культура населення або його частини (уряду чи опозиції), а й моральні, політичні, правові, економічні ідеї тощо. Можна погодитися з думкою пана М. Бахтіна, що «Будь-яка загально значима цінність стає дійсно значимою лише в індивідуальному контексті» [1, с. 42]. Система політичних цінностей формує ядро політичної культури, суттєво впливає на суспільні інтереси і потреби та є найважливішою мотивацією політичних дій класів, спільнот, лідерів та еліт. В «Політологічному енциклопедичному словнику» «цінність політична» визначається як «погляди, переконання суб'єктів політики щодо важливих для них політичних явищ, процесів та інститутів» [2, с. 787], тобто ідеї та властивості політичного життя. Політичні цінності безперечно відображаються в політичній свідомості людей. У сучасній Україні більшість громадян поділяють такі політичні цінності, як загальнолюдські: перш за все – мир і злагода в суспільстві, людська та національна гідність, соціальна справедливість, чесна праця і добробут, права і свободи громадянина, соціально-правовий захист особистості, цивільна відповідальність і законність, демократизм і національний патріотизм, моральні ідеали світогляду, що відображають досвід більшості людства.

Поєднання політичних цінностей утворює політичну ідеологію. Політична ідеологія – це ієрархічно побудована, теоретично сконструйована система політичних цінностей; вони є чинниками і мотивами, необхідними для розвитку концептуально оформлених ідей, поглядів та уявлень, що інтегруються в систему. Цінності, що лежать в основі ідеології, утворюють базове ядро, за відсутності якого виникає дисфункціональність. Основними функціями політичної ідеології є орієнтаційна, інтеграційна та мобілізацій-

на. Отже, ідеологія має формулювати цілі політичної практики, об'єднувати прихильників для досягнення цих цілей і надихати їх на позитивні дії в системі. Структура управління протилежна; з одного боку, тут домінує ідеологія централізації та бюрократизації політичної влади, жорсткого адміністративного планування, а з другого – духовно-творча солідарність, сформована на основі взаємної поваги до особистості.

Можна сприйняти думку дослідника П. Сліпець, який стверджує, що суть тривалих теоретичних і прагматичних проблем полягає в тому, що відсутність цінності передбачає відсутність ідеології (отже, функціональних можливостей, які вона пропонує) [3]. Цінності є непорушними імперативами, які часто виключають саму можливість поступок, тому наявність ідеології, яка наголошує на цінностях, здебільшого свідчить про неможливість ідеологічного компромісу. Але сучасна політика все частіше констатує взаємне зближення ідеологій, що значною мірою є результатом розмивання ціннісної розбіжності.

Усі суспільні явища також є результатом реалізації певних ідей, питання лише в тому, які власне ідеї реалізуються. Будь-яке соціальне явище спочатку існує на рівні ідеї й набуває ознак соціального факту лише після його реалізації. Тому недосконалі суспільні явища є результатом недосконалих ідей. І якщо прагнути досягти соціальної досконалості, то слід звернути увагу на повне світоглядне (ідеологічне) забезпечення цієї мети.

Ідеологія стає передумовою будь-якого державотворчого процесу; це безпосередньо стосується й України. Ступінь ідеологічної зрілості визначає ступінь державотворчої ефективності. Саме дієвість сформульованих «національних ідеалів» (напр., соборності, гідності, волі) визначає ступінь розквіту чи занепаду нації. Відкидання чи ігнорування ідеологічних факторів означає не лише сумніви в успіху національного будівництва, але й фактичне заперечення можливості творення політичної нації. Тому ефективна національна політика, згуртованість на основі збігу головних соціальних інтересів й ідеалів, стабільність політичних режимів у демократичних суспільствах вимагають розробки та створення стабільних систем преференційних політичних цінностей, які є невід'ємною частиною національної політичної ідеології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Человек в мире слова / сост. О. Е. Осовский. Москва: Российский открытый университет, 1995. 140 с.

2. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: [Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та інш.]; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

3. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації: монографія. Київ: Знання України, 2009. 251 с.

4. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич: ВФ «Відродження», *2004.* 488 с.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Кривоклуб Д. М.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР

Питання економічної безпеки має велике значення для розвитку будь-якого суспільства, особливо в умовах кризи, воєнного стану. Економічна безпека є наріжним каменем благополуччя. Економічна стабільність та певний ступінь передбачуваності дозволяють людям планувати та інвестувати у власне майбутнє та майбутнє своїх дітей. Вони заохочують інновації, зміцнюють соціальні зв'язки та довіру з іншими людьми та установами. Занепокоєння та страх перед майбутнім можуть негативно позначитися на здоров'ї, від проблем із психічним здоров'ям до серцевих захворювань та підвищеного ризику ожиріння, у тому числі у дітей. Всеохоплююча економічна невизначеність підживлює народне невдоволення та ставить під загрозу політичну стабільність.

З самого початку свого існування ООН визнала важливість економічної безпеки для благополуччя. У статті 25 Загальної декларації прав людини говориться, що кожен має право на достатній життєвий рівень і забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості або будь-якої іншої непрацездатності. На період до 2030 р. було закріплено досягнення цілей в галузі сталого розвитку, включаючи впровадження системи соціального захисту для всіх, досягнення загального охоплення послугами

охорони здоров'я, доступ до якісної медичної освіти та гідне заохочення праці сприятимуть більшій економічній безпеці.

Невизначеність поведінки людей часто ґрунтується на їхньому минулому досвіді. Економічний спад може створити невизначеність, але він також має перспективний вимір з огляду на ризик. Невизначеність може бути викликана реальними ризиками чи ґрунтуватися на сприйнятті людей. Незважаючи на безліч аспектів, більшість визначень економічної невизначеності мають дві спільні риси: 1) схильність людей до несприятливих подій або їх очікування і 2) їхня здатність не справлятися з наслідками таких подій і відновлюватися після них. Ризик несприятливих подій збільшується без відповідного поліпшення здатності людей справлятися з ними та відновлюватись. Тому має сенс скористатися можливістю, що надається стратегією відновлення після COVID-19, щоб поставити економічну безпеку на чільне місце нових глобальних угод.

Занепокоєння у людей щодо економічної невизначеності зростає. Зміни у сфері праці та глобалізація, а також технологічні прориви принесли користь багатьом, але також поставили у невигідне становище багатьох інших. Ці давні тенденції породили очікування, але також викликали побоювання, що посилюються мінливими загрозами, у тому числі загрозами, пов'язаними зі зміною клімату, пандемією COVID-19, воєнними діями. Зростаюча незахищеність робочих місць і все більш ненадійні робочі місця і нижча заробітна плата у поєднанні з безробіттям, що зберігається, є основними факторами зростання економічної нестабільності в розвинених країнах. У країнах, що розвиваються, високий рівень неформальної зайнятості, це продовжує позначатися на стабільності доходів. За даними Міжнародної організації праці (МОП, 2020 р.), до кризи, спричиненої COVID-19, у всьому світі понад 470 мільйонів людей були безробітними або частково зайнятими. Оскільки робочі місця в багатьох країнах та умови праці в більшості країн стають дедалі не надійнішими, величезна кількість людей більше не можуть розраховувати на стабільну та гідну роботу, яка б забезпечувала економічну стабільність протягом усього їхнього життя. В умовах цих швидких змін наслідки зміни клімату загрожують життю та засобам для існування людей у всьому світі. Зростання усвідомлення зміни клімату та його численних наслідків призвело до посилення невизначеності щодо майбутнього. Люди в найбідніших країнах найбільше страждають. Сьогодні діти та молоді люди несуть більший тягар, пов'язаний зі зміною клімату, ніж дорослі та літні люди.

Невизначеність та незахищеність охопили світ із початку пандемії COVID-19. Пандемія та заходи, вжиті для її стримування, безпрецедентним чином порушили життя людей, економіку та ринки праці. Згідно з останніми оцінками МОП, криза призведе до втрати 255 мільйонів робочих місць із повною зайнятістю в усьому світі у 2020 р. Очікується, що глобальна бідність збільшиться уперше за останні 20 років. Але зв'язок між кризою COVID-19 та невизначеністю двосторонній: хоча вплив кризи на невизначеність очевидний, передкризова економічна невизначеність посилює її вплив. Багато людей із груп із низьким та середнім рівнем доходу не мають фінансових ресурсів, щоб пережити потрясіння. Це особливо вірно у випадках, коли відсутність гарантій зайнятості, у тому числі в неформальній економіці, перешкоджає доступу до медичного обслуговування та соціального захисту, включаючи страхування з безробіття. У багатьох країнах жінки постраждали від кризи COVID-19, наприклад, через їхню непропорційну представленість у неформальній зайнятості. Криза виявила величезну нерівність у боротьбі з вірусними інфекціями: неоднакові можливості працювати на дому, нерівний доступ до медичного обслуговування та електронного навчання, дисбаланс у соціальному забезпеченні. Криза оголила нестабільність у житті багатьох людей і показала великі ризики та невизначеність, які існують у суспільстві.

Криза відбувається на тлі швидких технологічних змін, що викликає глибокі зміни у багатьох аспектах життя – від зайнятості до громадянської активності та управління. Це створює невизначеність щодо майбутнього. Роботи та штучний інтелект у перспективі можуть істотно скоротити робочі місця та ринок праці. Нові технології вже беруть на себе багато завдань, які люди не могли вирішити донедавна. Не менш важливо й те, що ширші можливості підключення та доступ до дедалі більшої кількості інформації можуть вплинути на почуття безпеки та довіри людей. Справжні та фальшиві новини впливають на зміну громадського дискурсу. У соціальних мережах проводилися цілеспрямовані інформаційно-пропагандистські кампанії, маніпулювання громадською думкою та здійснювався беспреценденdентний вплив на політичні вибори, що підривало довіру до політичних інститутів. Отже, формування та забезпечення економічної безпеки є необхідним елементом стабільного політичного та економічного розвитку будь-якого суспільства.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Кочмарьова М. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 7 група

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Феномен політичного лідерства нерозривно пов'язаний з феноменом лідерства у суспільстві, який вивчався багатьма політологами протягом століть [1, с. 404–408]. Поняття лідерство походить з англійської мови від слова лідер (англ. *leader*) і перше його згадування датується приблизно в 1300 р. Стосовно лідерства вдало зазначає у своїх працях Ж. Блондель, який описує поняття лідерство таким же старим як і людство, що воно є універсальним і неминучим [2]. Лідерство існує там, де є будь-яка організація людей в групи, будь то бізнес-компанія, підрозділ університету, профспілки, благодійні організації чи навіть ціла держава. Тому, лідерство виявляється у всіх сферах буття людини, в тому числі і в політичній діяльності. Феномен лідерства ґрунтується на тому, що для злагодженої організації будь-якого колективу чи групи повинен бути авторитетний лідер, який здатен впливати на поведінку її членів. Отже, лідерство присутнє там, де є влада, організація і люди. Стати лідером неможливо за відсутності будь-яких з цих критеріїв, а саме не існує лідера в ізольованому від інших середовищі.

Процес вивчення феномену лідерства, в тому числі і політичного активно розпочався у XX ст. У цей період вчені сформулювали різні концепції походження і характерних особливостей даного феномену [3, с. 230–235]. Серед них, найбільш відомими є теорія рис лідерства, ситуаційна концепція лідерства та інтеграційна теорія лідерства. Відповідно до першої теорії, вчені вважають що головним фактором для існування феномену лідерства є наявність у людини – потенційного лідера, відповідних індивідуальних рис, які притаманні його особистості. Наприклад, для політичного лідера це такі риси як розум, впевненість, твердий і вольовий характер, вміння завойовувати симпатії людей, здатність передбачати певні події і їх наслідки, ініціативність, готовність брати на себе відповідальність тощо. Проте, цю теорію критикує Р. Стогділл, який вважає, що: по-перше, неможливо визначати точний перелік необхідних рис; по-друге, наявність лише набору психологічних якостей не робить людину автоматично лідером.

Ситуаційна концепція передбачає залежність лідерства від умов, що виникають у суспільстві. Прихильники цієї концепції вважають, що найкраще лідер проявить себе у ситуації, яка потребує конкретного вирішення. Адже сама така ситуація створює всі умови для виникнення лідера, який стане інструментом її розв'язання. Для політичного лідера прикладом такої ситуації може бути воєнний конфлікт, економічна, енергетична чи демографічна кризи тощо. За таких обставин лідер проявляє здатність оцінити правильно ситуацію, а також знайти шляхи до її вирішення.

Інтеграційна теорія найбільш широко охоплює поняття лідерства. Прихильниця даної теорії М. Херманн вважає, що слід брати до уваги такі ознаки: перш за все, повний аналіз особистості лідера, його індивідуальні риси, походження, процес соціалізації; по-друге, цілі, які перед собою ставить лідер стосовно своєї діяльності; по-третє, взаємодія між лідером і його послідовниками; четверте, обставини, за яких здійснюється лідерство.

Проаналізувавши вищезазначені теорії, можна дійти висновку, що феномен лідерства є багатогранним за своїм проявом. Лідерство можна розглядати по різному, в залежності від особистості лідера та його індивідуальних якостей, від конкретної ситуації у суспільстві, від політичних систем та історичних епох.

Найактуальнішим серед всіх видів лідерства, яке має вплив на розвиток і функціонування всього суспільства є політичне лідерство. Як зазначав Ж. Блондель, політичне лідерство є одна з найвищих і найбільш охоплюючих форм влади. Особливого значення такий вид лідерства набуває в процесах модернізації й демократизації суспільства, які актуальні зараз для України. Слід зазначити, що політичне лідерство завжди розуміється як вплив на інших людей. Проте цей вплив має свої особливості, він є постійним і пріоритетним, оскільки характеризується односпрямованістю – від лідера до членів групи. Важливо, що такий вплив спирається на авторитет політичного лідера, а не на пряме застосування сили, яка надана лідеру через його владні повноваження. Адже лідер, який спирається лише на силу, вважається диктатором. Отже, можна дійти висновку, що політичне лідерство – це постійний, пріоритетний і легітимний вплив політичного лідера, який наділений певними владними повноваженнями, на все суспільство.

Досить цікавою точкою зору на феномен політичного лідерства серед вітчизняних політичних діячів, є інтерпретація Л. Кравчука цього феномену у своїй книзі «Маємо те, що маємо: спогади і роздуми» [4]. Він сам побував в ролі політичного лідера на найвищих державних посадах, в тому числі і на

посаді першого Президента України. Леонід Кравчук наголошував на важливості підтримки широких верств населення, до того ж він зауважував, що сама ця підтримка виявляється зворотним боком особистої здатності політичного лідера консолідувати суспільство чи окремі соціальні групи. Причому сам політичний лідер відчуває, наскільки добре йому це вдається, адже політичні лідери, неспроможні об'єднати народ спільною ідеєю, рано чи пізно починають боятися втратити владу і через це приречені на неминучий крах.

Відповідно до такого розуміння політичного лідерства, підтримка широких верств населення грає важливу роль у становленні політичного лідера. З позитивного боку, лідер отримує вагому підтримку у суспільстві. Спираючись на неї він реалізує свою політичну програму легітимно і задовольняє інтереси більшості суспільства. З негативного боку, отримуючи статус політичного лідера, без вагомої підтримки суспільства, людина відчуває недовіру і незадоволення серед населення, що змушує її насильницьким шляхом впливати на суспільну думку. Такі діяння вже будуть характерними для недемократичного політичного режиму, що, в свою чергу, трансформує цього політичного лідера в диктатора.

Яскравим прикладом політичного лідера в Україні є шостий Президент України В. Зеленський. По-перше, Зеленському відповідають риси політичного лідера. Він харизматичний лідер, який вміє завойовувати симпатії людей, він відповідальний за свої дії перед народом України, що виявляється у його щоденних вечірніх зверненнях і виступах, він рішучий і готовий брати відповідальність за наслідки своїх рішень. По-друге, він прийшов до влади демократичним шляхом і має високу підтримку серед широких верств населення. Згідно соціологічних досліджень у березні 2022 р. дії президента В. Зеленського у протистоянні з Росією підтримувало 91% населення України. По-третє, Зеленський авторитетний лідер не тільки для українців, а й для всього світового суспільства. Його оплесками зустрічають парламенти країн з різних континентів. Наприклад, Зеленський за період війни виступав в парламенті Великої Британії, Польщі, Литви, Канади, Японії, Греції, Фінляндії та інших країн світу.

Таким чином, феномен політичного лідерства посідає важливе місце для розуміння політичної влади. Основний зміст політичного лідерства полягає у тому, що воно виступає складовою організації суспільства в цілому та побудови правової й демократичної держави в Україні зокрема. Слід також зазначити, що політичне лідерство в Україні тяжіє до демократичних принци-

пів. Приклад Володимира Зеленського як політичного лідера, дає змогу говорити про вдосконалення феномену політичного лідера на теренах України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Теорія політики: підручник / Денисенко В. М., Бліхар В. С., Требін М. П., Угрин Л. Я. та ін. Львів: Ліга-Прес, 2015. 668 с.

2. Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу. Москва: Российская академия управления, 1992. 136 с.

3. Політологія: підручник / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук, О. М. Сахань; за ред. М. П. Требіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 462 с.

4. Кравчук Л. М. Маємо те, що маємо: спогади і роздуми. Київ: Століття, 2002. 392 с.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Круторог Д. Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 6 група

ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ НА ТЛІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Відповідно до прогнозів демографів населення України до 2050 р. становитиме 35 мільйонів. Для порівняння: у 1992 р. громадян України було 52,6 млн, у 2013–45,55, а у 2017–42,5 млн. Такі дані наводить аналітична довідка ООН «Демографічні процеси». Існує декілька причин такої негативної тенденції. Першою й основною причиною, є високий рівень смертності та низький рівень народжуваності. По-друге, нашу країну не оминув і постійний ріст зовнішньої міграції. Здебільшого покинули країну жінки та діти, які є джерелом поповнення генетичного фонду нації. В умовах війни ці цифри тільки зростають. За даними Державної прикордонної служби України від 24 лютого до 3 червня 2022 р. покинули країну понад 5,2 млн осіб, а за статистикою Агентства ООН у справах біженців, станом на 9 червня 2022 р. у країнах Європи перебувають понад 4,9 млн. біженок, які покинули Україну через війну. Ще

однією причиною є вивіз населення України з тимчасово окупованих територій до Росії. За даними уряду, станом на 26 травня 2022 р. до Росії було депортовано 1,4 млн. громадян України, з яких 230 тис. дітей. Отже, поряд із міграцією населення постало питання повернення в Україну громадян, що покинули країну через вторгнення. Люди, що виїхали, поступово знаходять роботу, влаштовують дітей до школи, садочка, таким чином поступово асимілюються. Тож постає питання: чи повернуться вони? У рамках дискусії «Міграційна криза: чи повернуться українці додому?» директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України Елла Лібанова озвучила, що не повернуться в Україну від 500 тисяч до 5 мільйонів громадян.

Країна зараз переживає не найлегші часи, але після закінчення війни питання демографічної кризи постане дуже гостро. Одним із засобів для підвищення народжуваності традиційно вважають фінансовий стимул, однак коштуватимуть він забагато, особливо для країни у повоєнний період, а вплив його буде незначний. Тож варто запровадити політику гендерної рівності, а саме посприяти полегшенню дотримання балансу між роботою та особистим життям. Запровадження доступних можливостей догляду за дітьми та літніми людьми, гнучких схем роботи та більш рівних умов надання батьківської відпустки посприяють збільшенню кількості народжуваності. Не менш важливим є модернізація системи охорони здоров'я та впровадження політики заохочення до здорового способу життя як профілактики неінфекційних захворювань.

Подолати міграційну кризу буде досить важко. Вона досягала критичної позначки ще до війни через порівняно низьку якість життя та скрутне становище на ринку праці. Тож політика щодо збільшення залученості на ринку праці є важливим фактором зменшення очікуваного скорочення робочої сили. Слід переглянути підвищення встановленого законодавством віку виходу на пенсію. Такі заходи потрібно доповнити збільшенням частки жінок на ринку праці, відповідно до рівня освіти та підтримати молодь у переході від навчання до роботи. Критично важливим є підвищення рівня продуктивності праці в умовах скорочення робочої сили. Уряд повинен продовжувати розбудову потужних і ефективних інституцій та забезпечувати послідовне застосування принципів верховенства права та майнових прав для стимулювання інвестицій, заохочення ефективного розподілу ресурсів і сприяння інвестиціям у людський капітал, які, відповідно, краще зберігаються. До цих заходів також необхідно включити стимули повернення українських мігрантів та припливу іноземних працівників.

Отже, немає одного чудодійного засобу для реагування на демографічні виклики. Тому необхідно впроваджувати адаптивні заходи для сприяння ефективному економічному зростанню українського суспільства, покращення рівня соціального захисту населення, розвитку людського капіталу.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Левчинський Б. В.,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ТРАНСФОРМАЦІЇ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Дослідження основних напрямків зовнішньої політики України від періоду становлення незалежності України до сьогодення набуває неабиякої актуальності за умов стрімкої євроінтеграції та повномасштабної військової агресії з боку східного сусіда – Російської Федерації. Проблематику міжнародних відносин України досліджувала велика кількість вчених, серед яких : С. Віднянський, у своїй праці «Еволюція зовнішньої політики України (1991-2006)», С. Прийдун у праці «Трансформація зовнішньої політики України: Європейсько-Атлантичний аспект», М. Алексієвець та Я. Секо у своїй праці «Зовнішня політика України: від багатовекторності до безальтернативності» та багато інших вчених.

Метою моєї роботи є вивчення певних етапів трансформації позиції України на міжнародній арені від оголошення незалежності до сьогодення. Це дозволить знайти зв’язок між подіями минулого в історії України та явищами, які відбуваються сьогодні, та зазначити необхідний напрямок розвитку зовнішньої політики України, у якому наша держава повинна рухатися для покращення свого становища.

Після оголошення незалежності, Україна отримала нові можливості щодо формування і здійснення своєї зовнішньої політики. Через свою особливу територіальну розташованість Україна мала декілька зовнішньополі-

тичних орієнтирів, серед них: Східний – Росія та інші країни СНД, західний – країни Європи та США, та південно-східний – це Туреччина та країни сходу. Україна, із моменту отримання незалежності, одразу почала вести активну міжнародну діяльність: у Декларації про державний суверенітет було проголошено намір у майбутньому стати нейтральною без’ядерною державою, також було затверджено миролюбність та відсутність територіальних претензій, що сприятливо впливало на встановлення міждержавних зв’язків. Протягом деякого часу Україну визнали понад 140 країн світу, серед них: Польща, Канада, Литва, Латвія та багато інших.

Зовнішня політика Леоніда Кравчука як першого Президента України характеризувалася схильністю до західному блоку країн, що можна довести приєднанням України до програми НАТО «Партнерство заради миру», а також підписанням договору про партнерство з ЄС, цим договором передбачалася співпраця України та ЄС в політичній, економічній та інших сферах, що стало передумовою для подальшого розвитку євроінтеграційних процесів. Загалом можна сказати, що завданнями Л. Кравчука у зовнішньополітичній сфері як першого президента молодої незалежної держави було створення основи для подальшого розвитку міжнародних відносин та окреслення певного стратегічного курсу країни, що ним і було зроблено.

Деяких змін зазнала позиція державного керівництва із приходом до влади Леоніда Кучми. Зовнішня політика у перший строк його президентства характеризувалася багатовекторністю, тобто відсутністю єдиного спрямування держави до західного блоку, чи східного. Л. Кучма пішов на другий строк як прибічник інтеграції до євроатлантичних структур. У 2002 р. було оголошено про наміри на здобуття Україною асоційованого членства в ЄС, а у 2003 р. було оголошено план співробітництва Україна – НАТО, що свідчило про поглиблення євроатлантичних інтеграційних процесів. Однак деякі радники Л. Кучми вважали, що вступ України до ЄС та НАТО мав відбутися «разом із Росією». Не дивлячись на усі попередні події, другий Президент України у 2004 р. виключив із Воєнної доктрини положення про вступ України до НАТО та ЄС як кінцеву мету європейської інтеграції, пояснивши це тим, що Україна нібито не готова до вступу до цих структур.

Наступним президентом України був В. Ющенко. Зовнішня політика за період його президентства визначалася поглибленням процесів євроінтеграції, а саме було розпочато переговори про укладення нової посиленої угоди між ЄС і Україною – Угоди про асоціацію з ЄС на заміну Угоди про парт-

нерство та співробітництво з ЄС. Також визнавалися наміри про вступ країни до НАТО, що значно погіршувало відносини із Росією.

Наступним кроком, який спричинив зміну орієнтирів України щодо зовнішньої політики можна вважати прихід до влади В. Януковича. Його політика була спрямована на покращення відносин з Росією, що можна стверджувати через підписання ним у 2010 р. угоди з Президентом РФ про перебування Чорноморського Флоту на території України, згідно з якою його перебування у Севастополі було продовжено на 25 років, а взамін на це Росія зробила деякі поступки у питанні «газових контрактів». Значним проявом гальмування євроінтеграції України стала відмова уряду Януковича у 2013 р. підписувати Угоду про асоціацію з ЄС, що згодом спричинило одне з найважливіших подій в історії незалежної України – Революцію Гідності. В результаті якої було усунено В. Януковича з посади президента, який після подій Революції зміг втекти до Росії. А основним вектором інтеграції України тепер став захід – безпосередній вступ до ЄС та НАТО. Ці орієнтири наша держава зберегла і до сьогодні.

Підсумовуючи, можна сказати що зовнішня політика нашої держави зазнала неабияких змін протягом 31 року незалежності. Однак сьогодні можна остаточно сказати, що через велику сукупність зовнішніх факторів, головним з яких є повномасштабна війна, яку розв'язала Росія проти нашої держави, місце України – у цивілізованого світу, а головними, стратегічними цілями у найближчі роки є вступ до ЄС та НАТО.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Лупашко К. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 9 група

САМОГУБСТВО ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Самогубство – це свідоме спричинення власної смерті, яке в сучасному світі вважається поширеним явищем серед молоді та дорослих. Протягом життя людина переживає чимало криз, які роблять її або витривалішою та

міцнішою, або руйнують. Самогубство можна охарактеризувати як відчайдушний крок зневіреної людини, яка опинилася в критичній ситуації без психологічної допомоги. Насамперед, цей вчинок є соціальним явищем, адже саме стан суспільного осередку призводить до позбавлення особою себе життя. Суїцид завжди був актуальною проблемою, тому привертав увагу багатьох вчених, зокрема Е. Дюркгайма. Саме він був першим серед тих, хто зайнявся дослідженням соціальної природи цього явища. Він стверджував, що самогубство слід розглядати, враховуючи характеристики та умови суспільства, в яких проживає людина. Проблематиці самогубства вчений присвятив працю, яка має назву «Самогубство: Соціологічний етюд». Варто зауважити, що Е. Дюркгайм досліджував причини самогубства всередині суспільства. На його думку, фактор, що спонукає людей до цього вчинку має соціальний характер. Так, згідно з його поглядами самогубство – це соціальне явище, яке зумовлене впливом на людей соціальних чинників, а також процесом дезінтеграції.

Французький соціолог вважав, що багатоманітність причин визначає різні типи самогубств. Так, він створив класифікацію, яка передбачає чотири типи суїцидів: егоїстичний, альтруїстичний, аномічний та фаталістичний. Егоїстичний тип самогубства розглядається шляхом співзалежності між показниками самогубств та соціальними факторами. Серед таких можна виокремити: релігію, шлюб, родину та інші. Проаналізувавши офіційну статистику, соціолог визначив, що в більшості випадків спричиняють власну смерть: чоловіки, а не жінки; самотні, а не сім'янини; протестанти, а не католики. Відповідно до висновків, які зробив Е. Дюркгайм, до самогубства особу підштовхує слабка інтегрованість в суспільство, егоїзм та надмірна увага емоційним переживанням. Егоїзм за поглядами вченого є ціннісною орієнтацією людини, що характеризується переважанням індивідуального «я», яке протиставляє себе суспільству. Егоїстичний вид суїциду може бути спричинений низьким ступенем згуртованості людей. Соціум, який є надзвичайно згуртованим, зумовлює залежність особи від суспільного середовища та не дає особі вчинити самогубство. Зі свого боку якщо людина характеризується егоїстичністю та індивідуалізмом, то суспільство не здатне впливати на її волю, тому вона цілком може позбавити себе життя. Самотність та ізольованість від інших людей призводить до глибоких внутрішніх переживань та негативних думок, зокрема за самогубство.

Другий вид самогубства має назву альтруїстичний. Він протиставляється егоїстичному та на відміну від нього передбачає надмірну інтеграцію

особи в суспільство. Е. Дюркгайм наводить чимало прикладів такого виду самогубства. Так, для датських воїнів померти від старості або хвороби вважалося ганьбою, тому вони свідомо спричиняли власну смерть. На думку вченого, у первісних архаїчних суспільствах був поширений альтруїстичний вид, зумовлений традицією, яка переважала в суспільстві.

Варто зауважити, що соціолога найбільше цікавив третій вид самогубства – аномічний, який був найактуальнішим у часи глибоких суспільних зворушень та економічних криз. Для аномічного виду характерною особливістю є моральна нестійкість окремих індивідів, що породжується суспільною аномією, а також порушенням суспільної рівноваги. Це власне і призводить до зростання кількості самогубств. Соціолог поділяв аномію на два види: економічну та сімейну. В своїй праці він зазначає, що економічна криза, яка є проявом аномії, сприяє суїциду через зниження згуртованості людей. Так, у Відні в 1873 р. внаслідок економічної кризи відбулося зростання кількості самогубств. Наприклад, в 1872 р. їх кількість складала 141, а в 1873 р. – близько 153. Сімейна аномія передбачає порушення рівноваги та дисципліни, які забезпечує родина. Зокрема соціолог дійшов висновку, що чоловік в шлюбі шукає дисципліну, яка сприяє узгодженню його бажань з можливістю їх реалізації. У випадку розлучення він стає недисциплінованим, що призводить до позбавлення ним себе життя. До речі, чоловіки після розлучення частіше вчиняють самогубство, ніж жінки.

Четвертий тип самогубства називається фаталістичним. Е. Дюркгайм присвятив найменше уваги цьому виду та протиставляв його аномічному. Причиною фаталістичних самогубств є надмірний контроль над особою зі сторони суспільства. Більше того, він є постійним та внаслідок цього стає незносним. Цей вид суїциду вчиняють ті, чиї бажання та погляди взагалі не враховуються.

В праці «Самогубство: Соціологічний етюд» вчений вказує на необхідність заходів, які б сприяли зменшенню кількості самогубств. По-перше, цю ціль можна досягти за допомогою виховання. На його погляд, людей потрібно виховувати морально сильними. По-друге, суспільству варто згуртуватися, зокрема важливе значення мають професійні групи та кооперації. Вони складаються з осіб, які мають спільні інтереси та спільний вид діяльності, що й об'єднує їх. Професійні групи та кооперації сприяють ліквідації ізольованості та самотності окремих членів суспільства.

Отже, можна зробити висновок, що самогубство дійсно є соціальним явищем. Відповідно до поглядів Еміля Дюркгайма самогубство – це явище,

що спричинене різноманітними факторами всередині суспільства, які мають саме соціальний характер. Вчений також зумів виокремити ефективні заходи, які дозволяють зменшити кількість випадків самогубств, зокрема виховання та сприяння згуртованості соціуму шляхом створення професійних груп та кооперацій.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Мазурік А. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
факультет юстиції,
2 курс, 9 група

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Найчастіше стать пов'язують з такими біологічними ознаками як будова геніталій, репродуктивна система, набір хромосом. Але як ми визначаємо чоловіків і жінок? За довгим чи коротким волоссям, типом і кольором одягу, певними манерами поведінки (агресивністю чи ніжністю) – тобто, тими ознаками, які є радше соціальними. Гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та стосунків жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі [1, с. 81–85]. Гендерні стереотипи виступають як соціальні норми – основні правила, що визначають допустимі гендерні репрезентації. Найчастіше те, що ми називаємо гендерними ролями, є не що інше як стереотипи – узагальнена інформація про якості, властиві тому чи іншому гендеру. На основі вище зазначеного, можна зробити детальний аналіз поняттю гендерний стереотип – це спрощені узагальнення щодо гендерних атрибутів, відмінностей і ролей окремих осіб та/або груп. Це певні форми поведінки, які суспільство очікує від людей залежно від їх статі, задаючи при цьому жорсткі стандарти. Стереотипи можуть бути позитивними чи негативними, але вони

рідко передають точну інформацію про інших. Такі стереотипи можуть виявитися шкідливими; вони можуть пригнічувати індивідуальне самовираження та творчість, а також перешкоджати особистому та професійному зростанню.

Традиційно жіноча стереотипна роль – виходити заміж і народжувати дітей. Жінка також має поставити благополуччя своєї родини вище за своє: бути турботливою, співчутливою, люблячою дружиною, а також знаходити час, щоб бути привабливою. Натомість чоловіча стереотипна роль полягає в тому, щоб бути фінансовим постачальником. Чоловік повинен бути сміливим, конкурентноспроможним, зосередженим на кар'єрі. Також повинен стримувати власні емоції; і завжди ініціювати статеві відносини.

Негативна дія гендерних стереотипів виявляється в: узагальненні, неврахуванні наявних у конкретної особи психологічних і поведінкових рис. Судження базуються на тому, що ця людина є чоловіком/жінкою, і їй притаманні певні риси, якими зазвичай суспільство наділяє жінок чи чоловіків; чи форми поведінки, які суспільство очікує від людей залежно від їх статі; акцентуванні уваги на відмінностях між жінками і чоловіками. Це явище ще називається гендерна поляризація, коли жінки і чоловіки уявляються абсолютно різними, ніби розташованими на протилежних полюсах, без щонайменшої подібності; фокусування уваги на статевих (вроджених) відмінностях між жінками і чоловіками часто використовують для виправдання нерівного ставлення, нерівного розподілу ресурсів і влади [2, с. 48–49].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виділено основні функції гендерних стереотипів, зокрема функція регуляції поведінки, ретранслятивна функція, функція виправдовування і захисту існуючого стану речей, когнітивна, афективна та соціальна функції. Окреслено психологічні фактори, що сприяють зміні стереотипів: спілкування і спільна діяльність з об'єктом пізнання; об'єднання людей для досягнення загальнозначущої мети; збільшення знань про об'єкт спілкування; фактори групової динаміки, що є результатом групової взаємодії; деякі особистісні якості (гнучкість, критичність, відкритість новому досвіду); сильні емоційні враження. Зроблено висновок, що існуючі в суспільстві гендерні стереотипи та традиційні гендерні ролі дійсно можуть негативно впливати на психологічне здоров'я чоловіків і жінок, викликати стрес, тривогу, обмежуючи розвиток їх особистості та самореалізацію. Висунуто припущення про можливість корекції впливу гендерних стереотипів на життєдіяльність особистості шляхом їх усвідомлення та дотримання вказаних психологічних умов і факторів, що сприяють зміні гендерних стереотипів.

Припускають, що поява гендерних стереотипів обумовлена тим, що модель гендерних відносин історично вибудовувалася таким чином, що статеві відмінності (в дискурсі влади) переважали над індивідуальними відмінностями в особистості жінки і чоловіка. Згідно з теорією соціальних ролей, гендерні стереотипи виникають як наслідок існування гендерних ролей – соціальних очікувань, приписів людині певної поведінки залежно від її гендерної приналежності [3]. Тобто, спостерігаючи за тим, як жінки та чоловіки займаються різними справами, що їх приписує їм гендерна роль (наприклад, чоловіки полюють та воюють, а жінки хазяйнують та виховують), люди роблять висновок, що гендери докорінно відрізняються між собою. В той же час гендерні стереотипи у позитивному значенні служать механізмом підтримання гендерних ролей: вірування в унікальні якості і характерні особливості різних гендерів (чоловіків, жінок) використовуються для обґрунтування необхідності поводитись відповідно до гендерної ролі (обирати «чоловічі» чи «жіночі» заняття, кар'єри, життєві стратегії).

Навіть, у Конституції України висвітлюються певні питання гендерних стереотипів. Відповідно до ч. 3 ст.24 Конституції України наголошено на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній, культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці й винагороди за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок; становленням пенсійних пільг; створенням умов, які надають жінкам можливості поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства й дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам та матерям.

Отже, процес становлення в Україні демократичної держави та громадянського суспільства, соціальної їх орієнтованості, формування відповідного нормативно-правового поля, виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, а відтак – входження країни як рівноправної до світового та європейського співтовариства, вимагає концептуального визначення, розробки й здійснення ґендерної політики як основи формування ґендерної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Філософія основних сфер і напрямів людської життєдіяльності: словник-довідник / за наук. ред. д. філос. наук, проф. В. Л. Петрушенка. Львів: «Новий Світ-2000», 2022. 342 с.

2. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

3. Магдюк Л. Ґендерні стереотипи. Вплив ґендерних стереотипів на представлення жінок і чоловіків на ринку праці. *Маркетинг в Україні*. 2011. №5–6. С. 7–10.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Макарицька А. І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 19 група

СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Інститут волонтерства є доволі новим для України. Його створення та функціонування засноване на довірі громадян один до одного та взаємній підтримці, що під час війни, соціальної та економічної нестабільності в Україні стає особливо актуальним. Переймаючи частково повноваження держави із захисту соціально вразливих верств населення та добровільної допомоги захисникам країни на фронті, волонтери значною мірою покращують життя людей, допомагають їм виживати у складний для країни час та усіма можливими способами наближають перемогу України у війні.

Початком становлення волонтерського руху в Україні слід вважати прийняття низки законодавчих актів: Розпорядження Президента України «Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів» [1], постанови Кабінету міністрів «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» [2], Закону України «Про волонтерську діяльність», який, зокрема, визначає її як «добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» [3].

З початком Революції Гідності у 2013 р. та військової агресії на сході України у 2014 р. волонтерський рух почав набувати масових проявів, що

дало можливість говорити про його інституціоналізацію. В умовах соціальної нестабільності, зовнішньої агресії, внутрішньополітичної кризи виникає потреба у згуртованості суспільства та добровольчій праці. Потреба добровільної безоплатної допомоги тим, хто її потребує, переростає у постійні соціальні зв'язки. Зростає визнання громадськістю суспільної значущості інституту волонтерства. У Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності» 2015 р. юридично закріплюються особи, що можуть стати волонтерами, конкретизуються функції органів державної влади щодо політики у сфері волонтерської діяльності, правовий та соціальний захист волонтерів, створення умов для розширення сфер діяльності та активного залучення громадськості [4].

Одним із етапів інституціоналізації є створення спеціалізованих установ – волонтерських організацій та об'єднань. На сьогодні функціонують такі організації як «People for ua» – платформа, що об'єднує волонтерів та небайдужих людей для допомоги ЗСУ та ТРО, благодійні фонди «Крила надії» та «Повернись живим», ГО «Допоможи фронту», Національна скаутська організація України «Пласт Львів», «Армія SOS», «Восток SOS», Благодійний фонд Сергія Притули, волонтерське об'єднання «Кожен може допомогти», Українська Волонтерська служба та безліч інших як офіційно зареєстрованих, так і самоорганізованих (у разі потреби). У період війни волонтерські організації мають перевагу у мобільності, оперативності, швидкості логістики, оскільки працюють без зайвої бюрократії.

Наразі, з лютого 2022 р, інститут волонтерства активно функціонує в Україні, структурується та спеціалізується. Двома основними сферами є військова та цивільна, в межах яких можна виділити безліч напрямків у яких працюють волонтери, підтримуючи життєдіяльність українського суспільства. У військовій сфері основними є такі напрямки діяльності: допомога в забезпеченні армії (закупівля і передача харчів, медикаментів, одягу, амуніції, обладнання, засобів зв'язку, плетіння маскувальних сіток, автомобілів), ремонт техніки, медична допомога постраждалим від бойових дій, навчання у наданні домедичної допомоги, допомога в обміні полоненими, юридична та психологічна підтримка військовослужбовців, донорство тощо. У цивільній сфері здійснюється допомога переселенцям, підтримка уразливих груп, забезпечення медичних закладів, організація різноманітних заходів (тренінги, семінари, лекції, виставки, майстер-класи) з підтримки

населення, діяльність пов'язана з охороною навколишнього середовища, допомога притулкам для тварин та ін.

Проте, серед позитивних аспектів функціонування інституту волонтерства існують і фактори, що гальмують його розвиток. Переслідування волонтерів, діяльність псевдоволонтерів, участь у корупційних схемах, невідповідність волонтерської діяльності законодавству, відсутність комунікації волонтерів між собою та суспільством, не завжди об'єктивне висвітлення їхньої діяльності у засобах масової інформації значно сповільнюють становлення волонтерства як соціального інституту, необхідного для функціонування демократичного суспільства.

Отже, інститут волонтерства відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства, впливаючи на сучасний стан країни, її розвиток та майбутнє. Пройшовши певні етапи становлення та розвитку, волонтерський рух все ще продовжує своє організаційне оформлення. Виконуючи функції стабілізації та регулювання суспільних відносин, зміцнення демократичних цінностей в українському суспільстві інститут волонтерства на сучасному етапі потребує удосконалення, залучаючи до своєї діяльності усе більше свідомих громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів: Розпорядження Президента України від 22 березня 2001 р. № 67/2001-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2001-%D1%80%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2022).

2. Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895–2003-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.10.2022).

3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236–17#Text (дата звернення: 01.10.2022).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України від 5 березня 2015 р. № 246-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 22. Ст. 146 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246–19#Text (дата звернення: 01.10.2022).

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Підкуркова І. В.***

Малікін В. В.**,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 8 група

ДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Менандр – давньогрецький комедіограф, афінський поет-драматург, казав: «Добре тому, хто навчився вчитися». Світ не стоїть на місті, з'являються нові знання, які необхідно освоювати, щоб встигати за стрімкими змінами, які відбуваються в усіх сферах життя, адекватно реагувати на них, тобто постійно чомусь вчитися, застосовуючи плоди людського прогресу та бути здатним виживати і пристосовуватись до будь-яких умов. З'являється потреба постійного (в темпі реальних змін) переосмислення відомих і отримання нових знань про людину, суспільство і природу. Останнє визначає, що людина повинна навчатися впродовж усього життя, а система освіти має надати їй такі можливості [1].

Світове співтовариство визнало, що пріоритетом розвитку суспільства у XXI столітті є *якість освіти*, яка має бути прилаштованою до сучасних вимог життя. Від професійних знань та навичок людей, отриманих під час навчання у середній спеціальній та вищій школі залежить майбутній розвиток всієї держави, суспільства і кожного окремого індивіда [2]. Саме для підтримки на високому рівні усієї освітньої системи державна влада України проводить реформування цієї галузі життя. Очевидним є те, що на шляху реформаційних процесів в нашій країні виникають різноманітні проблеми, які, з одного боку, заважають оновленню та модернізації усіх рівнів навчання, а з другого, сприяють пошуку нових шляхів оновлення освітнього процесу.

Вже другий рік поспіль сучасний світ живе в умовах пандемії Covid-19, підлаштовуючись під складні обставити функціонування, з 24 лютого 2022 р. розпочалась воєнна агресія з боку Росії, яка також суттєво вплинула на освітній процес. Нові для нашої освітньої системи способи забезпечення державою навчального процесу викликають неоднозначні думки, суперечки у суспільстві та аргументи на захист кожної сторони. Державою була оперативно пристосована дана сфера до вимог сьогодення та знайдений без-

печний для життя та здоров’я вихід із ситуації – дистанційне навчання. Але в умовах, що склалися іншого виходу не було.

На нашу думку вкрай важливо розставляти пріоритети та розуміти, що найважливішим завданням для молоді є саме навчитися навчатися. У цьому держава охоче допомагає та належним чином забезпечує суспільству право на освіту, закріплене у ст. 53 Конституції України [3]. Корисним для наслідування є досвід деяких європейських університетів. Наприклад, студенти Університету економіки і гуманітарних наук у Варшаві та Вищої школи економіки та інновацій в Любліні з початку пандемії 2020 р. були залучені виключно до дистанційного навчання. Характерною особливістю такого способу навчання, стало те, що у Польщі студенти на початку вивчення певної дисципліни пишуть тест, за котрим перевіряється їх загальна обізнаність з предмету, що пропонується до вивчення. А остаточні знання з викладеної дисципліни перевіряються фінальним іспитом, завдяки якому визначається прогрес студентів у вивченні конкретної дисципліни [4, с. 318]. В Італії ж взагалі не ставиться питання доцільності дистанційного навчання, натомість існують постійно діючі дистанційні телекомунікаційні університети. Система оцінювання в університеті не відрізняється від системи класичних ЗВО. Такі університети готують професіоналів більше, ніж у 80% сфер. Звичайно, що існують певні проблеми сприйняття звичайними університетами таких нововведень, проте мета держави надавати якісну освіту у сучасних умовах виправдовує засоби [5, с. 37].

В Україні були запроваджені ідентичні до закордонних методи вирішення виниклої проблеми: використання сучасних засобів зв’язку та уніфікація он-лайн платформ. Реформування української дистанційної освіти, спираючись на передовий досвід університетів європейських країн, може бути спрямоване на запровадження, наприклад, виключно дистанційного навчання в деяких університетах країни, як, скажімо, в Італії (наприклад, для отримання одночасно двох дипломів за різними спеціальностями). Знаком оклику в аналізі проблеми є те, що наша держава вкрай швидко та доречно акумулювала всі свої сили з метою забезпечення надання належного рівня освіти в оновленій життям ситуації. Наголошуємо на тому, що не варто нехтувати тим, що дистанційна освіта може бути ефективною. Пропонуємо задля перевірки знань та надання відповідного рівню підготовки студентів взяти до уваги досвід Польщі щодо введення тестів перед початком вивчення дисципліни та по завершенню курсу. Безумовно це буде кроком вперед,

адже у населення підвищиться ступінь довіри до дистанційної освіти, утвориться зацікавленість до навчання он-лайн і відповідно це сприятиме підвищенню загального рівня освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/19088473.pdf (дата звернення: 10.10.2022).

2. Требін М. П. Глобалізація вищої освіти: виклики для України. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Студентська молодь в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, 24 квітня 2015 р.)* / відп. за випуск професор В. В. Кривошеїн. Дніпропетровськ: ЛІРА, 2015. С. 145–151.

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.10.2022).

4. Длугопольський О. В. Транскордонна дистанційна освіта за умов пандемії Covid-19 (досвід польських закладів вищої освіти). *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, 15 жовтня 2020 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. С. 318–319.

5. Нелін Є. В. Вища дистанційна освіта в Італії: проблеми, сучасність і перспективи розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 2. С. 36–41.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Сахань О. М.***

Масна А. В.,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 20 група

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Наразі Україна, як і низка держав пострадянського простору, намагається вдосконалити свою систему управління. Деякі спроби реформувати систему місцевого самоврядування уряд нашої держави намагався зроби-

ти ще з часів здобуття незалежності, але постійно на його шляху з'являлися певні перепони, які пов'язані з тим, що у середовищі політичної еліти не була сформована спільна думка щодо того, як саме має бути організована влада на місцях. Досить значним кроком у вдосконаленні системи місцевого самоврядування стало проголошення курсу на проведення низки реформ, пов'язаних із децентралізацією влади. Основною метою впровадження цього курсу є формування ефективної моделі місцевого самоврядування, яка наблизить владу до громадян і забезпечить підвищення доступності та якості публічних послуг. Реформа децентралізації на сучасному етапі є однією з основних серед усіх тих, які проводяться. Перетворення України у децентралізовану державу не є самоціллю, а виступає необхідною умовою для належної реалізації потенціалів кожною територіальною громадою для того, аби створити ефективний розвиток місцевого самоуправління.

Реформа децентралізації надала можливість сформувати інститут місцевого самоврядування, який максимально наближений до громадян країни. Об'єднані територіальні громади (ОТГ) отримали повноваження, які раніше надавалися містам обласного значення. Реформа значно збільшила повноваження та можливості органів місцевого самоврядування, що дало їм змогу вирішувати різноманітні питання, які пов'язані з соціально-економічним розвитком громад, та, що є не менш важливим, надавати саме якісні послуги їх мешканцям. Реформа децентралізації забезпечила ОТГ відповідними фінансами для якісного виконання ними своїх повноважень. Зараз до місцевих бюджетів зараховують 60% єдиного податку фізичних осіб, податки на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податок на майно. Додатково до цього, органи місцевого самоврядування отримують фінансування з державного бюджету для виконання повноважень, що делегуються державою. До того ж, після прийняття низки реформ ОТГ отримали можливість визначати основні напрями містобудівної політики та надавати базові адміністративні послуги, серед яких реєстрація місця проживання особи, нерухомості.

Серед проблем, які виникають на шляху впровадження реформи децентралізації, варто зазначити, що функціонування галузевих міністерств є не тільки неузгодженим, але й доволі відсталим від поточних темпів децентралізації. Іноді вони не в змозі реагувати на питання, які постають перед новоствореними громадами та надавати їм ефективного рішення. Це трапляється через те, що вони самі не отримують чіткого роз'яснення

механізмів впровадження секторальних реформ. Однією із проблем є фінансування громад. ОТГ, які не мають на своїй території великого бізнесу, володіють меншими фінансовими ресурсами, а в результаті є і менш спроможними та самодостатніми. Це в свою чергу створює певну нерівність між громадами. Єдиним рішення цього є укрупнення об'єднаних територіальних громад.

Одна з проблем пов'язана з кадровим забезпеченням новостворених громад. На жаль, його якість є доволі низькою. Це в свою чергу пов'язано з тим, що більшість цих громад з'являються після об'єднання декількох сіл, які не в змозі забезпечувати працівників органів місцевого самоврядування належною заробітною платою. Значним недоліком є також відсутність вищої освіти у більшості службовців місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад.

Ще однією проблемою, з якою зіштовхнулася реформа децентралізації, є неефективне використання ОТГ фінансових ресурсів. Досить часто кошти витрачалися лише на фінансування проектів із високою видимістю. Це робилося задля того, аби голова громади зміг підняти свій рейтинг та збільшити довіру населення до нього, що в свою чергу давало йому можливість припускати, що народ буде голосувати за нього на наступних виборах.

Але, незважаючи на низку проблем, які виникають у процесі запровадження реформи децентралізації, варто зауважити, що вона є досить вдалою. На підтвердження цього можна навести факт того, що Рада Європи ухвалила резолюцію, якою було розглянуто та визнано реформу децентралізації в Україні успішною. Наразі громадяни країни дійсно почали вірити у те, що громади можуть ефективно розвиватися самостійно. Сьогодні надається увага не лише великим містам, але й містечкам та селам. У них почали з'являтися парки, освітлення на вулицях, охайні зупинки громадського транспорту. Беззаперечно, для мешканця великого міста це звичайна та другорядна річ, але для «глибинки» ці зміни стали сигналом про початок змін на краще. Тож, децентралізація породила певну надію на краще майбутнє. Отже, безумовно, реформа децентралізації в цілому є успішною та досить ефективною. Звісно, за роки її впровадження можна помітити і певні недоліки та проблеми, пов'язані з її реалізацією. Але для того, аби процес втілення реформи був досконалим, ці проблеми потребують ефективного вирішення та законодавчого врегулювання.

Науковий керівник: кандидатка філософських наук, доцентка ***Воднік В. Д.***

Мацак О. А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 17 група

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО РАЙОНУВАННЯ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Кабінет Міністрів України схвалив «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», в якій сформульовані правові рамки для проведення реформи, зазначені такі основні її напрямки: адміністративно-територіальна реформа, децентралізація фінансів, розширення повноважень органів місцевого самоврядування та реформа державної регіональної політики. Одна з ланок цієї реформи – адміністративно-територіальна. Саме в її контексті проходить районування областей країни. Загалом, норми нормативно-правових актів передбачають укрупнення районів України та утворення замість 490 районів 136 нових. Для здійснення цього використовували низку критеріїв, серед яких: наявність не менш ніж 150 тисяч населення; центром району має бути найбільше місто, яке також є географічним центром; зона доступності райцентру – 60 кілометрів; компактність розташування; економічна цілісність регіону. Наголошуємо, що районування – це елемент саме адміністративно-територіальної реформи, спрямований на покращення управління державою адміністративно-територіальними одиницями. Одна з основних причин зміни старого районування – непропорційність районів.

Друга проблема – дублювання повноважень районних рад і органів самоврядування новостворених громад на одній території.

Третя проблема – невідповідність старого поділу на райони сучасним політичним завданням держави.

Основне призначення реформи – це покращення соціального захисту, виконання державних програм та координації різних державних органів: судів, податкової, соціального захисту, пенсійного фонду, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, поліції, лісгоспів тощо.

Але нове районування викликає і нові проблеми.

1. Невирішення питання непропорційності і штучності районів.

2. Неспівпадіння нових кордонів районів з межами юрисдикції судів, мережею прокуратури, правоохоронних органів. Отже, ця мережа повинна бути приведена у відповідність до нового устрою. Причому це повинно відбуватися синхронно,

оскільки, якщо судова система сама собі визначить, де будуть суди, а прокуратура і правоохоронні органи, зі свого боку, самостійно визначать місцезнаходження своїх установ, може виникнути колізія: буде не зрозуміло, який суд розглядатиме матеріали кримінального провадження, клопотання прокуратури тощо.

3. Необхідність приведення у відповідність нормативно-правові акти, що регулюють цю реформу, нормам Конституції України. Наприклад, щодо введення нової адміністративної посади – префекта, його підпорядкування, що не передбачено Конституцією України.

4. Викликає сумнів збереження районних рад, оскільки за ними залишаються лише функції «підтримувальної подушки» для тих закладів, які громади не зможуть взяти собі на утримання. Це – частина районних лікарень, позашкільні навчальні заклади, дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячі будинки, будинки для людей похилого віку тощо. Але за реформою децентралізації фінансів основні кошти будуть акумулюватися в руках територіальних громад, і тому районні ради просто не будуть мати фінансових ресурсів для виконання цих функцій.

5. Зміна юридичного статусу будівель адміністративних органів, судів, прокуратури, пенсійного фонду, шкіл, лікарень, інших соціальних об'єктів, але залишення їх територіального розташування. Для вирішення цієї проблеми треба будувати нові адміністративні будівлі в нових адміністративних центрах, а також будівлі соціальних об'єктів на території нових територіальних громад. Це потребує величезних коштів і тривалого часу. До того ж, поки вони залишаються на старих місцях або взагалі відсутні на територіях громад, виникає проблема логістики, необхідності добиратися до старих будівель за велику кількість кілометрів.

Науковий керівник: кандидатка філософських наук, доцентка ***Воднік В. Д.***

Міщенко К. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

Україна розпочала свої відносини з Європейським Союзом у мирний час, а саме у грудні 1991 р., коли Міністр закордонних справ Нідерландів,

головуючий в ЄС, визнав незалежність України у своєму листі. Проте переломним моментом в історії європейської інтеграції України став 2013-й рік, коли Віктор Янукович, тодішній президент, відмовився укладати вже підготовлену Угоду про асоціацію з Євросоюзом і вирішив, що краще укласти митний союз з Росією. Згодом був Євромайдан, укладання Угоди Петром Порошенком про асоціацію з Євросоюзом, безвізовий режим між Україною та ЄС, впровадження вільної торгівлі, проведення певних реформ і закріплення в Конституції України курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Зараз наша країна переживає тяжкі трансформаційні часи. Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. тільки пришвидшило шлях України до ЄС, оскільки 28 лютого Володимир Зеленський підписав заяву на вступ до Європейського Союзу, а вже 23 червня країна отримала кандидатство. Для України це значний крок, оскільки це стимул швидко проводити реформи та привід для європейських інвесторів звернути на нас увагу, що може стати нам у нагоді після закінчення війни, а головне це мати спільні цінності з ЄС: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність тощо. Наша держава неодноразово вже підтверджувала те, що вона є економічно надійним та стабільним партнером для ЄС, оскільки тільки у 2021 р. Україна наростила експорт до ЄС у півтора рази. Це була і металургійна промисловість, і сільськогосподарська продукція, і машинобудування. Крім того, Європейському Союзу потрібні природній та сланцевий газ, літій, титанові руди, якими багата наша країна. Україні, зі свого боку, цікаво стати партнером у видобутку сировини, її переробки, і подальшому створенні ланцюжків доданої вартості. Проте сам процес входження до Європейського Союзу може затягнутися на багато років. Відповідно до рішення Єврокомісії, Україна має провести реформи у семи сферах: від судочинства і до захисту нацменшин. Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина зазначає, що Україна прагне виконати всі вимоги до кінця поточного року. Експерти з аналітичного центру «Нова Європа» оцінюють, що наша держава виконала умови ЄС на 63% і навіть, якщо ми зможемо до кінця року довести цей відсоток до 100, це не буде означати повну перемогу та статус члена ЄС, оскільки самі переговори можуть зайняти від 3 до 20 і більше років. Прикладом може бути така країна, як Хорватія, яка чекала десять років і вступила останньою до ЄС, а Туреччина, яка має статус кандидата, так і не дійшла за 23 роки згоди по ключових питаннях свого членства.

У висновку хочу навести слова колишнього президента України Віктора Ющенка: «Ідея об'єднаної Європи є для нас найефективнішою і найпривабливішою моделлю розвитку, в якій динамічна економіка і технологічний поступ вдало гармонізуються із підвищенням стандартів життя і захистом прав людини». Повномасштабне вторгнення Росії показало на геополітичному просторі хто є хто. Головним наслідком цього вторгнення є те, що ми остаточно визначилися яких принципів і цілей ми дотримуємося і що вони принципово відрізняються від країни-агресора.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Могильна А. А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ КАРЛА КЛАУЗЕВІЦА ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Тема війни, на жаль, стала для українців не просто актуальною, а повністю поглинула нашу реальність, тому я вважаю доцільним розглянути теоретичні дослідження війни. Агресія, жертвою якої стала Україна, не означає, що ми повинні усі сили кидати на це. Нашою головною метою є перемога і відбудова всього, що зазнало руйнування, саме тому ми маємо свідомо розуміти, що відбувається навколо нас і до яких наслідків це призведе.

Якщо звернутися до характеристики автора трактату «Про війну» Карла фон Клаузевіца, то варто зазначити, що він став «революціонером» у розумінні війни. Досліджуючи військові дії останніх 150 років, саме Клаузевіц став першим хто зміг побачити принципові відмінності між «кабінетними війнами» та несподіваними, стрімкими кампаніями Наполеона Бонапарта. Також більшість дослідників відносять до заслуг прусського воєначальника визначення «тотальної війни», яка в XX ст. отримала вигляд світових воєн і забрала мільйони життів. Не зважаючи на те, що після пу-

блікації трактату «Про війну» минуло майже два століття, реалії життя переконують нас в актуальності цієї роботи, зокрема положення про відмінності між війнами різних історичних періодів знаходять відображення в стратегіях України та нашого ворога, і, сподіваюсь, що знання про тотальну війну нам не знадобляться, хоча багато дослідників говорять про ймовірність Третьої світової війни як продовження повномасштабної війни РФ проти України.

Наступним положенням К. Клаузевіца, яке варте нашої уваги, так це неможливість зведення успіху у війні до теоретичних постулатів, графіків і математичних формул. Найголовнішою ж складовою успіху будь-якої армії, згідно з поглядами Клаузевіца, є переможна психологія і мораль, а також переможний дух. Війна не є замкнутою у собі, вона є продовженням політики держави у всій різноманітності засобів. Що ж стосується співвідношення цього положення з реальністю, то варто зрозуміти, що прочитання трактатів про війну, книжок про військові стратегії й тактики не дозволить сформувати повну картину того, що наразі відбувається. Усі ці праці є спробами авторів донести до читача певну філософію війни, неможливості вирішення збройних конфліктів як простих математичних вправ. Війна – надзвичайно висока та складна матерія, осягнути повністю яку, навряд чи здатен людський розум, саме тому нам потрібно свідомо сприймати свої знання і не грати якихось провидців, що знають усе про майбутнє.

Якщо звернути увагу на найголовнішу умову успіху армії, то народ України та наші Збройні Сили можна вважати непереможними. Звісно, не потрібно відкидати реальні сили нашого противника, проте перед переможним духом українців вже схиляє голову майже увесь цивілізований світ і я впевнена, що невдовзі це зробить і країна з яскраво вираженим тоталітарним режимом, яка досі безуспішно намагається виглядати «жертвою» та «визволителькою».

Отже, теоретичні засади військової концепції К. Клаузевіца, мають вивчатися, але питання застосування їх у реальному житті і співвідношення визначених принципів з діями на фронті залишається дуже спірним. Нам варто знати це аби розуміти поточну ситуацію, проте наочність цих положень завжди залишатиметься відносною.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Мхитарян А. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 7 група

НАЦІОНАЛЬНА КОНСОЛІДАЦІЯ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ

З початку становлення України як незалежної держави регіональна і соціокультурна роз'єднаність були основними перепонами для консолідації українського соціуму, адже за час свого розвитку наша держава не мала ні територіальної, ні етнічної, ні культурної єдності. Але зараз об'єднання спільних зусиль всього українського народу допомагає державі вистояти проти військової агресії з боку РФ. В чому ж причина такої консолідації народу, що, здавалося, постійно перебував у стані внутрішнього конфлікту, пов'язаного зі становленням українського суспільства як нації?

«Консолідація» – це складний феномен. Тому існують різні підходи до визначення і класифікації цього багатоманітного поняття. У науковому просторі практично відсутні дослідження, які комплексно розглядають фактори, методи і шляхи досягнення національної консолідації. Немає і одного погляду щодо визначення цього поняття. Національна консолідація – це етнополітичний процес, який спрямований на зміцнення та об'єднання етнонаціональних груп, які утворюють націю, шляхом поступового усунення бар'єрів та формування спільних соціальних інститутів (економічних, політичних, соціальних, культурно-духовних) з метою реалізації цінностей національної ідеї. Серед чинників, які сприяли національній консолідації, що відбулася в сьогоденні, можна виокремити: атмосферу хаосу, що спонукала до взаєморозуміння і довіри між нацією і етнічними меншинами, між народом і владою; спільну боротьбу за збереження незалежності України; суспільний спротив проти насильницьких дій з боку РФ тощо.

До початку воєнної ескалації науковці характеризували сучасне українське суспільство як складне, перехідне суспільство, що ще потребує напрацювання системи базових соціальних цінностей та орієнтацій. Наразі можна говорити про те, що така система якщо і не сформувалася в свідомості людей остаточно, то принаймні усвідомлюється ними. Серцевиною української національної ідеї є реалізація мрій про незалежну, самостійну та со-

борну державу, що поєднуватиме європейський та євразійський простір. В момент нападу РФ на Україну національна ідея, яка вибудовувалася роками в нашій державі, знайшла відгук в свідомості народу, що й спричинило національний компроміс і консолідацію суспільства. Національний компроміс являє собою результат досягнення угоди в межах певної держави як всередині самої нації, так і з етнічними меншинами, незважаючи на відмінності, протилежні інтереси, зумовлені етнічними, соціальними, політичними, релігійними, національними на іншими особливостями, який обумовлений взаємним прагненням учасників суспільних відносин стосовно формування взаємовигідних або взаємоприйнятних умов для взаємодії.

Варто звернути увагу також на те, що консолідація не буває абсолютною, особливо в сучасному суспільстві. В історії кожної країни ніколи не було абсолютної згоди населення в подібних ситуаціях. Саме тому рівень національної консолідації визначають за більшістю, що притримується одних поглядів. Так, наприклад, за репрезентативним опитування «Рейтинг» підтримка президента України Володимира Зеленського з моменту повномасштабної війни зросла до рекордних 93%, на противагу довоєнним показникам – 41%, що доводить твердження про те, що підвищення довіри у відносинах «народ-влада» послугувало фактором консолідації. Єдність всього народу України має своїм виявом відношення до Росії як до країни-агресора і ворога, що посягнув на всі цінності українського суспільства.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Никонюк А. П.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 6 група

ДО ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Висока динаміка розвитку суспільства зумовлює постійне оновлення та покращення всіх сфер життєдіяльності людей. Ключову роль відіграє освітній процес, який формує професійну структуру соціуму за різними спряму-

ваннями. Державна політика у сфері освіти та науки відіграє одну з ключових ролей у вдосконаленні людського капіталу. Нинішній стан української освіти, очевидно, що неспроможний конкурувати з тим процесом навчання, який наявний в країнах Європейського Союзу чи у державах, де система освіти побудована відповідно до американського зразка.

Враховуючи інтеграційні процеси, націлені на поступове входження України до демократичного європейського і світового простору [1] необхідна системна трансформація сфери освіти для підвищення її ступеня якості на усіх рівнях: від дошкільної – до вищої освіти. Реформування нинішньої системи освіти повинно забезпечити створення нового людського ресурсу, який буде відповідати сьогоднішнім глобалізаційним запитам в забезпеченні висококваліфікованих фахівців в ключових галузях, відповідно до світових тенденцій та економічних потреб [2].

Аналізуючи дошкільний етап навчання, із реформуванням системи освіти на цьому рівні, ми можемо спостерігати, що суттєво покращилась якість забезпечення дитячих садків, відповідно до світових стандартів. Вихованці значно краще сприймають інформацію, розвиваються більш швидше, в порівнянні з дітьми, які навчалися в закладах дошкільної освіти 10–12 років тому [3]. Однак, на цьому рівні існує надзвичайно гостра проблема із викладачами, адже у країнах ЄС вже давно реформовано заклади, де проводиться підготовка фахівців у цій галузі. В Україні цього поки що не відбулося, адже кожного року назріває все більша нестача осіб, які були б згодні працювати у цій галузі, та які були б готові до тривалого процесу навчання.

Вважаємо, що створення нової української школи та реформування її відповідно до сучасного європейського зразка є найважливішим елементом у сфері реформування системи освіти. Адже на цьому рівні, кожний індивід ставить перед собою питання: «Ким би я хотів бути?», «Що можу та чого прагну у своєму житті?» і підтримка з боку викладача, правильне донесення інформації, допоможе кожній особистості визначити рід своєї майбутньої діяльності. Із прийняттям Закону України «Про повну загальну середню освіту» [4] для учнів передбачається безліч новацій, в тому числі, запроваджено учнівське самоврядування, забезпечено стандарт підготовки учнів та усунено нерівність у системі надання освіти між периферійними школами та навчальними закладами, які розміщені в обласних центрах країни. Учні можуть самостійно обирати свою життєву траєкторію, займатися тим, чим їм подобається, а не ставати залежними від чиєсь думки при виборі майбутньої професії.

Із реформуванням системи вищої освіти, сформовано відповідну систему стандартів, яка відповідає сучасним сертифікаційним програмам, застосовується прозорий механізм розподілу державних місць [5]. Попри це, очевидно, що поки не усувається проблема із забезпеченням можливості реалізувати себе на українському ринку праці випускниками вишів. Вітчизняні роботодавці все більше висувають вимог, щодо своїх працівників, адже на сьогодні, майже в кожній приватній організації, при прийомі на роботу вимагають знання декількох іноземних мов та стаж роботи у сфері відповідної зайнятості. В українських закладах вищої освіти, навіть у самих престижних, здебільшого вивченню іноземних мов не приділяється достатньої кількості освітніх годин. В той же час, наприклад, у Німеччині майже кожний випускник вишу володіє щонайменше трьома іноземними мовами. Серед українських освітян поширюється думка, що поки вища освіта України рухається в сторону європеїзації, європейські національні освітні системи поступово перетворюються на моделі американського типу і тому випускники вишів намагаються забезпечити себе як американським, так і європейським досвідом, використовуючи програми обміну студентами між українськими та іноземними університетами [6].

Безсумнівно, реформування освіти є надзвичайно складним процесом, який вимагає значного фінансування з боку держави, залучення провідних вітчизняних та європейських науковців, прагнення населення до змін та самовдосконалення. Це завдання передбачає створення конкурентного середовища, де людський ресурс буде використано за його професійним призначенням у сфері, відповідно до отриманої у виші спеціальності. Проект розвитку системи освіти, висвітлений на Урядовому порталі, передбачає значну кількість чітко сконструйованих дій, план втілення на різних рівнях системи. Зважаючи на всі позитивні та негативні моменти, які ми можемо спостерігати, внаслідок реформування, можна впевнено сказати, що система працює, вона відповідає міжнародному рівню та налаштована на сучасні світові запити, а наслідки її реформування покаже час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Затонацька Т. Г., Ставицький А. В. Українська освіта в європейському просторі. *Реформа освіти в Україні. Інформаційно-аналітичне забезпечення*: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, 15 жовтня 2020 р. Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2020. С. 310–313.

2. Требін М. П. Освіта у сучасному суспільстві. *Міжнародна наукова конференція: Соціально-гуманітарні аспекти педагогіки вищої школи, м. Харків,*

ХДАДМ, 17–18 квітня 2008 р. / Збірник матеріалів. Харків: ХДАДМ, 2008. С. 82–85.

3. Добош О. М., Довбиш Т. І. Формування інноваційного простору дошкільної освіти. *Актуальні проблеми сучасної дошкільної освіти:* збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 26 жовтня 2017 р., Мукачево / Ред. кол.: В. І. Кобаль (гол. ред.) та ін. Мукачево: МДУ, 2017. С. 9–12.

4. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 31. Ст. 226. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463–20#Text (дата звернення: 12.10.2022).

5. Реформа освіти та науки. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti (дата звернення: 12.10.2022).

6. Клімова Г. П. Особливості інтернаціоналізації вищої освіти в глобалізованому світі. *Сучасне суспільство*: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С. 26–36.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Сахань О. М***.

Петренко М. С.,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 18 група

ГЕОПОЛІТИЧНА СУБ’ЄКТНІСТЬ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Фактично одразу від здобуття незалежності, внаслідок неефективного державного управління, а також постійних внутрішньополітичних суперечностей між різними гілками влади, Україна почала швидко втрачати свою геополітичну та геоекономічну суб’єктність на міжнародній арені. До чинників, які вплинули на цей процес можна віднести і анексію Криму, в силу чого країна втратила контроль над Чорноморським флотом (який мав вагоме регіональне значення); закриття Дунайської транспортної мережі, що призвело до послаблення її впливу на балканських ринках, української суб’єктності на субрегіональному рівні. Сьогодні, будучи «затисненою» між двома потужними суб’єктами політичного процесу: об’єднаною демокра-

тичною Європою та авторитарною Росією, наша країна фактично перетворилась на об'єкт тиску, тобто на державу, в якій внутрішні процеси здебільшого відбуваються під впливом зовнішніх гравців. Саме тому, необхідність відновлення суб'єктності України є питанням не лише її національної безпеки, а й питанням виживання як незалежної держави, особливо в умовах російсько-української війни.

Є декілька шляхів для вирішення цього питання. Перший: Україні потрібно напрацювати план дій, щодо зайняти свою геополітичну нішу на міжнародній арені як у глобальному, так і в регіональному вимірах. У глобальному вимірі, наша держава має більш активно працювати над зміцненням підтримки з боку стратегічних союзників та мінімізації зовнішніх чинників перешкоджання зближення із Заходом. Варто розширювати партнерські взаємини з ключовими геополітичними центрами євроатлантичної цивілізації, з тим щоб забезпечити транзит до її членства. Україна повинна активніше використовувати своє членство в провідних міжнародних організаціях – ООН, Раді Європи, ОБСЄ та ін. Свій авторитет, як цивілізаційного суб'єкта, наша держава може зміцнювати у ході виконання спільних воєнно-політичних і гуманітарних проектів з євроатлантичними партнерами, з різними геополітичними центрами, чия цивілізаційна належність не перешкоджає рухові України до європейської моделі життя. До того ж, слід однаково наполегливо координувати свою політику як з ЄС, так і з США, як ключовим безпековим і фінансовим донором ООН. А на внутрішньодержавному рівні потрібна активізація пропаганди щодо необхідності зближення України з ЄС і НАТО, оскільки вони є життєво важливими організаціями для підтримки миру й стабільності.

Другий шлях до укріплення суб'єктності країни може полягати у набутті статусу якщо не регіонального лідера, то хоча б вираженого локального геополітичного гравця. Тобто, нашій державі необхідно зміцнювати статус донора європейської колективної безпеки у плані активізації передачі НАТО власного військового досвіду у протистоянні агресії РФ. Ми можемо посилити свій регіональний вплив, долучаючись до розв'язання «заморожених» конфліктів і криз на пострадянському просторі (в Придністров'ї, Південній Осетії та Абхазії). Тут наша країна повинна позиціонувати себе у ролі медіатора у вирішенні конфліктів, надання переговорного майданчика. Необхідно також посилювати регіональну співпрацю з тими східноєвропейськими країнами-сусідами, які різною мірою відчувають на собі загрози з боку Росії. Підґрунттям до посилення взаємодії в цьому напрямі може бути й так званий

Люблінський трикутник, що виступає платформою для посилення політичної, економічної та культурної співпраці між Україною, Польщею та Литвою.

На шляху розвитку суб'єктності нашій країні необхідно створювати нові підходи до забезпечення національної безпеки не тільки у воєнній сфері, але й в політичній, економічній, інформаційній тощо. Ми повинні навчитися впевнено відстоювати власні інтереси і забезпечувати свою безпеку. А це, в свою чергу, вимагає безумовного дотримання базових принципів української державності, зокрема, – збереження єдності, національної самоідентифікації української нації і непорушності наших кордонів, недопущення федералізації країни, а також запобігання втрати українських духовних і культурних цінностей під впливом зовнішніх сил.

Науковий керівник: кандидатка філософських наук, доцентка ***Воднік В. Д.***

Петров О. О.,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ГЕОПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ ТА ВИКЛИКИ МАЙБУТНЬОГО

Геополітика, як наука чи система знань про політичний контроль за географічним простором, є обов'язковою та чи не найважливішою складовою державної політики та держуправління загалом. Адже, як відомо, влада держави завжди повинна поширюватися на певну територію. Тому термін «геополітика» також визначають як просторовий розум держави.

Територія сучасної України з давніх-давен знаходиться на коридорах кочівництва племен, переселення народів і згодом – перетині важливих торгівельних шляхів. А тому зародки геополітичних ідей, напрямів і концепцій, та їхні реалізації почали з'являтися в наших пращурів ще з часів Київської Русі. Прикладом цього може слугувати зовнішня шлюбна дипломатія Ярослава Мудрого, внутрішня шлюбна дипломатія руських князів, яка виконувала роль одного із засобів поширення та зміцнення впливу та контролю територій удільних князівств.

Кожні історично значущі події, явища й епохи породжували нові, змінювали тодішні та руйнували старі парадигми геополітики предків української влади. Тож і зараз під час повномасштабної вітчизняної війни активно формується абсолютно інша від тієї, що була створена внаслідок здобуття незалежності держави в 1991 р., нова геополітика України, фундамент якої будувався з 2014 р. Тож через це й випливає її характерна властивість – динамічність розвитку. Саме тому геополітика України потребує ще більшого вивчення, а її питання досліджень стають актуальними як ніколи.

Для багатьох не новина, що Україна має спільні кордони із сімома державами: Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія – чотири країни ЄС; Молдова – країна-кандидат на вступ до ЄС; Білорусь – фактично окупована країна державою-терористом; та Росія – офіційно визнана державою-терористом. Відповідно до цього держава має не одне прикордонне та перехресне географічне поле, де в основному й виникають проблеми та створюються передумови для загроз, а тому й велику кількість напрямків розвитку геополітики:

По-перше, Росія – держава-терорист. Беззаперечно головна проблема сучасності та потенційна загроза в майбутньому. Безумовно всю кількість шкоди, завданої цією державою, у дрібницях неможливо перерахувати, проте якщо розглядати у розрізі геополітичних проблем сучасності, то можна виділити декілька аспектів: окупація і анексія частини території України; геноцид української нації; знищення, експлуатація та вивезення українського майна; усі інші діяння, спрямовані на поширення всіх видів свого контролю (управління) на міжнародно визнану територію України. Наразі діяльність більшої частини людства спрямована на повну деокупацію України та повернення всього, що забрала держава-терорист, тому з цим прогнозуються такі виклики у майбутньому: встановлення повноцінного контролю над деокупованими територіями; недопущення повторних діянь держави-терориста, спрямованих на порушення державного суверенітету України.

По-друге, Білорусь – фактично окупована країна державою-терористом. Визначаючи цю державу також як поплічника терористів, можна стверджувати: вона спричиняє ті ж самі проблеми, що й окупант, тому повторного перерахування не потребує. А єдиним викликом геополітиці за тим самим принципом може бути лише повторна співпраця із терористами, проте і це дуже небезпечна загроза.

По-третє, Молдова – країна-кандидат на вступ до ЄС. Ця країна не є терористом, посібником і взагалі немає проблемних для геополітики України

намірів, проте, на жаль, вона має подібну проблему – окупація вищезгаданими терористами під назвою «ПМР». Але слід зазначити, що віднести її до тих проблем, які спричинили терористи, не можна, оскільки таких діянь вона не проводила. Натомість лише одне її існування є одночасно проблемою сучасності та викликом майбутнього, тому що виступає потенційним посібником терористів.

По-четверте, Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія – чотири країни ЄС. Ці країни в усіх сферах діяльності поки що не спричиняють проблеми та не створюють передумови викликів у майбутньому. Єдине, що потребує особливої уваги завжди у прикордонних областях – забезпечення національно-культурних і соціальних прав і свобод національних меншин, які там проживають, і проведення відповідної політики для їхнього подальшого розвитку. Насамперед, це стосується етнічно строкатого Закарпаття, яке межує з усіма вищезгаданими країнами ЄС, а тому є особливим симбіозом прикордонного та перехресного географічних полів.

Наприкінці слід зауважити, що оскільки Україна робить все можливе для забезпечення повноцінного контролю над ендемічним та іншими географічними просторами, і ніяких додаткових загроз не було виявлено, то усі названі проблеми сучасності та виклики майбутнього були досліджені тільки через призму прикордонних і перехресних географічних полів, джерелом чого є закордонні території, тобто іноземні держави.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Полосенко Д. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 3 група

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міграція – це переміщення населення з постійного місця проживання, пов’язане з перетином певних меж (державних кордонів). Вона має стихійний характер і декілька видів. Міграція існувала завжди. Сьогодні її офіційною стороною є трудова міграція населення. Проблема міграції залишається й сьо-

годні для України актуальною проблемою. Наприклад, за 10 місяців 2021 р. країну залишили понад 600 тисяч українців, що стало найбільшим показником за останні 11 років. Проте суттєві проблеми набули значення з 2022 р. з початком військової агресії Російської Федерації проти України, яка призвела до безпрецедентного з часів Другої світової війни явища – масової міграції населення Української держави та появи не відомого раніше в українському суспільстві феномена багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, біженців, переселенців, шукачів притулку й емігрантів.

За даними Управління Верховного комісара у справах біженців ООН, лише за перші півтора місяця від початку гарячої фази війни свої домівки залишили 11,4 млн. українців. Станом на 19 жовтня 2022 р. (за даними: The Operational Data Portal), територію України покинуло понад 7 710 924 громадян, з них – 4 386 102 мають статус тимчасового захисту в країнах Європи. Більшість громадян України поїхали до Польщі – понад 1 436 558 млн. людей. За останніми даними, до Румунії виїхали понад 82 127 осіб, до Угорщини – майже 30 тис., до Молдови – понад 94 252, до Словаччини – майже 97 085 і до Білорусі – понад 15 тис. осіб. Щодо категорій (за віком і статтю) населення, які покинули територію України від початку війни: категорія 60+ (12% – жінки, 4% – чоловіки); особи, віком від 35 до 59 (49% – жінки, 6% – чоловіки); особи, від 18 до 34 (26% – жінки, 3% – чоловіки). Така масштабна хвиля вимушених внутрішньо переміщених осіб і емігрантів спричинила безліч проблем безпекового, соціального, економічного, фінансового, сімейного й демографічного характеру. Остання матиме вкрай негативні наслідки для генофонду населення України на наступні десятиліття.

Очевидним негативним результатом вимушеної масової еміграції молодої частини населення України (насамперед жінок репродуктивного віку) до перелічених вище закордонних країн стане значне зниження кількості населення нашої держави загалом. Переважну частину емігрантів становлять матері й вагітні жінки. Як відомо, що новонароджені мають автоматично отримати право стати громадянами країни, в якій народились, замість того, щоби бути лише повноправними українськими громадянами. Крім того, 44% українських сімей в умовах війни роз'єднані вимушеною евакуацією. Також, великою демографічною втратою для України є виїзд жінок-емігранток, адже вони мають підвищений шанс одружитися з іноземцями й ніколи не повернутися на Батьківщину.

Соціологічна група «Рейтинг» оприлюднила загальнонаціональне опитування. Згідно із ним, 87% опитаних висловлюють намір повернутися до-

дому. Проте найближчим часом – лише 15%. Майже чверть (24%) – хочуть повернутися, але ще почекають, і майже половина (48%) – повернуться, але після закінчення війни. При цьому 8% зазначили, що вже не повернуться додому. За результатами опитування, 38% з тих, хто працював до війни, повернулися на свої робочі місця у звичному режимі, 18% – працюють дистанційно, 7% – знайшли нове місце роботи, а от ще третина і досі не працюють. І це також варто відзначити.

В опитуванні, проведеному на замовлення CASE Україна Київським міжнародним інститутом соціології, зосереджено увагу запитанні: чи плануєте ви майбутнє своїх дітей та онуків в Україні? Два сценарії, які набрали майже однакову найбільшу позитивну відповідь: якщо Україна вступить до НАТО, а війна припиниться через повну капітуляцію Росії – тоді близько 85% бачать своє майбутнє в Україні. У разі перемир'я або сценарію відстрочення війни – близько половини опитаних сказали, що плануватимуть майбутнє своїх дітей за кордоном. Якщо ж війна затягнеться надовго, а загроза бомбардувань і ракетних ударів залишиться, своїх дітей в Україні хотіли б бачити менше половини опитаних – близько 43%.

Отже, повномасштабна агресія РФ загрожує майбутньому України, адже незворотна еміграція, особливо молодого населення, може негативно позначитися на генофонді українського народу. Проте, є надія, що більшість громадян України після завершення війни повернуться на свою Батьківщину, щоби відновити державу і дати майбутньому поколінню приклад незламності та єдності нашого народу.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Попирєв М. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ВПЛИВ ПІДНЕСЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ КОНСОЛІДАЦІЮ

Оголосивши «спеціальну воєнну операцію», Російська Федерація фактично вступила у війну не лише з Україною, але й з усім цивілізованим світом. Цим вона поставила під загрозу мирне та успішне співіснування європейських

країн. Важко не погодитися з висловом українських дослідників В. Смолія та О. Ясема: «Попри прагнення більшості європейських політиків будь-що утримати війну в українських межах, вона невпинно наближає людство до критичної межі – Третьої світової катастрофи…». Ця війна – не просто регіональний конфлікт, оскільки зараз визначається майбутнє усієї євроатлантичної спільноти. Український народ чинить опір військовій машині Російської Федерації, захищаючи увесь демократичний світ від російської експансії та поширення її ідей на демократичні країни Європи. Проте виникає запитання: «В чому саме полягає небезпека, що нависла над «колективним Заходом»?

Сучасна євроатлантична спільнота орієнтована на гуманістичну суб'єктність цивілізаційного розвитку, надаючи перевагу поліпшенню ефективності внутрішньої політики і здійсненню впливу на інші держави не військовим чи навіть дипломатичним засобами, а економічними, технічними та духовно-культурними здобутками. Натомість Росія та переважна більшість країн, що її підтримують, спрямовані на авторитарний спосіб правління, переховуючись за масками демократії. На сьогоднішній день в таких країнах існує тенденція поглиблення тиску держави на особистість, повернення адміністративно-командного стилю керівництва економікою й політичною системою і посилення контролю свободи слова.

У XXI ст. помітний перехід деяких авторитарних країн до неототалітаризму. Це спосіб правління й організації суспільного життя, що має усі ознаки тоталітаризму на новому етапі розвитку людства. Розбіжність полягає в тому, що маніпуляція громадською свідомістю здійснюється у соціальних мережах, створюючи видимість активних громадських обговорень значущих питань та подаючи себе наче б то гіпердемократичною системою. Активно дискутуючи в Інтернеті, громадяни вважають, що це є результатом їхньої свободи думки. Та насправді, у більшості випадків ними керує воля безлічі модераторів, що контролюють ці «вільні» обговорення. Яскравим прикладом такого режиму, на мою думку, слугують такі держави, як Російська Федерація та Китай.

Україна всією своєю історією довела, що наша країна виступає за гуманістичну спрямованість цивілізаційної суб'єктності. Наша держава – це не сировинний придаток Росії, а українці – не «молодші брати» росіян. Ми – самодостатня спільнота з прадавнім ментальним стрижнем, що сягає своїм корінням ще часів Київської Русі. Києво-руська ідентичність має принципові відмінності від московсько-російской, оскільки вона орієнтована на цінності свободи, гідності та персональної самореалізації, а не на імперську велич. Менталітет української нації органічно узгоджується з європейськи-

ми ментальними і культурними архетипами, через що Україна має право вважатися повноправним членом західної цивілізаційної спільноти.

Вірогідно, Путін ідеалом геополітичного успіху вважає повоєнний СРСР і прагне включити економічний, інтелектуальний, військовий й духовно-культурний потенціал України в імперський простір РФ. Але «колективний Путін», що визначає геополітичні цілі Росії, вочевидь, не зупинить свою експансію, доки не підкорить усю Східну й Центральну Європу. Саме тому для всього світу є вирішальним питання: «Хто переможе в цій війні – Україна, що представляє усю гуманістичну та демократичну спільноту, чи Російська Федерація, що уособлює неототалітарний режим?»

На сьогоднішній день єдність «колективного Заходу» страждає під тиском викликів і загроз, якими в першу чергу можна вважати підрив енергетичної та продовольчої безпеки та ядерний шантаж РФ. Неототалітарна система прагне поширити свої наративи по всьому світу і наповнити його своєю ідеологією та пропагандою, більше того своїм способом буття, що загрожує самим основам існування демократичного світу. І саме від західного світу здебільшого залежить, чи вдасться Росії та її союзникам перемогти у цьому зіткненні цивілізацій.

Таким чином, Україна є важливим чинником консолідації країн євроатлантичної спільноти навколо спільних цінностей попри всі розбіжності їхніх інтересів і потреб. Збереження «гуманістичного обличчя» та усвідомлення українським народом своєї києво-руської ідентичності є основною умовою для того, щоб Захід і надалі продовжив допомагати Україні і підтримав її у своєму прагненні стати його частиною.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Постол А. В.,
Харківський національний педагогічний
університет
імені Г. С. Сковороди,
факультет соціальних і поведінкових наук,
6 курс, 61-С група

АРМІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне українське суспільство, що перебуває під впливом військового вторгнення з боку Російської Федерації, характеризується кризовим станом всіх

своїх структурних елементів, підсистем суспільства – соціально-політичної, соціально-економічної, соціально-культурної тощо. В умовах загострення воєнного конфлікту, переходу до активних воєнних дій, набуває актуальності діяльність армії як соціального інституту сучасного українського суспільства. Власне армії з її бойовою могутністю відводиться роль самостійної політичної сили, що являє собою важливий інститут держави, основною метою діяльності якого є підтримка демократичних шляхів розвитку суспільства. Перебуваючи у тісному зв'язку з усіма основними сферами життя людини, вона покликана підтримувати безпеку суспільства та держави збройними засобами, являє собою головний та вирішальний засіб ведення війни, основний інструмент забезпечення принципу суверенності, є гарантом суверенітету національної держави [1, с. 24–25].

Активні воєнні дії докорінно змінюють характер відносин між суб'єктами політики, розділяють країни на протиборчі сторони, продовжуючи ведення політики насильницьким шляхом. За таких умов актуалізується потреба в ефективному функціонуванні армії як соціального інституту, що обумовлює досягнення різних зовнішньо- та внутрішньополітичних цілей, визначенні структурних елементів даного інституту, особливостей його діяльності.

Ідеї, плідні для наукового дослідження армії як соціального інституту сучасного суспільства, були запропоновані у роботах багатьох дослідників. Окремі аспекти функціонування армії знайшли власне відображення в працях вітчизняних та західних науковців, зокрема, В. Абрамова, Р. Арона, Е. Афоніна, Р. Банкера, О. Бодрука, О. Данильяна, Ю. Калагіна, П. Квіткіна, О. Мазурика, В. Мандрагелі, Є. Мануйлова, Ч. Москоса, О. Панфілова, А. Папікяна, В. Смолянюка, Е. Тоффлера, М. Требіна та ін. У дослідженнях сучасних авторів відзначається, що наявні трансформаційні процеси докорінно змінюють суспільство загалом, й армію зокрема, принципи їхньої побудови та взаємодії [2]. Трагічні події початку 2022 р. свідчать про необхідність модифікації функцій армії, з метою ефективного захисту української держави. На думку Ю. Калагіна, сучасна «армія має чітко визначені й широко визнані завдання як у сфері своїх зовнішніх функцій, так і по відношенню до свого суспільства, ясні правила, визначені обов'язки військових як інституту влади і як окремих особистостей» [3, с. 38].

Науковий аналіз армії як соціального інституту дозволяє говорити про те, що вона може розглядатися як соціальне об'єднання, яке має специфічні структуру, статусно-рольову систему, функції та мету. Армія як соціальний інститут сучасного українського суспільства, що опинилося під впливом військового вторгнення з боку Російської Федерації, знаходиться на етапі своєї модернізації та трансформації відповідно до нових умов існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
2. Требін М. П. Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: монографія. Харків: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. 404 с.
3. Калагін Ю. А. Військова служба за контрактом (соціальний вимір): монографія / за наук. ред. проф. Е. А. Афоніна. Харків: ХУПС, 2008. 278 с.

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Стрельнікова О. О.***

Правосудько Д. Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
2 курс, 4 група

СІМ'Я В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблема сім'ї як соціального явища є актуальною в будь-який період часу, незважаючи на питання, якими життя випробовує нас. Сім'ю як складне та багатогранне соціальне явище вивчають педагогіка, етнографія, право, етика, історія й економіка тощо. Існує також багато вчених, які вивчають соціологію сім'ї. Більшість з їх розробок стосується вивчення сім'ї як соціального інституту і малої соціальної групи, що є надзвичайно важливим для подальшого розвитку суспільства.

Сім'я виступає фундаментом будь-якого суспільства. Вона є об'єднанням осіб, які пов'язані між собою шлюбом, або/і кровним спорідненням. Сім'я відігравала важливу роль протягом всієї історії розвитку та функціонування людського суспільства. Так само, сім'я є невід'ємною частиною соціальної структури сучасного суспільства, головним осередком сімейної організації. Крізь неї відбувається соціалізація особистості. Сім'я значною мірою виконує обов'язок піклуватись про людей похилого віку та непрацездатного населення. З огляду на суспільне визначення шлюбно-сімейних відносин, сім'я, як зазначено було раніше, є соціальним інститутом. Водночас – це мала соціальна група з історично визначеною організацією, члени якої пов'язані спільним проживанням і взаємною моральною відповідальністю, а соціальні потреби втілюються в матеріальному та духовному відтворенні населення.

Інститут сім'ї виконує ряд функцій, які є необхідними для суспільства. З одного боку, вони формують систему взаємовідносин сім'ї та спільноти, з другого боку, сім'ї та особистості. Найважливішою та незамінною функцією сучасної сім'ї виступає продовження роду. Сьогодні ми можемо спостерігати таку тенденцію: чим вище рівень та якість життя населення, тим нижче рівень народжуваності. Соціологи та демографи називають це явище демографічною революцією. Друга із значущих функцій – це виховання дітей. Взагалі, сім'я впливає на все життя людини, але найінтенсивніше – в перші роки життя, тому тут найпростіше реалізувати індивідуальний підхід до дитини, особливо вчасно помітити позитивні та негативні риси.

Для сучасної сім'ї характерна нуклеаризація, тобто, прагнення молодого подружжя жити окремо від батьків. Часто це благотворно позначається на них, оскільки дозволяє швидше адаптуватись до нових ролей і умов життя. Менша залежність від батьків сприяє розвитку почуття відповідальності. Водночас такі сім'ї позбавлені систематичної допомоги старшого покоління, особливо при народженні дитини та при надзвичайних потребах.

Сьогодні, у XXI столітті, в якому практично всі аспекти людського життя глобалізовані та соціалізовані, сім'я залишається головною, або як кажуть соціологи – «первинною соціальною групою», де відбувається виховання нового покоління та підготовка його до життя в суспільстві. Саме в родині людина відчуває цілісність, постійність, комфорт та особистий розвиток. Якщо сімейні відносини будуються на розумінні, взаємоповазі та любові, то така сім'я стає стабільною, що веде до щасливого життя.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Радінович А. В.,
Харківський національний педагогічний
університет
імені Г. С. Сковороди,
факультет соціальних і поведінкових наук,
6 курс, 61-С група

ТЕРОРИЗМ У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ КОНФІГУРАЦІЯХ XXI СТ.: ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ

Дослідження історії і сутності тероризму, представлені в роботах таких науковців як У. Бек, С. Гантінгтон, Х.-П. Гассер, Е. Гідденс, М. Креншоу,

У. Лакер, Н. Ливінгстон, Б. Хоффман, А. Шмідт та ін., дозволяють визначити домінуючі коди даного феномену – страх, невизначеність, дестабілізація існуючого суспільно-політичного порядку [1, с. 346–347]. В парадигмі глобалізаційних процесів XXI ст. злочинна діяльність терористів-одинаків або терористичних угруповань, яка спрямована переважно проти мирного населення, використовуючи саме ці домінуючі коди робіть вразливою будь-яку країну світу: «Глобальний характер тероризму зумовлений його міжнародною спрямованістю, політичною багатогранністю та динамізмом у трансформації зовнішнього прояву. Тероризм торкається як тих країн, у яких функціонують терористичні організації, так і тих, які наразилися на трагічні наслідки терористичних атак, що відобразились на всіх сферах життєдіяльності людини: соціальній, економічній, політичній, культурній, духовній тощо» [2, с. 6].

В умовах терористичних загроз XXI ст. перед державами, окрім цілком очевидних першорядних завдань із підвищення стандартів національної безпеки, унормування правового поля, інтеграції міжнародних зусиль, щодо створення ефективної системи протидії тероризму та ін., постає питання дотримання балансу між «безпекою» та «свободою». Адже, страх, невизначеність і ризики деструкції суспільно-політичного порядку інспірують у суспільній свідомості «образ ворога – терориста» (представника певного етносу, екстремістської організації чи конкретної держави), який може бути використано державами та їх інституціями, в якості інструменту для виправдання політики збільшення владних повноважень та аргументу скорочення прав і свобод громадян. Про вразливість сучасних демократій перед феноменом тероризму наголошує, зокрема У. Бек у своїй роботі «Влада і контрвлада у добу глобалізації», – «навіть усередині розвинених демократичних держав основні громадянські та політичні права раптом призупиняються, причому за згоди переважної більшості вихованого у демократичних традиціях населення. Уряди, парламенти, партії та населення, … , поставлені перед альтернативою «безпека чи свобода», одностайно і швидко зважуються на відмову від фундаментальних свобод» [3, с. 49].

Керуючись логікою та небезпекою глобальних терористичних ризиків сучасні держави, фактично, відкривають «політичний простір» і демонструють «політичну реактивність» [3, с. 50] щодо згортання свобод і демократій. Враховуючи природу глобалізаційних конфігурацій XXI ст., яка передбачає міцні взаємозв’язки між державами, виникають підстави для занепокоєння з приводу поступового, але системного переходу від ліберальних демократій

до жорстких автократій. Тож, проблематика співвідношення «безпеки» та «свободи» все частіше постає, як одна з центральних тем сучасного політологічного дискурсу, оскільки цивілізаційні здобутки багатьох поколінь, що втілені у конституційних правах і свободах громадян, не мають бути обмеженні чи скороченні. Безумовно, глобальні виклики сучасності, до яких належить феномен тероризму, вимагають від держав та їх політиків адекватного реагування, проте, мотиви безпеки не можуть виправдовувати нехтування багатовіковою традицію демократії і громадянських свобод.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
2. Середа В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія: монографія / за заг. ред. В. С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
3. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Пер. з нім. О. Юдіна. Київ: Ніка-Центр, 2015. 404 с.

Науковий керівник: кандидатка політичних наук, доцентка ***Калюжна Ю. І.***

Різван О. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 8 група

ФЕНОМЕН ЛІДЕРСТВА У СУСПІЛЬСТВІ

Наразі у суспільстві відбувається процес швидкої трансформації. Багато сфер діджиталізується, відбувається транснаціоналізація виробництва та багатьох інших сфер, реформуюються державні та приватні інституції, та, на жаль – йде війна. Неабияку роль у такому суспільстві відіграють лідери, які ведуть за собою суспільство та допомагають один одному змінюватись.

Існують різноманітні види лідерства, а кожний з таких видів характеризується спеціальними психологічними характеристиками, що притаманні

відповідним лідерам. Такі психологічні характеристики також змінюються у зв'язку зі зміною соціуму, ментальності людей та багатьох інших чинників. Загалом лідер – це член групи, який у складних ситуаціях здатний суттєво впливати на поведінку решти учасників. Це особа, яка впливає на суспільство, проповідує свої ідеї та вміє правильно та критично мислити.

Проте, не лише конкретна особа може бути лідером, слід зазначити про поняття групового лідерства, що означає певну лідерську групу, яка складається з декількох осіб. У такій лідерській групі, кожна особа відповідає за те коло функціональних обов'язків, яке їй віддано та здійснює тим самим частину повноважень лідера. Тобто, фактично, кожен з них окремо не є лідером, але у сукупності вони є лідером для відповідної соціальної групи. До речі, таке групове лідерство може бути як конструктивного характеру, так і деструктивного, як формального, так і неформального характеру.

Взагалі, важливим є встановлення психологічних рис сучасного лідера, адже безперечно така особа повинна вміти стратегічно мислити, підбирати людей та працювати в команді, залучати до свого задуму команду послідовників, вміти бути відкритою до змін, переключатись з одного способу виконання завдання на інше тощо. Окремо слід зазначити про те, що в нашій країні наразі йде війна, а тому лідери – це саме ті люди, які неабияк потрібні. Безумовно, війна – це потужний кризовий стан, який проявляє певні властивості та приховані таланти людини, мобілізує її. Звичайно, що під час такої стресової та важкої ситуації, на перший план виходять ті, хто без заперечень готовий взяти на себе відповідальність, хто сповнений енергії та може мислити критично. Такі якості демонструють справжнього лідера. Такими людьми, які наразі проявляють всю свою мужність та лідерство, є військові із Збройних Сил України, Президент України та будь-який інший українець, який наближає перемогу. Звичайно, кожному з нас, не лише лідерам, необхідно зробити багато, для того, щоб це переможне лідерство українського народу, яке вражає всіх, конвертувалось у стратегічні наслідки.

Підсумовуючи, слід зазначити, що лідерство є багатозначним та складним феноменом. Кожна особа, яка бажає стати такою, повинна володіти неабиякими навичками, вміти вести за собою «суспільство», критично мислити, вміти вирішувати складні ситуації.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Романенко М. І.,
Харківський національний педагогічний
університет
імені Г. С. Сковороди,
факультет соціальних і поведінкових наук,,
6 курс, 65-ПО група

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ ТА ДЕМОКРАТИЧНІ ЦІННОСТІ: СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Провідним архітектором сучасного легітимаційного дискурсу П'єром Розанвалоном легітимність політичної влади проголошується, як «невидимий інститут», що «дає змогу міцно укріпитися відносинам між громадянами і тими, хто ними править. Якщо легітимність у найширшому значенні слова це – простий регулятор примусу, то її демократичний варіант призначений для налагодження конструктивних зв'язків між владою й суспільством. Вона сприяє оформленню того, що становить саму суть демократії: апропріації влади суспільством» [1, с. 21]. На винятковій ролі легітимаційних практик у налагодженні конструктивного взаємозв'язку між владою і суспільством в демократичному світі наголошується і у роботах П. Бергера, П. Бурдьє, М. Вебера, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, М. Догана, С. Ліпсета, Т. Лукмана, Д. Хелда та ін.

Дійсно, сучасне «мистецтво» демократичного врядування, якого дотримуються політичні еліти США, Великої Британії, Німеччини, Франції та інших країн «сталої демократії», значною мірою ґрунтується на урахуванні комплексної оцінки громадськості, щодо діяльності й ефективності політичної влади. Такі категорії як «повага», «авторитет», «участь», «справедливість», «визнання», «присутність», «відповідальність» та інші, формують легітимаційну основу політичної влади демократичних режимів. Держави, що орієнтуються на загальноприйняті демократичні стандарти (конкурентні і справедливі вибори, прозорість і публічність прийняття політичних рішень, дотримання прав і свобод громадян та ін.) системно використовують різноманітні легітимаційні практики, які спрямованні на формування позитивного іміджу та підтримки влади.

В арсеналі країн ліберально-демократичного спектру серед інструментів легітимаційних практик переважають норми і цінності, які визнаються демократичною більшістю суспільства. До числа демократичних цінностей і норм належать – свобода, безпека, справедливість, гідний рівень життя та

інші, дотриманнях яких вважається суспільством необхідною умовою для забезпечення легітимаційної підтримки політичної влади [2, с. 194]. Зокрема, в дослідженні Ю. Калюжної стверджується, «що імплантація в суспільну свідомість певних норм і цінностей може бути використана в якості політико-культурного інструменту легітимації політичної влади. Норми та цінності мають велику силу забезпечення легітимації влади, оскільки здатні об'єднувати та мобілізовувати суспільні сили, а також регулювати та спрямовувати політичну поведінку» [3, с. 11].

Досвід демократичних режимів доводить, що поширення і дотримання культури ліберальних цінностей і норм, є тією «м'якою силою», за допомогою якої політична влада спроможна ефективно здобувати і підтримувати легітимність. Тож, у пошуках оптимальних моделей легітимаційних практик сучасним державам варто концентрувати зусилля на створенні системи демократичних цінностей у політичному та суспільному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлективність, наближеність / Пер. с фр. Є. Марічева. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 287 с.
2. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
3. Калюжна Ю. І. Легітимація та делегітимація політичної влади : український контекст : автореф. дис. …. канд. політ. наук: 23.00.01. Харків, 2015. 18 с.

Науковий керівник: кандидатка політичних наук, доцентка ***Калюжна Ю. І.***

Рубленко А. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 8 група

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Формування та реалізація державної політики національної безпеки України сьогодні, як ніколи, є чи не найголовнішим завданням задля ефек-

тивного захисту прав та свобод людини і громадянина та еволюції всіх аспектів сучасного життя українського суспільства в умовах євроінтеграції. Згідно з ч. 5 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», визначення загроз національній безпеці України та відповідних пріоритетів державної політики у сферах національної безпеки і оборони відбувається в Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки і оборони.

Щоб зрозуміти основні проблеми на шляху до реалізації фундаментальних національних інтересів слід звернутися до «Стратегії забезпечення державної безпеки», затвердженої Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»», що набрав чинності 18 лютого 2022 р. У сучасних умовах загрозою номер один є агресивна зовнішня і воєнна політика РФ. А саме через посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, намагання блокувати рух нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, повномасштабне застосування військової сили проти України, ведення розвідувальне-підривної діяльності спеціальних служб РФ проти України та деструктивної пропаганди як ззовні, так і всередині України, поширення міжнародного тероризму та нових схем його фінансування з боку РФ, формування самопроголошених органів організації влади, що узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, грубо порушують принципи та норми міжнародного права й свободи людини і громадянина тощо.

Але такий болючий удар по нашій державі став своєрідним поштовхом до швидшого та ефективнішого вдосконалення багатьох сфер життя, зважаючи на обставини, відкриття нових можливостей на міжнародній арені, завдяки зміцненню зв’язків з низкою країн світу та відчутної суспільної підтримки проукраїнської позиції.

У «Стратегії забезпечення державної безпеки» відзначені основні напрями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки: удосконалення національного законодавства у сфері забезпечення державної безпеки та гармонізація із законодавством Європейського Союзу і документами НАТО; розвиток державно-приватного партнерства з урахуванням пріоритетності інтересів держави в системі забезпечення державної безпеки; удосконалення підходів до забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації з урахуванням стандартів безпеки НАТО та ЄС; при-

єднання до міжнародних програм співробітництва, урахування міжнародного досвіду щодо функціонування системи державного управління, упровадження нових гнучких підходів до забезпечення державної безпеки стосовно охорони інформації з обмеженим доступом.

Звичайно на довгому й непростому шляху до повного виконання цих й нових завдань у сфері національної безпеки й оборони ще будуть траплятися певні труднощі, але головний механізм усвідомлення вже запущено. Бо навіть з підтримкою інших держав світу, Україна має сформувати достатні власні спроможності як основу для забезпечення своєї національної безпеки і стійкості. Це дасть змогу сформувати цілісний сектор з національної безпеки й оборони держави, підвищити ефективність функціонування загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки й оборони, удосконалити правові та організаційні засади, посилити захищеність законних прав і свобод людини, а також підтримати моральний дух та віру в вище керівництво українського суспільства, що, як показала практика, є одним з найважливіших важелів процвітання нашої держави.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Самойленко Ю. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 9 група

СИСТЕМА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Спочатку хочу виділити поняття «політика». На мою думку, саме з нього витікає поняття «політичні інститути». Політика – це стала універсалія буття людства з найдавніших часів суспільної організації; сфера особливих суспільних практик і діяльності урядів, пов’язана з використанням і застосуванням влади [1, с. 261]. Якось Шарль де Монталамбер сказав «Ви можете не займатися політикою, однак політика займається вами». Я вважаю, що цей вислів як ніколи підходить до означення політики та описує її.

Влада – це головний інструмент політики, заради володіння яким або суттєвого впливу на нього змагаються усі громадсько-політичні сили або

політичні інститути [2, с. 112–113]. За М. Вебером, «інститут» становить спільність людей, поведінка яких базується на раціональних установках (наприклад, нормах конституції, законах, тощо) [3, с. 8]. В працях М. Вебера, Е. Дюркгайма, Ф. Енгельса, К. Маркса, Г. Спенсера, взагалі в політичній науці, на відміну від адміністративно-юридичного розуміння політичних інститутів, складається соціологічний і політологічний підходи як визначення субстанції й інституції в політичній сфері, змісту і форми в політичних відносинах. Політичні інститути – це тип соціальних інститутів, завданням яких є встановлення, здійснення та підтримка влади. Це феномени, що проектуються та утворюються людьми, мають власні риси та ознаки, відповідну специфіку. Їх характер свідчить про тип чинної політичної системи і досконалість соціально-політичних механізмів, про рівень політичної культури та політичного структурування соціуму, досвід його асоціативного життя, практику дій громадсько-політичних угруповань [4, с. 304–305]. Ще можна дати таке визначення: поняття «політичний інститут» виникло на основі стійкої та повторюваної моделі відтворення влади в суспільстві, що має спільні риси організації у кожному суспільстві.

Своєрідність політичних інститутів, у порівнянні з багатьма явищами політичного життя, полягає в тому, що вони мало не завжди узаконені і діяльність їх регламентована відповідними законами, рішеннями, або іншими юридичними актами [5, с. 244–245]. Класичний політичний інститут – це держава. До них також можна віднести політичні партії, політичні і правові норми, групи інтересів, владні структури держави, законодавчі органи влади в центрі і на місцях, центральні та місцеві органи виконавчої влади, вищі та місцеві судові органи, органи прокурорського нагляду, засоби масової інформації. Політичний інститут здійснює певний вид політичної діяльності, який містить соціальну спільність, групу, спеціалізовану на її виконанні. Політичний інститут має складатися з: груп людей (уповноважених суспільством для виконання спеціальних функцій); сталих норм, важливих для суспільства в цілому; організацій; сукупності матеріальних та інших засобів діяльності (вони дозволяють виконувати групам людей і організаціям політичні дії).

Кожний з політичних інститутів здійснює чітко або аморфно визначений вид політичної діяльності та охоплює спільність, групи, які спеціалізуються на виконанні функцій і норм з регуляції відносин усередині інституту, з іншими політичними і неполітичними інститутами, матеріальні та духовні ресурси політичного інституту, які необхідні для реалізації їх цілей. У про-

цесі інституціоналізації суспільств трансформуються як відносно стійкі форми політичних інститутів (наприклад, парламент), так і стихійні і нестійкі форми політичної діяльності (наприклад, протест у формі Майдану), які набувають визначеності, здатності до саморегуляції. Кожний політичний інститут народжується в наслідок інтересу політичної сили, яка має певний мотив надати йому відповідні функції.

Для чого ж саме існують ці політичні інститути? Цілями політичних інститутів є питання, що становлять сферу їхньої діяльності. Це може бути контроль за суспільним і політичним життям, вироблення методів утримання, захоплення та зміцнення влади, формування політичної свідомості громадян, їхнього політичного вибору. Політичні інститути сприяють передачі досвіду, накопичених як позитивних, так і соціоконструктивних практик державно-громадського життя новим поколінням у нових умовах [6, с. 35–37]. Ця функція політичного інституту була цілком усвідомлена ще за часів Стародавнього Риму: «люди приходять і йдуть, а організації залишаються».

Спираючись на вище викладене, можу підвести підсумок, що політичні інститути є відповіддю на соціальну потребу у певній організації задля її задоволення за допомогою спільної діяльності визначених суспільних суб'єктів. Політичні інститути – це політичні установи з організаційною структурою, цілеспрямованими виконавчими структурами та апаратом; це певний спосіб організації політичного життя суспільства. Це досить складна система, що містить у собі ціннісно-нормативну систему, стандарти поведінки, ресурсний потенціал, систему санкцій і контролю, що забезпечують виконання покладених соціумом функцій, пов'язаних передусім із досягненням, здійсненням і розподілом політичної влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологія: енциклопедичний словник / [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Н. М. Хома]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

2. Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

3. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / Авт. колектив: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 440 с.

4. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.

5. Требін М. П. Соціально-політичні студії : навч. посіб. Харків : Право, 2017. 696 с.

6. Соціально-гуманітарна сфера України в сучасних дискурсах : монографія / за заг. ред. проф. О. Ю. Панфілова. Харків: ХІФ КНТЕУ, 2019. 284 с.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Сафарян Н. А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Проблема громадської думки завжди була однією з найактуальніших у сфері суспільних наук, адже вона відображає колективну позицію щодо проблем, які становлять суспільний інтерес. Засоби масової інформації (ЗМІ) сконцентрували в своїх руках основний новинний стрім, формуючи «порядок денний» та налаштовуючи громадян на відповідну реакцію. Роль ЗМІ у суспільстві, беззаперечно, полягає в інформуванні населення про соціальні, економічні та політичні події, які відбуваються в країні і світі. Виконуючи її, ЗМІ є дуже важливим каналом формування громадської думки.

Як ЗМІ впливають на формування громадської думки?

По-перше, громадська думка – це реальний стан масової свідомості, який виражає домінуюче ставлення людей до проблем, що становлять суспільний інтерес. Процес формування цього ставлення має об’єктивно-суб’єктивну природу, бо пов’язаний з дією раціональних і емоційних чинників, але найважливішим є те, що зазвичай таке формування не відбувається спонтанно, воно є результатом використання двох основних методів – навіювання та наслідування. Саме в навіюванні «першу скрипку» відіграють ЗМІ. І тут постає цілком природне питання – а чи завжди інформація, що поширюється й, відповідно, навіюється ними, є достовірною, ненав’язливою та позбавленою суб’єктивних оцінок їхніх «кураторів»? Відповідь є цілком очевидною. Безумовно, ні. Громадська думка опиняється під потужним впливом тих, хто «володіє інформацією», конкретніше, каналами її поширення

По-друге, громадська думка має суттєвий вплив на прийняття урядом політичних рішень. При цьому ЗМІ виступають посередником між владою та громадськістю, але не формальним, а таким, що значно впливає на формування у громадян політичної свідомості. Так, за допомогою грамотно організованих і проведених PR-кампаній політичні партії та їхні лідери здатні значною мірою вплинути на електоральну поведінку виборців.

По-третє, сучасні ЗМІ забезпечують можливість отримання найсвіжіших та найактуальніших новин з будь-якої частини світу фактично в онлайн-форматі. Звичайно, пересічна людина не в змозі самостійно перевірити отримані факти на достовірність, тому вимушена покладатися на правдивість тієї чи іншої інформації, наданої журналістами. Отже, люди, фактично, стають заручниками доброчесності ЗМІ, бо недобросовісні журналісти та ті, хто за ними стоїть, мають всі можливості для маніпулювання суспільною свідомістю.

Втім, не треба робити зі ЗМІ монстра, який здатний лише спотворювати масову свідомість. Їхня роль у формуванні громадської думки може бути вельми позитивною. Без активного поширення інформації через засоби, доступ до яких є вільним і практично необмеженим, фактично унеможливлюється формування у людей оціночних суджень щодо соціально значущих проблем і відповідної поведінкової реакції.

Слід зазначити, що є фактори, які зміщують акценти в діяльності ЗМІ з інформативності в бік сенсаційності. В принципі, це є зрозумілим, оскільки медіа прагнуть отримати прибуток, а не працювати над громадянською освітою. Тому вони намагаються підтримувати баланс між імперативом державної служби та бажанням заробляти гроші. Але якщо баланс буде втрачено, цілком очевидно, що інформація, поширювана такими ЗМІ, буде виглядати інакше, ніж цього вимагає дотримання принципу достовірності. Яскравим прикладом тут може вважатися діяльність ЗМІ Китаю, в якому уряд повністю контролює всі канали інформування населення та максимально обмежує свободу преси, що мінімізує можливості ЗМІ у формуванні об’єктивної громадської думки.

Отже, в сучасному світі ЗМІ перетворилися на один з найпотужніших інструментів формування та маніпулювання громадською думкою. І чим вищий рівень довіри суспільства до ЗМІ, тим сильніший їхній вплив у цих процесах. Використання ЗМІ для політичного маніпулювання сьогодні становить найбільшу небезпеку для громадян і демократії в цілому. Формуючи громадську думку, засоби масової інформації, з одного боку, акумулюють

в досвіді волю мільйонів, а з другого, впливають не тільки на свідомість, а й на вчинки та групові дії людей.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Погрібна В. Л.***

Свістак Н. Л.,
Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
історичний факультет,
2 курс, група БІП

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сьогодні ми живемо у досить складному часі. Ситуація з демографією й до війни з Росією була не найкращою, а тепер – тим більше. Крім того, в країні почало народжуватися набагато менше дітей, ніж за інші роки незалежності. Так, на початку 2021 р. чисельність становила 41,4 млн. осіб (але це без урахування Криму та окупованого Донбасу). Поглянемо на статистику (із порталу «Слово і діло»): за період незалежності в Україні народилося 13,3 млн. дітей. У цілому рівень народжуваності з 1991 р. знизився вдвічі: в 1991-му народилося 630,8 тис., у 2019-му – 308,8 тис. дітей. Станом на початок 2020-го в країні проживає 41 млн. 732,8 тисячі осіб (без урахування окупованих територій) – це історичний мінімум за роки незалежності. З урахуванням Криму та окупованих територій Донбасу чисельність населення може досягати 43 млн. 923 тисяч осіб.

Але надворі XXI ст., у якому цивілізований світ сколихнула масштабна війна в Україні. За даними ООН станом на 30 серпня 2022 р., з початком повномасштабної війни в Україні виїхали понад 12 млн. осіб, при цьому в Україну повернулось 5,3 млн. осіб. Очевидно, що частина з них вкореняться на новому місці, налагодять звичне життя і не повернуться до України. З настанням холодів можлива й нова хвиля еміграції українців.

Причинами демографічної кризи є низька народжуваність, еміграція молодих людей, висока смертність (спричинена не тільки війною, а й складною епідемічною ситуацією). Наразі рішення про народжуваність, як і багато інших проблем в країні, лежить у воєнній площині. Очевидно, що нині майже все визначається ситуацією на фронті. Звісно, що за умов затяжної війни, демо-

графічна ситуація в державі буде лише погіршуватися. Багато експертів говорять про те, що бейбі-буму, як після Другої світової війни, в Україні не буде. Автори дослідження, профінансованого Радою ЄС, роблять висновок, що населення України може скоротитися на 24–33% залежно від тривалості війни. Ефект буде особливо помітним для дітей та населення продуктивного віку.

На сьогоднішній день українська влада робить усе можливе для нашої перемоги, щоб нові покоління українців збудували майбутнє, на яке вони заслуговують. А політика нашої країни буде спрямована на відродження та підтримання української нації. У правовій площині влада всіляко заохочує до демографічного зростання: виплачує матеріальні кошти на дитину, надає допомогу багатодітним сім'ям, допомога при народженні дитини (із 1 липня 2014 р. призначатиметься в єдиному розмірі 41 280 гривень незалежно від того, яка дитина за черговістю), допомога на дітей одиноким матерям. Також варто зауважити, що на сьогодні Уряд схвалив розроблене Мінсоцполітики рішення, згідно з яким діти, які залишилися без піклування батьків, під час воєнного стану можуть бути влаштовані у прийомні сім'ї чи дитячі будинки сімейного типу на умовах тимчасового влаштування. Також рішення уряду спрощує процедуру влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку або піклування родичів. Полегшення такої процедури дасть значний вплив, адже багато сімей не наважуються брати діточок із дитбудинків через тяганину із документами. Але до уваги потрібно брати й економічний фактор, який не менш важливий для такого рішення.

Відомий демограф Хосе Мігель Гузман говорить про те, що більш позитивна демографічна перспектива потрібна для економічного відновлення та відбудови країни. Вона повинна базуватися на політиці, що сприятиме щонайменше відновленню рівня народжуваності. Основою такої політики є підтримка гендерної рівності та сімей, значні інвестиції в охорону здоров'я та зниження смертності, покращення людського капіталу. Крім того, потрібна активна імміграційна політика, яка поверне українців та приваблює працівників з інших країн, щоб заповнити прогалини у статевовіковій структурі населення. Перш за все, чекаємо на якнайшвидшу перемогу України у війні. Із фінансовою стабільністю та впевненістю у «завтрашньому дні», ми зможемо вирішити усі проблеми, з якими зіштовхнемося. Демографія – важливий елемент відбудови сильної України. «Діти – наше майбутнє, заради них ми обов'язково переможемо!» – наголошують у Мін'юсті.

Науковий керівник: докторка філософії у галузі права ***Горбонос В. В.***

Семененко Є. Д.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 8 група

ПРОБЛЕМА ЕЛІТИ У СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМЦІ

Протягом століть центральною ідеєю соціально-політичних уявлень була диференціація суспільства на вищих та нижчих – аристократію та простий народ. Проблему еліт висвітлювали в своїх працях видатні мислителі – Платон, Конфуцій, Ф. Ніцше тощо. Так Конфуцій зазначав: «Вища мета управління – інтереси народу, але самому народу його інтереси незрозумілі, і він потребує опіки», що є класичним прикладом елітарного бачення. Подібні погляди висловлював і Ф. Ніцше, кажучи про те, що вищим людям слід воювати з масою та чинити опір демократичним тенденціям, адже звичайні люди є неповноцінними і, в цей же час, прагнуть об'єднатися, щоб захопити панування. Проте, на сьогодні, зважаючи на глобальні демократичні тенденції та побудову громадянського суспільства, велику кількість прихильників має прямо протилежна елітарній егалітариська концепція, яка стверджує про необхідність рівності у суспільстві, зокрема, рівності у доступі до влади. Зважаючи на те, яку велику роль має питання еліт та різноманітних концепцій, пов'язаних з ними, у формуванні політичної свідомості та політичної культури суспільства, загальному політичному розвитку держав, є вкрай актуальним питання визначення особливостей класичних концепцій еліт, їх переваг та недоліків тощо.

Спочатку необхідно встановити, що, власне, є елітою. Термін «еліта» походить з французької «elite» та означає «найкраще». Еліта є особливим соціальним прошарком, який займає найвищі позиції у суспільстві та здійснює управління ним, концентруючи у своїх руках владу. В рамках елітології, яка є науковою дисципліною, що займається аналізом формування та розвитку еліт у суспільстві, існує декілька парадигм, в основі кожної з яких лежить впевненість у тому, що існує об'єктивна диференціація суспільства на еліту та масу, проте кожна з парадигм має свої особливості висвітлення цього питання.

В основі елітаризму лежить твердження про те, що поділ на еліту та масу є атрибутом соціальної структури будь-якого суспільства. Приналежність до

еліти визначається від народження по крові, а стороння особа, незважаючи на її високий соціальний статус, потрапити до неї не може. Прихильники цієї парадигми спираються на твердження Ф. Ніцше, який казав, що між рівнем аристократичності та рівнем розвиненості суспільства є пряма залежність – чим суспільство аристократичніше, тим воно розвинутіше. В поданій концепції еліта є закритою стратою, що обумовлено досить консервативним характером цього напряму, адже концепція елітаризму мала широку популярність у XIX – на початку XX ст. Зараз кількість її прихильників є порівняно невеликою. На мою думку, суттєвим недоліком елітариської концепції є визнання природної переваги одних людей над іншими, яка обумовлена не їх особистими здібностями, а обставинами народженням, що не відповідає таким основоположним принципам сучасного суспільства як справедливість, гуманність та рівність.

Концепція елітизму є більш демократичною за елітариську, адже вважає можливою та навіть бажаною соціальну мобільність, а отже, еліта, може поповнюватися найбільш талановитими та обдарованими представниками інших соціальних страт. Таким чином, особа може стати її частиною завдяки своїм особистим та професійним якостям. Я вважаю, що елітизм є справді ефективним на практиці, адже управління суспільством потребує відповідних знань та навичок, а також рис характеру, таких як доброчесність, почуття справедливості тощо. Крім того, передбачаючи вертикальну мобільність особи у суспільстві, елітиська концепція надає можливість індивіду покращити свій соціальний статус шляхом проникнення до більш високого соціального прошарку завдяки своїм здібностям.

На основі зазначених двох парадигм існують різноманітні теорії еліт, котрі є певним синтезом кожної з ідей. Так, заслуговує уваги теорія В. Парето, заснована на концепції «колообігу еліт». Науковець визначав еліту як осіб, що мають таланти та здібності, котрі гарантують їм бути обраними та зайняти вищий соціальний статус. При цьому існує диференціація всередині самої еліти на «правлячу еліту» та «правлячий клас». Соціолог вказує, що нерівність є атрибутом будь-якого суспільства та існує об'єктивно, адже одні люди схильні до емоцій, а інші можуть ними управляти, тому й належать до еліти, що є елементом парадигми елітаризму. При цьому В. Парето наголошує на тому, що еліта постійно поновлюється та доповнюється новими членами з нижчих прошарків суспільства, тобто, неминучим є чергування, яке викликано двома причинами: по-перше, змінюється стиль управління суспільством – маніпуляція чергується з дипломатією та вмовляннями, а,

по-друге, через скупчення талановитих представників нижчих прошарків населення, котрі прагнуть змінити рівновагу у суспільстві. При цьому варто зазначити, що сам В. Парето був представником соціологічної школи, але, при цьому, він також був аристократом по крові, а його праці мають як ознаки елітизму, так і ознаки елітаризму.

Ще один видатний науковець Г. Моска ділив суспільство на керуючу еліту та масу. Основними критеріями формування еліти він вважав моральну, матеріальну та інтелектуальну перевагу одних над іншими, а також організаторські здібності. Науковець був впевнений, що політичний клас поступово змінюється та пропонував два шляхи подальшого розвитку та поновлення складу еліти: демократичний, коли елітою стають мислячі та талановиті представники нижчого прошарку суспільства, та аристократичний, коли елітою стають представники закритої групи. Він підкреслював, що переважання аристократичної тенденції призводить до виродження вищого класу та суспільного застою, що, врешті-решт, тягне за собою активізацію боротьби за владу нових соціальних сил. Демократична ж тенденція запобігає виродженню еліти та обумовлює її здатність до ефективного управління суспільством. При цьому, Г. Моска вказував на необхідність рівноваги між демократичною та аристократичною тенденціями, адже таким чином буде забезпечена, з одного боку стабільність, а з другого, постійне якісне оновлення суспільства. Отже, його бачення полягає не тільки у можливості, але й у необхідності органічного поєднання концепцій елітизму та елітаризму на практиці.

Класиком елітології є також Р. Міхельс, який досліджував соціальні механізми, що породжують елітарність. Науковець вказує, що сама організація суспільства потребує елітарності та закономірно відтворює її. Суспільство діє за «залізним законом олігархічних тенденцій», суть якого полягає в тому, що створення великих організацій неминуче призводить до олігархізації суспільства. Керівництво великими організаціями, без яких існування людської цивілізації є неможливим, не може здійснюватися усіма їх членами, а отже, потребує наявності керівного апарату, який згодом неминуче виходить з-під контролю рядових членів та починає піклуватися, в першу чергу, про збереження свого привілейованого становища, нерідко на шкоду інтересам суспільства. При цьому загальна маса населення, за Р. Міхельсом, є пасивною та некомпетентною, що в кінцевому результаті призводить до того, що навіть демократичним суспільством фактично править олігархічна, елітарна група. Отже, зазначені погляди науковців характери-

зуються поєднанням ознак елітизму та елітаризму та вказують на доцільність їх поєднання.

Проте існує концепція прямо протилежна зазначеним двом – егалітаризм. Егалітаристи вважають еліту загрозою балансу у суспільстві, а їх ідеї засновані на рівності майнового стану та соціальних можливостей у суспільстві, а, отже, й рівному доступі до влади. Егалітарні принципи набували різноманітного втілення: від ідеї соціалізму, заснованої на марксистській теорії, до сучасної ідеї демократичного та гуманного суспільства, втілення якої прагнуть розвинуті країни сьогодення. Проте, на мою думку, егалітаризм є досить утопічним, що зумовлено неврахуванням ним об'єктивно існуючої реальності, а також його екстремізмом.

Отже, розглянувши зазначені класичні парадигми та окремі наукові погляди, можна дійти висновку, що кожна з концепцій через свій радикалізм має певні недоліки, а отже, недоцільним є виділення найбільш ефективної, а також є певним чином однобічною, а отже, складно виділити ту, яка найкраще відображає об'єктивні закономірності розвитку суспільства. Проте, я вважаю, що невід'ємною ознакою суспільства є його різноманітність та багатоаспектність, з чого випливає необхідність раціонального комбінування зазначених концепцій, що сприятиме підтриманню гармонії у суспільстві та відповідає історичній циклічності його розвитку.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Серпак О. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 1 група

ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМА В УКРАЇНІ

Одним із найгостріших питань у нашій державі після здобуття незалежності стало питання демографії. Першій та останній офіційний перепис населення в Україні було проведено у 2001 р. Тоді було встановлено, що в Україні проживає приблизно 48 млн. 457 тис. осіб, проте вже минув 21 рік, а нового офіційного перепису у державі так і не було проведено, хоча Орга-

нізація Об'єднаних Націй рекомендує проводити таку акцію один раз на десять років. На жаль, можемо констатувати той факт, що кількість осіб, які постійно проживають на території України невпинно зменшується. Якщо у 1993 р. показник кількості населення нашої держави досяг піку – 52 млн. 200 тис., то вже у 2019 р. згідно з неофіційними даними нас стало 37 млн. 289 тис.

Головними факторами такої динаміки є збільшення рівня еміграції (станом на 2018 р. за кордоном працювало 17,8% працездатного населення України) та диспропорція рівнів народжуваності і смертності (у 2020 р. в Україні народилося 293 тис. осіб, а померло – 617 тис.), які сформувалися під впливом економічних, соціально-політичних та інших чинників. Також не можемо не згадати про такі обставини, які безумовно негативно вплинули на досліджуваний показник: пандемія COVID-19, внаслідок якої в Україні станом на 16 жовтня 2022 р. померли приблизно 110 тис. осіб, та збройний конфлікт із Російською Федерацією. Відповідно до офіційних даних ООН станом на 11 жовтня 2022 р. тільки в Європі перебуває 7 млн. 678 тис. українських біженців. Розуміємо, що через процеси асиміляції після завершення бойових дій на території України назад не повернуться десятки або ж навіть сотні тисяч українців, що негативно відіб'ється на рівні загальної кількості населення. Воєнний конфлікт в Україні позначився не тільки на чисельності населення нашої держави, а й вніс деякі корективи до соціальних підструктур українського суспільства. Наприклад, однією з особливостей введення в Україні воєнного стану є тимчасова деурбанізація, а також збільшення кількості мешканців окремих міст. Пояснити це можна передусім тим, що жителі деяких населених пунктів (особливо на Сході держави) задля безпеки своєї сім'ї почали активно переїжджати у сільську місцевість через відсутність там об'єктів критичної інфраструктури або ж в інші міста, які географічно розташовані на великій відстані від лінії фронту. Враховуючи сьогоднішню дійсність, можемо припускати, що хоча б невелика частка від усіх внутрішньо переміщених осіб залишиться на постійне місце проживання там, куди вони виїхали.

Проаналізувавши вищенаведені факти та статистичні дані, доходимо до невтішного висновку: після завершення бойових дій, репатріації біженців та стабілізації ситуації у країні, її населення приблизно складатиме 35–36 млн. Розуміємо, що така кількість буде досягнута за рахунок зменшення чисельності саме молодих (15–24 роки) та дорослих (25–54 роки) українців. Беручи до уваги той факт, що станом на 2017 р. кількість української моло-

ді становила 9,86% від загальної чисельності населення, в той час як кількість громадян передпохилого віку (55–64 роки) становила 13,8%, можна сказати, що в Україні поглибиться проблема, яка характерна і для таких країн, як Іспанія та Японія – переважання кількості осіб похилого віку над кількістю осіб у молодому віці. Внаслідок такої зміни у віковій структурі українського суспільства значного удару зазнає економіка: не буде вистачати робочої сили, особи передпохилого та похилого (старші за 65 років) віку не зможуть задовольняти динамічні потреби сучасного ринку, а тому держава буде змушена витрачати кошти на закордонних спеціалістів.

Уважаємо, що на основі викладеної нами інформації, після скасування воєнного стану в Україні слід замислитися не тільки про масштабну відбудову держави, а й про проведення спеціальних соціальних та економічних програм, які б заохотили українців повернутися на Батьківщину/не виїжджати з неї, надали б можливість сім'ям заводити більше дітей, а також створили б привабливий інвестиційний клімат для іноземних підприємців.

У цьому контексті досить цікавим є досвід Республіки Польща, який був вивчений М. Довбишем. У 2016 р. уряд партії «Право і справедливість» увів програму «Сім'я 500+», суть якої полягає в наданні щомісячних доплат у розмірі 500 злотих (приблизно 120 євро) на другу і кожну подальшу дитину в сім'ї до досягнення нею повноліття незалежно від доходів родини. Здавалося б, що через проведення такої масштабної програми польський бюджет зазнає значних збитків, а результат буде майже непомітним. Але програма «Сім'я 500+» діє вже шостий рік, а польська економіка не лише не впала, а збільшила темпи зростання до 4,7% в першому кварталі 2019 р. Швидше в ЄС ростуть тільки економіки Угорщини і Румунії, середньоєвропейський показник – 1,5%. Як зазначає М. Довбиш, коефіцієнт народжуваності в Польщі збільшився з 1,29 в 2015 р. до 1,45 в 2017 р. – найвищого рівня з 1997 р. І це при тому, що в Польщі число жінок дітородного віку знижувалося упродовж багатьох років. Також поляки запровадили ще одну перспективну програму, яка допоможе збільшити середній рівень тривалості життя в країні – «Ліки 75+» (LEKI 75+). Вона забезпечує вільний доступ до ліків людям старше 75 років. Пенсіонери цього віку мають право отримати ліки безкоштовно, за направленням лікаря і з рецептом. Перелік безкоштовних ліків складає 893 препарати.

Розуміємо, що рівень розвитку української економіки значно відстає від польської, але все ж пропонуємо імплементувати зарубіжний досвід у межах можливого. На нашу думку, доцільно дещо змінити умови запроваджен-

ня подібних програм в Україні. Наприклад, очевидним є те, що необхідно надавати сім'ям таку фінансову підтримку, яка б дійсно дозволила їм завести більше дітей, інакше така акція буде марною витратою державних коштів. Але ресурсів України не вистачить, тим паче у післявоєнний період, для надання виплат у розмірах подібних польським. Тому пропонуємо надавати таку допомогу хоча б на третю і кожну подальшу дитину в родині або ж зменшити вік, до якого будуть надаватися такі виплати. Щодо програми з надання безкоштовних ліків: пропонуємо також на деякий час збільшити такий вік (наприклад, до 80 років) або ж зменшити кількість препаратів, які можуть бути надані безкоштовно. Необхідно наголосити, що такі соціальні кампанії уряду стоять на одному рівні із післявоєнною відбудовою, адже мають стратегічне значення і перспективу на 20–50 років. Отже, пропонуємо відвести демографічній ситуації особливо важливу роль, адже, якщо немає населення, то немає і держави: її існування є просто безцільним.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Скрипникова А. І.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
3 курс, 2 група

МІЖНАРОДНІ КОМУНІКАЦІЇ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Зовнішня політика будь-якої країни неможлива без міжнародних комунікацій, які сьогодні базуються на високих технологіях [1, с. 238]. Розвиток міжнародних комунікацій проявляється в двох напрямах: глобалізації та персоналізації. Перший полягає в тому, що створюється єдина мережа комунікації, яка охоплює всі країни світу. Персоналізація виявляється у вмінні звернутися адресно, щоб людина відчула особливе ставлення, власну цінність та емоційний зв'язок. Частиною глобальної мережі є мобільний зв'язок, що забезпечує доступ до інформації в будь-якій точці світу. Через це глобалізація і персоналізація не можуть суперечити одна одній, а навпаки, здатні сприяти безперервному процесу удосконалення зв'язку, отриманню й обміну інформацією за технологічними і мережевими напрямами.

В глобальному інформаційному просторі процес міжнародних комунікацій характеризується комунікаційною асиметричністю. Так, розвиток міжнародної комунікації прискорює розширення демократичних процесів, викликаючи при цьому підвищення міжнародної напруженості у відносинах між провідними країнами світу. З одного боку, це дозволяє сформувати позитивне сприйняття зовнішньої політики та ефективності міжнародної співпраці, а з другого, викликати негативне ставлення світової спільноти до певних зовнішньополітичних подій. Лаура Розель зазначає, що міжнародна комунікація суттєво впливає на зовнішню політику як в процесі розроблення її стратегії, так і на більш високому рівні – активної міжнародної взаємодії. Комунікація конструює міжнародні відносини, визначає і розмежовує варіанти зовнішньої політики, пов'язує окремі дипломатичні зв'язки, визначає пріоритети дослідження зовнішньої політики і комунікації. Фактично, діяльність у форматі міжнародних відносин зосереджується на тому, яким чином зовнішня політика презентує міжнародні наміри, включаючи загрози і готовність до співпраці, а дискурсивний аналіз зумовлює необхідність розглянути конструювання і реконструювання ідей, ідентичностей та інтересів, а не сприймати їх як належне [2].

Важливою для розуміння ролі міжнародних комунікацій в системі міжнародних відносин є концепція «м'якої сили» Дж. Ная-молодшого, що була розроблена задля посилення методів впливу американської дипломатії за допомогою комунікативних засобів, які розмивають кордони між зовнішньою та внутрішньою політикою. Наталія Піпченко доповнила цю концепцію, увівши поняття «е-сила», яка формується в межах кіберпростору і призводить до зростання взаємозалежності між економічними можливостями і національною уразливістю. На її думку, кіберпростір знищує бар'єри для поширення влади, сприяючи зростанню політичного та економічного впливу за відносно значних витрат недержавних суб'єктів і невеликих держав [3, с. 38]. О. Лобовікова та А. Мельніков зазначали, що вплив міжнародних комунікаційних технологій зумовлює зміни у співвідношенні компонентів традиційної могутності держав, яка визначається на основі володіння інформаційно-комунікаційними технологіями і позиції у сучасному глобальному інформаційному просторі. Через це виникає нове міжнародне протистояння, коли прагнення однієї держави домінувати у глобальному інформаційному просторі породжує опір і протидію інших [4, с. 155]. Отже, міжнародні відносини відбуваються у двох вимірах: реальному, та віртуальному через комунікації, які сприяють поширенню впливу певних держав у міжнародному

середовищі, вирішенню геополітичних завдань, формуванню нової сучасної системи міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міжнародна інформація: навч. посіб. / М. П. Требін, І. О. Поліщук, Н. П. Осипова та ін., за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2014. 336 с.

2. Roselle L. Foreign Policy and Communication. URL: https://oxfordre.com/internationalstudies/internationalstudies/abstract/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-184 (accessed date: 30.10.2022).

3. Піпченко Н. О. Соціальні медіа у структурі зовнішньої політики провідних міжнародних акторів: монографія. Київ: Центр вільної преси. 2014. 334 с.

4. Лобовікова О. О., Мельніков А. С. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства. *Вісник Львівського університету*. *Серія соціологічна*. 2011. Вип. 5. С. 154–160.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Погрібна В. Л.***

Слесаренко В. В., Жидков Д. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 3 група

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОСИЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне українське суспільство є досить унікальним і багатогранним явищем, адже багатовікова історія його творення захоплює своєю неперевершеністю та самовідданістю національній ідеї. Ця соціальна система вирізняється демократичністю соціальних практик і розбудови держави Україна. Ідея «влади народу» реалізована в потужному громадянському суспільстві, коріння якого бере початок із козацької доби. Проголошення незалежності Української держави у 1991 р. стало «соціальним вибухом» у колективній свідомості людей, а громадянське суспільство набуло сучасних рис, разом із ним оформилося субінституційне утворення – волонтерство.

Якщо вдатися до історії виникнення волонтерства, то можна зрозуміти, що воно з'явилось досить давно, у 1859 р. зі створенням Червоного Хреста – організації, яка працювала на добровільних засадах та допомагала пораненим бійцям на полі бою. Ініціатором утворення організації був швейцарський підприємець і громадський діяч Жан Анрі Дюнан. Принципи, сформовані ним, ще до сьогодні не втратили своєї актуальності.

Громадянське суспільство і волонтерство – це два взаємообумовлених елементи демократичної соціальності. Одностайного визначення поняття «волонтерство» немає, але можна погодитись, що це добровільна доброчинна діяльність, яка здійснюється фізичними особами без мети одержання прибутку, задля вирішення нагальних потреб окремих груп людей і задоволення інтересів суспільства. В основу цієї роботи покладені безкорисливість та бажання допомогти, як принципи цього інституту. Соціальна спрямованість волонтерства дає чітке уявлення про цільову природу цієї діяльності: жоден волонтер не отримує гроші чи якусь іншу винагороду матеріального характеру за свою доброчинність. Ці люди працюють задля суспільного блага, шукають шляхи вирішення проблем.

Українське суспільство не знало поняття «волонтер» аж до початку 90-х років XX ст.; раніше їх називали – доброчинці, благодійники, альтруїсти, меценати. Формальні державні інституції були не спроможні реагувати на всі запити суспільства, і тому почав активізовуватися волонтерський рух. Існує багато програм, які відповідають за різні напрямки волонтерства, і функціонують у різних країнах світу. В 1990 р. в Парижі була прийнята Загальна декларація волонтерів. 5 грудня кожного року відзначають всесвітній День волонтера. В наші дні волонтери більше ніж зі ста країн об'єднані в глобальний світовий рух, який з кожним роком збільшується у геометричній прогресії. Значення волонтерства на данному етапі життя України постає стрижневою опорою громадянського суспільства.

Після активного волевиявлення у 1991 р. свого прагнення жити у незалежній, самостійній державі український народ одержав унікальну можливість утвердити себе серед цивілізованих країн світу. А в 1998 р. Україна розпочала реалізацію регіональної програми «Ініціатива з роботи на добровільних засадах». Її головною метою було відновлення руху волонтерів як прикладу незворотності демократичних перетворень, збільшення частки добровільної праці громадян, спрямованої на розв'язання конкретних проблем. Зростання волонтерського руху було зумовлене розбалансуванням системи державного управління, що поглибило неспроможність держави ефективно виконувати свої функції. З 2014 р. кількість громадян, залучених

у благодійну діяльність, суттєво збільшилась. Така хвиля була спричинена внутрішньодержавною кризою і вторгненням Росії на нашу територію всупереч усім міжнародним договорам і конвенціям. Отже, кожен обрав свій шлях протидії агресії: хтось пішов добровольцем на фронт, хтось почав рятувати життя наших захисників у медичних закладах, а хтось став волонтером, що принесло не меншу користь суспільству. Протягом невеликого часу волонтерські ініціативи перетворилися в потужні організації, діяльність яких була спрямована на забезпечення майже всього спектру потреб, як силових структур, так і громадян, що постраждали від військових дій.

Світового значення волонтерська діяльність набула з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну у лютому 2022 р. Ця зовнішня криза поставила під загрозу існування України, як незалежної і суверенної держави, що було сприйнято громадянами як соціальний виклик, загроза їхньої самоідентифікації. Рух волонтерів охопив всю країну і розповсюдився за її межами задля допомоги українським громадянам. Виділяють декілька найбільш важливих напрямків їх роботи: збір та доставка необхідних ресурсів в зону бойових дій; надання медичної допомоги постраждалим; пошук зниклих безвісти та допомога вимушеним переселенцям тощо.

Волонтерські організації перетворились на великі компанії з багатою кількістю співробітників і впливом на громадськість. Серед них такі благодійні фонди, як «Повернись живим», Razom for Ukraine, UNITED – 24 та Благодійний фонд Сергія Притули. Мільярди доларів були зібрані й продовжують збиратися для допомоги на військовому, медичному та інформаційному фронті. Зараз діяльність волонтерів розповсюджується на широку низку завдань. Це – будування мілітарного штабу для допомоги військовим, створення штабу гуманітарної допомоги цивільним на окупованих територіях і поблизу лінії фронту. Крім того, забезпечення української армії засобами зв'язку, оптичними пристроями, дронами, БПЛА, транспортом та засобами тактичної медицини для військових. Також надання людям, які втратили свої домівки, безкоштовних мобільних будинків, та сприяння скорішому розмінуванню та відбудові міст і селищ України тощо.

Таким чином, підсумовуючи можна зазначити, що розвиток громадянського суспільства в аспекті соціальної мобілізації став визначальним фактором для розгортання українського волонтерства. Свідомий альтруїзм ніколи не виснажує, навпаки він живить, наповнює силами, надає віру в найкраще. Тож, поки існує волонтерство – людство житиме.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

Сметюх О. Р.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 4 група

ЗМІНА ГЕОПОЛІТИЧНОЇ РОЛІ УКРАЇНИ У СВІТІ

Геополітичну роль України в сучасному світі важко переоцінити, адже вона має досить унікальне географічне, геополітичне й геостратегічне положення між європейською та азійською цивілізаціями. Зараз Україна, що довготривалий час перебувала у складі різних держав, зокрема в СРСР, мала б здобути цілковито повну незалежність від нашого східного сусіда, але такого поки що не спостерігається. І це є цілком зрозумілим через низку причин.

Проте, саме у цей складний час Україна отримала і почала реалізовувати свій шанс безпосередньо залучитись до міжнародного товариства на правах повноправного суб'єкта. Актуальною сьогодні є тема вступу України до НАТО, адже сучасність свідчить, що Україна відіграє важливу роль щодо безпеки європейських країн – членів НАТО. Український народ впевнено протистоїть агресії Російської Федерації, у певному сенсі наша країна стала своєрідним щитом і захищає країни-членів Альянсу від потенційної агресії РФ. Розширення НАТО, на відміну від розширення ЄС, процес насамперед політичний. Тому шанси України приєднатися до Альянсу вже у найближчі роки є досить реальними. Україна обов'язково повинна використати цей шанс, щоб відігравати ще більшу роль на міжнародній арені. Саме Україна стає є гарантом безпеки у східноєвропейському регіоні. Війна вже зробила Україну сильнішою та перетворила її на регіонального лідера. Україна отримує та вміло використовуємо зброю, фінансову підтримку, а найголовніше – дипломатичну підтримку всіх цивілізованих країн світу.

23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Цей статус відкриває можливості отримання фінансової допомоги у трансформації суспільства, реформуванні правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС. У процесі зближення України та ЄС особливе значення матимуть питання забезпечення прав людини і свободи слова. До цього додається боротьба з корупцією та вирішення проблем узгодженості з міжнародними нормами українського законодавства.

Україна – це захисник європейських цінностей: свободи, демократії, рівності, верховенства права, поваги до людської гідності. Героїчний опір українців створює безпеку Польщі, Литві, Латвії, Естонії та іншим європейським країнам. Російська агресивна політика є прямим викликом європейській безпеці. Тому, країнам Європи необхідно об'єднатись і забезпечити максимальну підтримку України в усіх сферах життєдіяльності.

Отже, для України, яка впродовж всієї історії перебувала в центрі геополітичних інтересів багатьох наддержав, зовнішньополітичний вибір має не тільки внутрішнє, а й міжнародне значення. Якщо Україна і надалі продовжуватиме вести проєвропейську політику, розвиватиметься і максимально інтегрується з Європейським Союзом, то в майбутньому вона стане впливовим гравцем на міжнародній арені, що піднесе її на високий рівень у геополітичному просторі світу.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

Сталинський Р. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 2 група

УКРАЇНСЬКА ЕЛІТА ЗА УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Українське суспільство ніколи не було апатичним до подій що відбуваються в ньому. Війна, попри весь свій жах і розруху, стала додатковим каталізатором, який значно збільшив частку політично-активних громадян. Нові політичні обставини не змогли не вплинути на найбільш відомих дійових осіб українського «політичного олімпу», мету їх діяльності та засоби. Представники традиційної політичної еліти України попередніх років – Ю. Тимошенко, Ю. Бойко, П. Порошенко, А. Аваков та інші – з початком війни практично миттєво втратили свої лідируючі позиції. І якщо в перші тижні вони ще намагалися утриматися на них, відвідуючи «під камери» населені пункти, по яких найбільш потужно вдарила війна, то згодом, відчувши відверте ігнорування суспільством цих дій, остаточно відійшли у «політичну

тінь». Активно почало формуватися покоління нової еліти з людей, що вже зробили перші кроки в розбудові своєї політичної кар'єри. Отже, зараз ми можемо спостерігати саме той переломний момент, коли, згідно закону циркуляції еліт В. Парето, складаються об'єктивні умови та виникає запит суспільства на зміну еліт. Розглянемо цей процес на прикладі В. Зеленського та В. Кличка.

Діяльність В Зеленського на посаді Президента під час війни набула абсолютно іншого вектору. Крім традиційних для цієї посади заходів він з перших днів максимально активізував свою міжнародну діяльність, жорстко і наполегливо доводячи необхідність консолідації зусиль «колективного Заходу» задля допомоги Україні у протистоянні з РФ. І цей крок В. Зеленського був цілком успішний. Проте найважливішим досягненням Президента можна вважати його діяльність щодо створення навколо себе команди фахівців, здатних «утримати» за часів війни всі найважливіші суспільні сфери – військову, економічну, соціальну, духовну. Це дозволило йому не тільки високо підняти імідж держави в очах міжнародної спільноти, але й створити в Україні політичну націю, що не вдалося жодному з його попередників за 30 років незалежності України.

Мер Києва В. Кличко також проявив себе з найкращого боку. Взагалі, його політична кар'єра складалася досить нестандартно. Під час Революції Гідності він зробив серйозну заявку на роль політичного лідера нової України, але, не зважаючи на те, що мав тоді високу електоральну підтримку і цілком успішно міг виставити свою кандидатуру на президентських перегонах, не став цього робити і з 5 червня 2014 р. обіймає посаду Київського міського голови, зосередившись на вирішенні не політичних, а господарських задач в столиці. Після цього мало хто з політичних експертів вірив в успішність його політичного майбутнього, а українці навіть часто відкрито глузували з мовних помилок, але війна дала можливість В. Кличку довести, що його політичний потенціал є досить високим. Не тільки успішне вирішення організаційних питань по військовому захисту Києва та налагодженню життєдіяльності столиці в нових умовах, але й його вдалі перемовини з канцлером Німеччини щодо постачання Україні важкого озброєння свідчать про це і демонструють, що однією з найважливіших вимог до представників сучасної української політичної еліти стало вміння швидко реагувати на виклики часу і максимально проявляти гнучкість у виборі засобів та способів дій в будь-якій, навіть екстремальній, ситуації.

Таким чином, формування нової політичної еліти відбувається зараз в Україні вельми активно, а героїчні дії українського народу щодо захисту своєї державності та гідна діяльність Президента В. Зеленського підтверджують, що кожний народ заслуговує на той уряд, який сам обирає.

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Погрібна В. Л.***

Степовий Є. А.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
3 курс, 8 група

РЕФОРМУВАННЯ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Втілення соціальних прав людини у життя неможливе без налагодженої роботи медичної галузі, сучасний стан якої потребує реформування. Питання обґрунтованих нововведень вкрай важливе, адже через призму змін система охорони здоров'я пристосовується до сучасних потреб суспільства, що передбачає підвищення якості та рівня надання медичних послуг населенню. Наразі актуальність даного питання важко перебільшити у зв'язку з появою пандемії Covid-19 та необхідності забезпечення права на надання медичної допомоги загалом.

Однією з очікуваних реформ громадянами нашої держави була медична реформа 2017 р. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» закріплює положення, якими надаються більш вагомі повноваження у сфері організації медицини на місцях. По всій країні запроваджені у практику підписання між пацієнтами поліклінік та лікарями декларацій про надання медичної допомоги. Такий крок вперед є мотиваційною програмою лікарів, згідно з якою будується пропорційна оплата праці відповідно до кількості пацієнтів, які обслуговуються у того, чи іншого представника клятви Гіппократа [1].

Іншим напрямком програми забезпечення належної якості послуг у сфері охорони здоров'я стала автономізація лікарень. Такий крок характеризу-

ється наявністю власного бюджету та розподілення коштів на вдосконалення роботи лікарень на власний розсуд. Це зовсім не означає, що держава не буде надавати фінансування. Однак, переважна частка фінансування надаватиметься саме тим закладам, які обрали більшість населення. Це вказує на зацікавленість держави у взаємодії із суспільством та сприяє втіленню в життя принципу соціальної держави [2, с.115].

До гарантій, на підтримку яких проводиться медична реформа відноситься також доступ до можливості отримати ліки зі значними бонусами. Такий механізм забезпечує програма «Доступні ліки». Пацієнти можуть отримати медикаменти, для лікування серцево-судинних захворювань, діабету II типу та бронхіальної астми за рецептом лікаря безоплатно або з незначною доплатою. На сьогодні пацієнти можуть отримати 264 найменування таких лікарських засобів, 85 з них на безоплатній основі. Отримати ліки пацієнти можуть в понад 8,5 тисяч аптек по всій країні. Програмою «Доступні ліки» користуються 2,4 млн. пацієнтів [3].

Вважаємо, що реформування медичної галузі діє ефективно. Воно спрямоване на ефективне функціонування моделі державного гарантування пакета медичної допомоги, забезпечення впровадження інноваційних технологій, зменшення фінансових витрат населення при зверненні за медичною допомогою (за наявності декларації з лікарем). Всі ці аспекти є позитивним підґрунтям розбудови новітньої, соціальної держави та сприяють підвищенню соціального рівня життя населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 р. № 2168-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168–19#Text (дата звернення: 05.10.2022).
2. Аксютіна А. В., Сердюкова Н. В. Медична реформа в Україні: особливості впровадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 114–116. URL: http://lsej.org.ua/6_2017/6_2017.pdf (дата звернення: 05.10.2022).
3. Медична реформа. *Урядовий портал*. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya (дата звернення: 05.10.2022).

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Сахань О. М.***

Стеценко О. О.,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
факультет соціальних і поведінкових наук,
6 курс, група 65-ПО

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

В середині XX ст. процес масштабного розповсюдження демократії по усьому світу кардинально змінило міжнародне політичне поле з такого, де демократії були винятком, на той, де вони були нормою. Підвищення інтересу до демократизації в колі політиків значною мірою пояснюється зміцненням міжнародних норм, які пов'язують демократію з багатьма важливими позитивними результатами, від поваги до прав людини до економічного процвітання та безпеки. Понад чверть століття тому український народ зробив історичний вибір на користь незалежності, демократії та вільного ринку. Їхнє бачення повністю суверенної, демократичної та процвітаючої держави здійснилося лише частково. Незважаючи на те, що Україна є чітко сформованою державою з міжнародно визнаним суверенітетом, її демократичному і вільному ринковому розвитку заважає корупція та агресія з боку Росії.

Політичний процес, що здійснюється в діючому правовому полі країни, а також супроводжується зміною інститутів політичного режиму, що відживає і є надто консервативним, встановленням і укріпленням чималого кола демократичних інститутів громадянського суспільства й посиленням демократичних функцій державно-владних інституцій, називається демократичним транзитом [3, с. 149–150]. Складні політичні та економічні процеси, пов'язані із транзитом українського суспільства від радянського авторитаризму до демократичного політичного режиму та ринку, тривають понад три десятиліття. Одним із трендів демократичного транзиту пострадянських країн є те, що він відбувається в середовищі глобалізації та медіатизації. Транзит від радянської авторитарної політичної системи до консолідованої демократії на сучасному етапі характеризується зростаючим впливом засобів масової інформації [2, с. 32].

Ще однією проблемою демократизації політичного режиму України є взаємне відчуження політичних еліт і громадян, що, зокрема, проявляєть-

ся у сприйнятті масовою свідомістю політичних еліт як апріорі корумпованих, неефективних, егоїстичних, байдужих до народу. Подолання цих проблем є нагальною потребою й держави, і її громадян. При цьому особливої ваги набуває дотримання конституційних цінностей як базових установок, які здатні консолідувати сучасне українське суспільство та сприяти подоланню в ньому правового нігілізму [1, с. 22].

Теорія демократизації у сучасній зарубіжній науці пов'язується з теоріями інформаційної демократії, яка на Заході вже певним чином диференціюється: виділяються окремі її компоненти та елементи. Так, загальноприйнятим став термін «е-демократія», тобто електронна чи цифрова демократія, що й є основою більш широкої демократії інформаційної, що сприяє ототожненню термінів та виокремленню всередині цієї теорії таких питань, як електронний уряд, електронне управління тощо [4, с. 14]. Електронна демократія, також відома як цифрова демократія або Інтернет-демократія, включає ІКТ для сприяння демократії; такі технології включають громадянські технології та державні технології. Це форма правління, за якої всі повнолітні громадяни мають право брати рівну участь у розробці та створенні законів. Електронна демократія охоплює соціальні, економічні та культурні умови, які уможливлюють вільну та рівну практику політичного самовизначення.

Незважаючи на те, що російський диктатор Володимир Путін намагається підірвати демократизацію України за допомогою енергетичної «дипломатії», війни, все це не змогло порушити успіхи, досягнуті за останні роки і рух України до Європейського співтовариства. Зараз, коли Україна потребує більше допомоги, ніж будь-коли, необхідна постійна участь Заходу, щоб гарантувати укріплення демократії. Підтримуючи боротьбу України за свободу, можна підтримати й інші нові демократичні рухи в Європу [5]. У той же час розквіт громадянського суспільства, серйозні реформи після Революції Гідності та активні медіа демонструють перспективи України як відкритої та плюралістичної демократії.

Отже, підводячи підсумок можна вказати, що, демократичний транзит – це процес переходу від недемократичного до демократичного політичного режиму, модернізація політичної системи держави. Україну, яка у 2022 р. відзначила тридцять першу річницю незалежності, не можна назвати державою із стабільною, консолідованою демократією. Але країна демонструє динамізм у своєму демократичному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єпур М. В. Транзитний демократичний політичний режим як феномен XXI століття. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: юридичні науки.* 2020. Т. 31(70). № 1. С. 20–25.
2. Загірний О. В. Медіатизація політики як чинник демократичного транзиту. *Політикус*: наук. журнал. 2021. Вип. 2. С. 32–36.
3. Олабин О. В. Трансформація державного управління в умовах демократичного транзиту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 22. С. 149–151.
4. Пехник А. В. Демократичний транзит: сутність та особливості: навч.-метод. посіб. (для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти). Одеса: НУ «ОЮА», 2020. 39 с.
5. Meyerzon J., Clausen J. Why Democracy in Ukraine Matters. May 3, 2022. URL: https://www.iri.org/news/why-democracy-in-ukraine-matters/ (accessed date: 23.10.2022).

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент ***Безрук О. О.***

Стоцький Я. С.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 7 група

ВПЛИВ ІНФО-ФРОНТУ НА СУСПІЛЬСТВО

«Хто володіє інформацією, той володіє світом»
Уінстон Черчілль.

Інформація в сучасному світі – це стратегічний ресурс, а в умовах війни вона набуває першочергового значення для держави. Недарма частина теоретиків вважає засоби масової інформації – четвертою гілкою влади [1]. З самого початку війни інфо-фронт поширився не лише на традиційні ЗМІ, як-от телебачення та радіо, а й захопив листівки, борди, Інтернет-видання, графіті тощо. Практична користь полягає в піднесенні бойового духу українського суспільства, консолідації і формуванні ціннісних орієнтирів. Арсалан Білял, докторант Центру дослідження миру при НАТО пише, що під час гібридних війн на перший план виходить, певно, найпотужніша та найефек-

тивніша зброя – інформація. Сучасні цифрові і соціальні медіаплатформи дозволяють гібридним учасникам впливати на думки людей, завдаючи шкоди державі супротивника доволі легко [2]. Такий вплив реалізується низкою методів, а саме: метод осуду, переконання, координації, фрагментації тощо [3, с. 20–25]. До прикладу, метод координації окреслює місце і роль кожного із ЗМІ, які характеризуються різним масштабом подання інформації, її актуальністю та об'єктивністю. Це дає змогу прийти до рівноваги серед комунікаційних каналів. До прикладу, звернення президента чітко фіксують події, які вже відбулись, формуючи президентське слово як остаточно підтверджене та перевірене, що підвищує його авторитет. На іншій стороні, анонімні Інтернет-видання, які виконують прогностичну та/або аналітичну роль, що дозволяє швидко одержати різні точки зору або версії щодо явищ дійсності.

Суть методу фрагментації полягає у розділення цілісної проблеми на окремі фрагменти так, щоб читач або глядач не зміг зв'язати їх воєдино і осмислити проблему. Це і є одна з особливих і важливих сторін спрощення [4]. Дискусійні програми, переважаючі на радіо і телебаченні, є переконливими зразками фрагментації як формами подачі матеріалу. Максимальним вираженням методу фрагментації слугує прийом «білого шуму» – зниження сприйняття фактів поданням такої кількості новин, коли стає неможливим здійснити їх сортування. «Шум» може створюватися великою кількістю різноманітних коментарів, суперечливих суджень, які не спираються на точні і перевірені факти та орієнтуються як на зовнішню, так і на внутрішню аудиторії. В цілому, обрання способу впливу ЗМІ залежить від форми подання інформації та засобів, якими вона здійснюється. Сукупність способів, методів та форм прямої та опосередкованої інформаційної дії ЗМІ, спрямованої на задоволення інформаційних потреб та формування стереотипів поведінки, складає механізм впливу ЗМІ на формування політичної свідомості громадян України.

Інформаційні компанії, які направлені на формування суспільної думки, використовують також негативні методи донесення інформації. Навіть таке деструктивне явище, як дезінформація, озброєна інформаційним шумом, може виконувати позитивну роль і впливати, знову ж таки, як на внутрішню, так і на зовнішню аудиторії. До прикладу, українська влада, розуміючи що суспільство в перші години війни може впасти в хаос від негативного інформаційного потіку, сформувала медіа-персону, яка, керу-

ючись заспокійливими наративами, емоційно незабарвленим тембром голосу, прибільшуючи успіхи на фронті, дала можливість українському народу сприйняти факт воєнних дій, пройти активну фазу інфо-впливу та не впасти у відчай, а навпаки консолідуватись і сформувати «цивільну армію». Зовнішній вияв ми спостерігали нещодавно, коли була розгорнута компанія по дезінформації ворога щодо наступу на один із напрямків фронту. За допомогою іноземних ЗМІ вона набула широкомасштабної реалізації, що сформувало у ворожої сторони впевненість у її дійсності і призвела до тактичних маневрів для підготовки оборони того напряму. Це дало змогу застосувати Збройні сили на зовсім іншому напрямі та провести блискавичну деокупаційну операцію, яка охопила значну частину фронту.

Таким чином, завдання ЗМІ як інформаційного рупору полягає в підтримці інформаційно-психологічної безпеки українського суспільства. В умовах російсько-української війни це є важливим напрямом державної політики України, оскільки саме від об'єднання соціуму в єдине ціле залежить збереженість незалежності, суверенітету й територіальної цілісності нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полянська Є. А. Засоби масової інформації – четверта гілка влади? *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 19 квітня 2019 р.* / ред. кол.: В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов та ін. Суми: СумДУ, 2019. С. 124–126.

2. Білял А. Гібридна війна – нові загрози, складність і «довіра» як антидот. *НАТО Ревю.* 30.11.2021. URL https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html (дата звернення: 30.10.2022).

3. Специфіка розвитку сучасного соціально-гуманітарного середовища: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. 124 с.

4. Гриценко О. М. Мас-медіа в процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект): Автореф. дис. … д-ра політ. наук: 23.00.03. Київ, 2003. 31 с.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Удодік А. Є.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет адвокатури,
2 курс, 3 група

ГЕОПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

За три десятиліття незалежності Україна намагалася прокласти власний шлях як суверенна держава, прагнучи при цьому тісніше зблизитися із західними інституціями, включаючи ЄС і НАТО. Україна завжди прагнула стати регіональним лідером, реалізувати свій геополітичний потенціал. Проте неможливо не врахувати останні події, які докорінно змінили геополітичний фон у світі. Війна в Україні, що змінила геополітичну картину у світі, має суттєві наслідки, щодо подальшої міжнародної співпраці. Це зумовлює пошук основних геополітичних пріоритетів України на шляху вирішення проблем власної безпеки та перспектив майбутнього регіонального лідерства. Аналіз наукової літератури свідчить, що до таких пріоритетів належать: прагнення входження України до європейського простору (подальша інтеграція з європейськими і євроатлантичними інституціями); зміцнення та консолідація особливих відносин із стратегічно важливими партнерами (США, Польщею, країнами Балтії, Великою Британією тощо); закріплення в масовій свідомості сформованих універсальних європейських й євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій; посилення «дієздатності України» у різних її міжнародних аспектах.

Незважаючи на те, що Україна не є членом НАТО, вона розширила свої зв'язки з ним ще до вторгнення у 2022 р. Зокрема Україна проводила щорічні військові навчання з альянсом і в 2020 р. стала одним із шести партнерів із розширеними можливостями. Цей статус створив підвалини для подальшого розширення співпраці. Крім того, Україна не приховувала свого наміру з часом отримати повноправне членство у НАТО. Вторгнення 24 лютого 2022 р. і те як Україна змогла чинити опір країні агресору – Російській Федерації, засвідчило, що вона є сильною державою і має першорядне значення для євроатлантичної безпеки, що уможливлює реальну можливість, а не далеку перспективу вступу її до НАТО. А щодо рівня громадської підтримки, то за вступ України до НАТО у жовтні віддалі свої голоси 76%

громадян, порівняно з лютим 2022 р. це на 14% більше (дослідження соціологічної групи «Рейтинг»)

Цікавою також є статистика громадської підтримки євроінтеграції в Україні, враховуючи фактор війни, що змінив ставлення та орієнтири українців, щодо бачення розвитку своєї держави. Опитування населення України, проведене в березні-квітні 2022 р. (за винятком окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей), показало, що 86% українців мають велике бажання приєднатися до ЄС, демонструючи зростання у порівнянні з 68% у лютому 2022 р. (дослідження соціологічної групи «Рейтинг»). Україна вже зробила свій наступний крок зближення з ЄС – 23 червня 2022 р. Україна отримала статус країни-кандидата на входження до ЄС. Статус кандидата є особливо обнадійливим для українського народу, що відображає їхні європейські прагнення для подальшої роботи над вдосконаленням механізмів реалізації демократичних, економічних та антикорупційних реформ, основу яких уже покладено раніше. У планах країна матиме доступ до значно більшої фінансової та інституційної допомоги, ніж це було раніше.

Окрім того, реформи, які проводитимуться протягом періоду підготовки до вступу, керуватимуться та підтримуватимуться європейськими інституціями та державами-членами ЄС, що посилить міжінституційне та транскордонне співробітництво в таких основних сферах, як верховенство права та ефективне врядування. Європейський Союз має стати для нас тим надійним механізмом, який надав б можливості для реалізації подальших кроків на шляху до створення держави європейського зразка.

Також під час воєнних дій на території України зросла цінність ідеї добросусідства з Польщею. Польща саме та країна, якій від початку дев'яностих років вдалося багато досягти у трансформації соціально-політичної та економічної системи, а також на шляху євроатлантичної та європейської інтеграції. Досягти цього вдалося завдяки рішучості як польської влади, так і польського суспільства. Використовуючи набутий досвід Польща розуміє необхідність створення інститутів політичного та суспільного діалогу з Україною, які можуть підтримати та зміцнити процеси трансформації в Україні. Тому подальша співпраця матиме важливий стратегічний інтерес для обох країн, про яку вже активно ведуться переговори.

Важливу роль відіграє активна співпраця з США та іншими стратегічно-важливими партнерами. Показовим до прикладу є обсяг співпраці з США. За даними Національного банку України станом на 31.12.2021 р. в економі-

ку України залучено $920,6 млн. інвестицій зі США, що становить 2,1% від загального обсягу інвестицій в Україну. Тому в подальших планах України розширення активної співпраці та залучення інвестицій для подальшої розбудови країни.

Таким чином, в геополітичному плані головним пріоритетом України в сучасних умовах є створення сильної конкурентоспроможної держави європейського зразка, що має бути повноцінним членом європейської спільноти та одночасно регіональним лідером в контексті європейської безпеки.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Панфілов О. Ю.***

***Урбанович В. В.*,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 7 група

РОЗВИТОК СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ США ТА КРАЇН ЄВРОПИ СТОСОВНО ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Початок повномасштабного вторгнення в Україну змусив поставити багато питань. Зокрема те, як суспільства демократичних країн ставляться до України та цієї війни, оскільки це безпосередньо впливає на перебіг конфлікту. Інформаційна війна є однією зі складових сучасних воєнних конфліктів. Метою цієї роботи є дослідити громадську думку суспільств США і країн Європи, які мають найбільший вплив на проходження війни. Громадська думка – це стан свідомості суспільства, що виникає як реакція на явища та процеси, які є значущими для нього. Проведення соціологічних досліджень та спостережень може здійснюватися у різних формах. Анкетування передбачає, що учасники дослідження письмово відповідають на поставлені запитання. Метод інтерв'ю здійснюється у формі розмови, крім того набув поширення метод телефонної розмови. Якісна вибірка індивідів для опитування є одним з головних критеріїв для отримання об'єктивних результатів.

Організація Yougov проводить опитування у Британії з метою з'ясувати суспільну думку цього суспільства. Доречно порівняти два дослідження, одне з яких було проведено 28–29 червня 2022 р., а інше – 14–15 вересня.

Одним з питань було «З усього, що ви бачили та чули про російське вторгнення в Україну, що з переліченого є найбільш близьким до вашого розуміння ситуації». Відповідно до результатів дослідження 28–29 червня 37% громадян погодилися з твердженням «Росія має перевагу», 37% – «Жодна зі сторін не має переваги», 6% – «Україна має перевагу» і 20% – «Не знаю». Дослідження 14–15 вересня надало інші результати, тобто 14% громадян погодилися з тим, що «Росія має перевагу», 36% погодилися з тим, що «Жодна зі сторін не має перевагу», 31% – «Україна має перевагу», і 19% відповіли «Не знаю». Таким чином на прикладі британського суспільства можна побачити тенденцію до збільшення віри у те, що Україна перемагає у війні, якщо є очевидні успіхи. Якщо суспільство не вірить у перемогу свого союзника, воно може відмовитися від того, щоб йому допомагати, навіть якщо підтримує. Подібна зміна в суспільній думці може позитивно вплинути на характер та розмір допомоги, яку отримує України.

Високі показники підтримки України можна побачити не тільки у Великої Британії. Chicago Council on Global Affairs провела опитування від 15 липня до 1 серпня, яке було опубліковане у кінці серпня. Дослідники порівняли актуальні результати з тими, що вони отримали у березні. У останньому опитуванні 80% американців підтримали збільшення економічних та дипломатичних санкції щодо Росії, порівняно з 77% у березні. 72% підтримують постачання додаткової зброї та військового допомоги, порівняно з 79%. Цей показник залишається високим, але тенденція до зменшення суспільної підтримки у цьому питанні, якщо нема значних перемог у жодної зі сторін, є очевидною. Аналогічна ситуація склалася щодо надання додаткової економічної допомоги, тобто у липні це підтримали 71% громадян США, а у березні – 78%. Одним з найбільш складних та важливих питань останнього опитування було «Ви були б за чи проти використання військових сил США». У ситуації «якщо Росія вторгнеться до союзника з НАТО, наприклад Латвії, Литви або Естонії» 61% американців підтримали це рішення. Для того «щоб допомогти Україні захистити себе від російського вторгнення» – 51%. Це надзвичайно високий показник, який доводить, що американське суспільство підтримує Україну.

Росія веде активну пропагандистську діяльність в інформаційному просторі. Французький інститут вивчення суспільної думки IFOP провів з 4 по 8 травня опитування. Його метою було дослідити, чи пов’язані віра у тези російської пропаганди, у конспірологічні теорії та у антиваксинальні теорії. Отже, 52% громадян Франції вірять хоча б в одне твердження, розповсю-

джене російською пропагандою. У те, що російськомовні громадяни України підтримують російське вторгнення, метою якого є звільнити їх, вірять 28% французів, у те, що російськомовні роками піддавалися репресіям у певних регіонах України, вірять 23%. Крім того те, що російське вторгнення є виправданим, тому що вступ України до НАТО загрожував її безпеці, вірять 22% французьких громадян і 10% вірять у те, що Україною управляє хунта, яка має неонацистські погляди. Ці уявлення є стійкими та існують у французькому суспільстві достатньо довго. Ці результати корелюють з вірою у конспірологічні теорії щодо вакцинації від коронавірусу COVID-19. Відповідно 35% громадян відповіли, що вірять у конспірологічні теорії, і 33% вірять хоча б в одну тезу противників вакцинації від коронавірусу. Аналіз результатів опитування показав, що 15% громадян Франції вірять у три названі категорії. Це достатньо великий результат.

Таким чином дослідження громадської думки США та країн Європи демонструють, що боротьба в інформаційному просторі є складною й надзвичайно важливою, оскільки демократичні країни вимушені керуватися навіть тими позиціями суспільства, які є результатом пропаганди та здатні нанести йому шкоду.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Філевський Є. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
міжнародно-правовий факультет,
2 курс, 3 група

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ ЯК ПРОВІДНОЇ У МАЙБУТНЬОМУ НАЦІЇ В ЄВРОПІ

У 1991 р. Україна позбавилась від гніту радянської системи, в основному від російської, вийшовши із Радянського Союзу, що мав за мету запобігти існуванню України як незалежної та самобутньої нації. Через 30 років після отримання незалежності Україна й досі шукає шлях позбутися негативного впливу Росії і розвиватися самостійно, щоб стати провідною країною Європи та світу в цілому. Тому зараз ця тема є досить актуальною. Метою

дослідження є охарактеризувати перспективи України у становленні як провідної країни Європи, згідно географічного та політичного становища нашої держави.

У кожної країни без виключення існує своє, унікальне географічне положення та своя територія. Особливість географічного положення та природних умов зумовлює особливості історичного розвитку певної країни. Ця сукупність визначає самобутність нації. Професор К. Гжибовський аналізував визначення самого поняття «нація» і вважав, що існування в якійсь спільноті своєрідного почуття солідарності в протиставленні себе «чужим» найповніше описує поняття нації. Це почуття солідарності якоюсь мірою пов'язано з окресленою територією. І саме тому географічний чинник здійснює вплив на діяльність суспільства, особливо на політичну, і важко підлягає зміненню.

Пошук українського шляху до становлення незалежної державності почався на початку XX ст., а саме в 20-х роках. Одним із перших геополітиків, якого називають фундатором української геополітики, є Степан Рудницький. Він вважає, що значення нашої держави для світової геополітики полягає в її положенні у Чорному морі і також сусідством з країнами Сходу, у тому числі Близького та Середнього. Чорне море має найголовнішу цінність, адже тут сходяться усі шляхи, а вісь північ-південь, або чорноморська межа є головним чинником для розквіту України. На його думку, сучасна територія України являє собою особливу територію, місцем, де зустрічаються між собою раси, культурні кола, народи. Вирішальним він вважав й українське розташування на шляхах політичної експансії великих держав, особливо Росії. Степан Рудницький вважав, що перспективним було б створення «Балтійсько-понтійської» федерації на противагу російській держави. В це, так зване, об'єднання входили б країни Балтії: Латвія, Литва, Естонія, Фінляндія і також слов'янські країни – Білорусь та Україна. Вони б мали спільну мету у вигляді відмежування від Росії, а також утворили б Східну Європу. Також він вважає, що гарні стосунки України з Румунією допоможуть останній отримати найкращу для неї опору та охорону тилу.

Чорне море було також вирішальним місцем у праці Юрія Липи «Чорноморська доктрина», яка ґрунтується на ідеї «чорноморського простору», куди входять багато держав, але Україна має визначальну роль. Чорноморський простір становить географічну цілісність, має свій геополітичний зміст, свою етнічну спільноту та власні вироблені торговельні, культурні й державні традиції. І головними союзниками в цьому просторі мають стати Турецька

держава, Кавказ та Болгарія. Також він бачив перспективу в об'єднанні таких країн як Польща, Литва, Білорусь та Україна, він називав це «чорноморсько-балтійським альянсом». Ще одним фактором панування України в чорноморському просторі є Крим. За словами Юрія Липи, «той, хто контролює Крим, той контролює Чорне море». Тому нам конче необхідно повернути цю незаконно анексовану територію для подальшого розвитку нашої держави.

Одним із прихильників Чорноморсько-адріатичної федерації був відомий український політичний діяч Сергій Шелухін. Він був впевнений у вдалому становленні України як незалежної та суверенної держави. Перспективним він вважав налагодження дружніх стосунків з Чехією, Словаччиною, Сербією, Словенією та Хорватією. При цьому виключав об'єднання з Росією, вважаючи що між нами існують протилежності, а саме в ідентифікації наших націй з різними культурами: українців з кельтами, а росіян з фінами та монголами

Не дивлячись на те, що головні геополітичні дослідження проводились у минулому столітті, ідеї цих досліджень не втрачають актуальності й досі. Вже тоді було зрозуміло, що Україна повинна обрати курс на європейську інтеграцію. Росія у ці плани не входила. Тому нам необхідно посилювати дипломатичні, а краще дружні, зв'язки з європейськими країнами і виходити на рівень провідної європейської нації, адже Україна не є окраїною або закутиною, а є центром усіх торговельних та геополітичних шляхів між Європою та Азією, і нам потрібно це розуміти і використовувати на нашу користь.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор ***Поліщук І. О.***

Чала А. А.,
Харківський національний
економічний університет ім. Семена Кузнеця,
факультет міжнародних відносин і журналістики,
2 курс, група 6.01.291.010.21.1

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Агресія проти України з боку Російської Федерації стала справжнім історичним тестом для українського суспільства на рівень його солідарності, патріотизму, ставлення до незалежності як до вищої цінності. Війна, осо-

бливо справедлива, захисна, зазвичай об'єднує суспільство, змушує забувати про соціальні та політичні конфлікти в ньому, викликає почуття єдності в оцінках причин війни, відповідальності за її початок [1, с. 38]. Російське повномасштабне вторгнення як ніколи консолідувало українське суспільство – громадські організації, волонтери, благодійні фонди та звичайні активні громадяни об'єднались і взялися розв'язувати безліч завдань, щоб підтримати армію та постраждале населення. Отже, небувала громадська активність стала одним із корінних чинників у системі соціальної стійкості країни у протидії ворогу. Завдяки активістам та лідерам волонтерського руху в українському соціумі почали впроваджуватися нові норми суспільної відповідальності [2].

Фактично в перші дні, та навіть години повномасштабної російсько-української війни різні інституції громадянського суспільства досить швидко трансформували власну діяльність, переорієнтувалися на гуманітарні, інформаційні проекти; миттєво вибудували/відновили ефективні форми взаємодії між різними стейкхолдерами. Бо активна життєва позиція забезпечує більший рівень впевненості у власних силах щодо подолання життєвих труднощів, нижчий рівень негативних емоцій та тривоги, більше можливостей швидкої адаптації, збереження комунікації, можливостей частково зберігати або частково відновлювати звичний спосіб життя [2]. Волонтерські об'єднання, що «виросли» на ґрунті громадянської активності, стали суб'єктом державної політики, помітним елементом видозмін соціальної структури українського суспільства, їх становище та внутрішні процеси у волонтерському середовищі віддзеркалюють значущі тенденції політичного та соціально-економічного порядків, властивих Україні [1, с. 39].

Слід зазначити, що для швидкої, різнобічної та масштабної діяльності з метою спротиву російській агресії в Україні та здолання катастрофічних гуманітарних наслідків сформувалася розгалужена мережа громадських активностей, зокрема: допомога ЗСУ й територіальній обороні; комплексна допомога цивільному населенню (евакуація, пошук зниклих, гуманітарна допомога – ліки, харчі, засоби першої необхідності), психологічна й медична допомога, пошук житла для внутрішніх переселенців; документування воєнних злочинів та злочинів проти людяності; здійснення інформаційного спротиву: розвінчання фейків, цілеспрямоване поширення правдивої інформації як усередині країни, так і за кордоном. Громадська діяльність набула нових форм системної організації, співпраці влади, бізнесу, армії, суспільства, самоврядування [2].

Отже, війна дуже змінила українське суспільство, водночас призвела до посилення значущості й авторитетності нашої держави у світі. Українці відчули власну суб'єктність, це дуже важливо для усвідомлення національної ідентичності. Слід також констатувати, що ця війна сприяла й консолідації українського громадянського суспільства з державною владою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пирожков С. І., Хамітов, Н. В. Війна і мир в Україні: шляхи до реальної перемоги і розвитку. *Вісник Національної академії наук України.* 2022. № 9. С. 38–49.

2. Безпрецедентна консолідація українського громадянського суспільства у протидії російському вторгненню. *НІСД*. 02.04.2022. URL: https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/bezpretsedentna-konsolidatsiya-ukrayinskoho-hromadyanskoho-suspilstva-u-protydiyi (дата звернення: 29.10.2022).

Науковий керівник: кандидатка соціологічних наук, доцентка ***Жеребятнікова І. В.***

Чарченко Є. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
господарсько-правовий факультет,
2 курс, 4 група

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Формування внутрішнього і зовнішнього клімату кожної конкретної держави обумовлюється наявністю і тісним взаємозв'язком між політичними, економічними, культурними і соціальними інститутами. Наша увага буде спрямована на аналіз одного з найважливіших соціальних інститутів – сім'ї. Актуальність дослідження зумовлена тим, що модель виховання дітей, яка є відмінною в кожній конкретній країні безпосередньо впливає на формування певної системи цінностей, демократичних поглядів, навіть економічних відносин, що у взаємозв'язку з іншими інститутами створює своєрідне позитивне чи негативне підґрунтя для оцінки держави.

Вивченням проблеми сучасних моделей виховання дітей активно займаються психологи, педагоги, філософи, соціологи, які в своїх працях

порушують окремі аспекти: сім'я як соціальний феномен (І. Бех, О. Бондарчук, Є. Причепій, А. Черній, В. Гвоздецький та ін.); виховання дітей в сучасній сім'ї (Т. Алєксєєнко, Л. Буніна, Н. Шевченко та ін.). Проблеми сім'ї й сімейного виховання були глибоко досліджені зокрема у працях К. Ушинського. Згідно з ним, виховання дитини слід починати з раннього дитинства, де сім'я відіграє головну роль. У сучасному світі погляди з приводу даного питання відрізняються від країни до країни з абсолютно зрозумілих причин: особливості культури, релігійна приналежність, менталітет.

В американській родині головними цінностями є: бути щасливим, не відчувати дискомфорту та досягати результату. Вихованням дітей займається і батько, і мати. В американській родині дитина – повноправний член сім'ї, вона має право голосу на сімейних нарадах. Її привчають до самостійності, надають повну свободу дій. Бабусь у процес виховання дітей не залучають. Американці особливу увагу у вихованні приділяють не досягненню успіху в різних сферах діяльності, а тому, щоб дитина відчула у собі творчі сили і можливості до самореалізації.

В італійській сім'ї народження дитини сприймають як дар небес. Діти ростуть в атмосфері вседозволеності й безсистемності, при цьому в умовах тотального контролю. Внаслідок чого характерними рисами більшості італійців є: примхливість, нестриманість, експансивність.

Важливе місце у французькому вихованні посідає ввічливість, уміння поважати інших. Соціальні навички дитини завжди вважаються важливими та позитивними – адже французи дуже цінують «мистецтво жити разом».

Німецький стиль виховання – це чітка організація та послідовність, підпорядкованість суворим правилам. Виховують у дітей і самостійність, але акцентують не так на свободі вибору, як на відповідальність за свої вчинки.

Головні риси китайської традиційної родини – авторитет старших, згуртованість, націленість на вирощування геніїв. З дитячого садку акцент у вихованні спрямований головним чином на покірність. Їда, ігри, сон – все чітко за розкладом, думка дитини нікого не хвилює. Похвалу китайські діти чують дуже рідко.

Цікавою є японська система виховання, де дотримуються народної мудрості: до 5 років дитина – бог, з 5 років до 12 – раб, а після 12 років – товариш.

Модель української сім'ї, як зазначають експерти, наближається до європейської та американської. Виховання в українській культурі має сімейно-орієнтоване підґрунтя. Головні завдання у вихованні, які ставлять українські

батьки сьогодні, на жаль, дуже буденні. Тому хочеться, щоб в майбутній перспективі серед цінностей, які пропагуватимуть батьки та усі громадяни, були чесність, взаємоповага, відкритість, а також впевненість.

Стислий аналіз моделей виховання дітей в різних країнах дає нам можливість зробити наступний висновок, що саме сім'я як найважливіший соціальний інститут є тим фактором соціалізації особистості, від якого залежить, яким є та яким може бути наше майбутнє і наше суспільство.

Науковий керівник: докторка філософських наук, професорка ***Клімова Г. П.***

Чудновська В. О.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет юстиції,
2 курс, 8 група

МОЛОДЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ: СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Перш за все, слід зазначити, що соціалізація молоді сьогодні є дуже важливою для України, адже від її успішності залежить майбутнє українського суспільства. Соціально-політичні зміни, що стрімко відбуваються в сучасному українському суспільстві, відбиваються на всіх сферах суспільного життя. Є протиріччя, напруга, конфлікти, нестабільність в першу чергу внаслідок повномасштабного варварського вторгнення військ РФ на нашу суверенну територію. Соціально-політичні процеси настільки стрімко змінюють сучасний образ суспільства, що значна частина громадян не може адаптуватися до нових умов, насторожено та критично сприймає нововведення [1, с. 590].

Оскільки молодь – це майбутнє для кожного суспільства, національно-духовне відродження України неможливе без переосмислення теорії та практики соціалізації молоді. Безпосередньо для того, аби підвищити всі показники соціалізації до високих, необхідно вдосконалити та налагодити педагогічний та соціально-психологічний вплив на учнівську молодь у навчальних закладах. Якщо суспільні трансформації більш-менш передбачувано відбуваються з моменту здобуття Україною незалежної державності,

то політичні трансформації настільки стрімкі й радикальні, що кардинально змінили весь політичний ландшафт і структуру. Молода людина – особистість, а особистість – це результат соціального становлення особистості шляхом подолання труднощів, накопичення власного життєвого досвіду. Вроджена геніальність не гарантує автоматично, що людина стане великою особистістю. Вирішальну роль відіграє соціальне середовище, в яке потрапляє людина після народження.

Особистість – сукупність індивідуальних властивостей і виконуваних нею соціальних функцій, особлива якість, отримана індивідом через суспільні відносини. Відповідно між розвитком особистості і суспільства існує пряма залежність. Соціалізація молоді відбувається шляхом засвоєння загальноприйнятих у суспільстві соціальних норм і правил, що регулюють поведінку. Суспільство вибудовує усталену систему, складний механізм, що дозволяє охопити всі сторони та напрями освітньо-організаційних форм процесу соціалізації. У відносно спокійні періоди розвитку суспільства цей механізм функціонує злагоджено і цілеспрямовано.

Дослідження процесу соціалізації молоді в нашій державі показало, що це складне соціальне явище, завдяки якому людина набуває та розширює палітру соціальних якостей [2, с. 796–799]. Наприклад, у сучасній школі соціалізація не обмежується оволодінням лише знаннями, сьогодні набувають актуальності проблеми різнобічного розвитку особистості і насамперед її суб'єктності. Отож, у процесі соціалізації учні не тільки засвоюють і відтворюють суспільні цінності, а й піднімаються до вищого ступеня соціального розвитку – здатності до соціальної творчості. Особливістю соціалізації молоді в навчальних закладах є її органічне включення в цілісний навчально-виховний процес, що, у свою чергу, визначає характер управління ним, що відбувається не безпосередньо, а опосередковано через організацію навчально-виховного процесу [3, с. 50]. Відтак, соціалізація в контексті демократичних перетворень у системі освіти передбачає надання молоді більших прав і відповідних обов'язків, що змінює традиційне співвідношення між прагненнями підростаючого покоління та реальними можливостями їх реалізації.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що проблеми виникають у періоди соціальних негараздів (революції, війни, громадянські протистояння, кризи, аномія), коли піднімається механізм соціалізації. Отож, необхідно наголосити на тих чинниках, що негативно впливають на процес соціалізації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі функціонування нашої держави: по-перше, це відсутність чітких орієнтирів

соціально-політичного та економічного розвитку, культурних парадигм, війна, котра триває уже вісім років; по-друге, криза традиційних інститутів освіти та виховання, політична турбулентність і протистояння; низький рівень життя та безробіття; переорієнтація розвитку суспільства; криза ідеологій, цінностей і норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2016. Вип. 43. С. 584–595.

2. Соціологія права: енциклопедичний словник / Л. М. Герасіна, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2020. 984 с.

3. Вікторова Л. В., Тверезовська Н. Т., Михайліченко М. В., Ржевський Г. М. Основи соціалізації особистості: навч. посіб для студентів ОС «Бакалавр» спец. 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: Компринт, 2017. 473 с.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор ***Требін М. П.***

Шабельна К. В.,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
факультет прокуратури,
2 курс, 1 група

ПАТРІОТИЧНІ ПРАКТИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ ЗА ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах збройної агресії Росії проти України в 2022 р. поняття «патріотизм» та «волонтерський рух» набули все більшого значення. Якщо послатись на частину 1 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність»: «Волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності» [1].

Загарбницька, підла війна торкнулася особисто кожної людини, кожної домівки та регіону країни. Навіть термін «військовий службовець» підсвідомо асоціюється не стільки з воєнною особою, скільки із «захисником» і «героєм». Соціологічні дані свідчать, що у січні 2022 р. рівень довіри до Збройних сил України (ЗСУ) серед громадян України, порівняно з груднем 2020 р., зріс у цілому до 72%. Соціологи відзначають, що при цьому простежуються помітні регіональні відмінності – із Заходу на Схід знижується частка тих, хто довіряє армії, але разом з цим у всіх регіонах більшість респондентів довіряють ЗСУ (від 81% на Заході до 52% на Сході) [2].

Українсько-російська війна на патріотичному ґрунті згуртувала націю у боротьбі проти єдиного ворога і надала нового поштовху для волонтерського руху. Так з 24 лютого по 30 червня 2022 р. в Україні зареєстрували 4365 організацій громадянського суспільства. Таку інформацію отримав Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) від Міністерства юстиції України. Серед зареєстрованих – 3364 благодійні та 1001 громадська організація. Деякі з них є новими, інші – раніше працювали неформально, а зараз отримали офіційний статус. Це значно перевищує торішні показники. Для прикладу: за весь 2021 р. у країні з'явилися 792 нові благодійні організації; а більше ніж за 4 місяці 2022 року – у понад 4 рази більше [3]. Експерти ЦЕДЕМ пояснюють це тим, що громадянське суспільство мобілізувалося, щоб допомагати ЗСУ та постраждалим мирним мешканцям. Крім того, ці організації прагнуть офіційного статусу, щоб розширити свої можливості, наприклад: право відкривати банківські рахунки; залучати благодійне фінансування; співпрацювати з волонтерами; укладати договори про провадження волонтерської діяльності та видавати волонтерські посвідчення тощо.

Яскравим прикладом цієї діяльності є харківська волонтерка Наталя Чернявська. Вона створила новий, актуальний напрямок роботи, на який з'явився запит у наслідок ракетних ударів по містах України – її служба заколочує дерев'яними плитами вибиті після обстрілів вікна. Більше п'яти місяців служба ремонту вікон існує безкоштовно, лише на пожертви, коли кошти на матеріали збирають постами у Фейсбуці; люди переказують від 50 до тисячі гривень, таким чином на закупівлю матеріалів отримали понад півмільйона гривень. Деякі волонтери допомагають матеріалами (напр., привезли 25 тон дерев'яних плит), або автотранспортом, який дарують «до перемоги!» [4].

У підсумку варто зазначити, що воєнні події, починаючи з 24 лютого 2022 р. і по цей час, сприяли патріотичному піднесенню свідомості нашого

суспільства, ворожа армія намагалася розколоти й знищити українську ідентичність, й досі прагне перешкоджати процесам єднання політичної нації, але «ефект» складається зворотнім. Волонтерський рух, боротьба громадянської сили, мужності та духу з кожним днем ведуть український народ до перемоги. Слава Україні!

ЛІТЕРАТУРА

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 9 квітня 2011 р. № 3236-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236–17#Text (дата звернення: 15.10.2022).
2. В Україні зріс рівень довіри до військових. *Новинарня*. 26.01.2022. URL: https://novynarnia.com/2022/01/26/v-ukrayini-zris-riven-doviry-do-vijskovyh/ (дата звернення: 15.10.2022).
3. За час повномасштабної війни в Україні з’явилося 4365 громадських та благодійних організацій. *Центр демократії та верховенства права.* 21.07.2022. URL: https://cedem.org.ua/news/4365-gromadskyh-ta-blagodijnyh/ (дата звернення: 15.10.2022).
4. Ризикуючи життям, волонтери закривають розбиті вікна у домівках харків’ян. *Національна спілка журналістів України*. 30.08.2022. URL: https://nsju.org/mi-z-ukrayiny/ryzykuyuchy-zhyttyam-volontery-zakryvayut-rozbyti-vikna-u-domivkah-harkiv%CA%BCyan/ (дата звернення: 15.10.2022).

Науковий керівник: докторка соціологічних наук, професорка ***Герасіна Л. М.***

ЗМІСТ

СТУДЕНТСЬКА ТРИБУНА

Наукове видання

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІУМ: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОСТІ ТА ПРОГНОЗ МАЙБУТНЬОГО

Збірник матеріалів
XXIV Всеукраїнської наукової конференції
викладачів, молодих науковців і студентів

(м. Харків, 25 листопада 2022 р.)

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку 17.11.2022.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12. Ум. друк. арк. 12,4. Тираж 80 прим.
Вид. № 3066

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
вул. Чернишевська, 80-А, Харків, 61002, Україна
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: https://pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 4219 від 01.12.2011

Виготовлено у друкарні ТОВ «ПРОМАРТ»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-28-80
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції – серія ДК № 5748 від 06.11.2017